http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

בן יקיר

(דער געליבטע זאהן)

איבער גלויבענס וואהרהייטען, אונד זיטטענלעהרען
פיר דיא איזראעל: יוגענד, אין פראגען אונד אנטווארטען
מיט איינער פאלנישען, איבערזעצונג

פאן

יעקב טוגענדהאלד

מיט גליד אונד סעקרעטער דער צענזור קאמיטעט. דער
העברעישען ביכער אונד שריפטען.

(נייאע פערבעסערטע אויסגאבע)

BEN JAKIR

CZYLI

SYN ULUBIONY
O PRAWDACH RELIGIYNYCH I NAUCE OBYCZAIOW.

DLA

MŁODZIEŻY JZRAELSKIEY
przez zapytania i odpowiedzi
Z TŁUMACZENIEM POLSKIEM

przez

J. TUGENDHOLDA
Członka Sekretarza Komitetu Cenzury do ksiąg i pism Hebrayskich.

(Edycya nowa poprawna.)

2426

W WARSZAWIE.
1834.

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

Ze zbiorów Fundacji im. I. I. Mosbacha

http://rcin.org.pl

Na mocy Reskryptu Wysokiéy Kommissyi Rządowéy Wyznań Religiynych i Oświecenia Publicznego z dnia 8go Lipca r. b. Nro. 7117 i 1249, uznaiącéy niniéysze dziełko „za godne druku i upowszechnienia." oraz za zezwoleniem Cenzury Rządowéy dnia 11 Grudnia 1824. r.

NAKŁADEM TŁUMACZA.

נדפס באותיות חדשות של הני תרי שותפים ה"ה
מהו' צבי יעקב במהו' אלי' ז"ל : וה"ה
מהו' אליעזר במהו' נתן ז"ל :

http://rcin.org.pl

PRZEDMOWA TŁUMACZA.

Człowiek nieśmiertelną obdarzony duszą: pierwsze w rzędzie stworzeń ziemskich trzymaiąc mieysce, na ten czas dopiero prawdziwą godność swoią poznaie i czuie, kiedy zwraca umysł na wysokie swe przeznaczenie. Znaiomość i przywiedzenie do skutku tego przeznaczenia iest dla ludzi nayświętszym obowiązkiem, nayszczytnieyszą doskonałością, naywyższem dobrem.

Do osiągnienia zaś tego głownego celu, iedna Religia naypewnieyszą nam toruie drogę. — Ta święta córa niebios naucza nas poznawać Istność Boga, iako wszechmocnego Stwórcę i naylitościwszego Oyca całego świata; określa wysokie i dobroczynne Jego przymioty, które w miarę możności naśladować powinniśmy; ogłasza nam wreście zbawienne Jego przepisy, z których wszelkie wypływaią zasady moralne i cnoty towarzyskie.

Gdzież więc iest dla śmiertelnych, świętsza powinność, nad tę, która rozkrzewiaiąc Religiią i wpaiaiąc w młode iuż

umysly

פארעדע דעם איבערזעטצערס

דער מענש, וועלבֿער דורך זיינע אונשטערבליכֿע זעעלע (נשמה) איזט דש טהייערסטע בעשעפֿנים פֿאן אללע אנדערע אויף דיא ערדע, דער, ערקענט ערשט דאמאהאלס זיינע וואהרע ווירדיגקייט; ווען ער̇ מיט אויפֿמערקזאמקייט בעטראכֿטעט דען ענדצוועק (תכלית) צו וועלכֿעם ער איזט בעשאפֿפֿען ווארדען. דש ערקעננען אונד דיא אויספֿיהרונג פֿאן דיזעם ענדצוועק איזט פֿיר אללע מענשען דיא גרעסטע שילדיגקייט, דיא פֿיינסטע פֿאללקאממענהייט (שלמות) אונד דש אללערהעכֿסטע גליק. וויא מאן אבער צו דיזעם ערקעננען קאממען קאן, דש צייגט אונס אן אם בעסטען דיא רעליגיאן. דיזע היילינע הימעלס־טאכֿטער (נעהמליך האמונה) לעהרט אונס „ דש עס גיבט איינען גאטט, וועלכֿער איזט דער אלאמעכֿטיגע שעפֿפֿער (בורא) אונד בארמהערציגע פֿאטער פֿאן דער גאנצען וועלט, זיא (האמונה) שטעללט אונס פֿאר דיא ערהאבענע אונד וואהלטהעטיגע אייגענשאפֿטען גאטטעס (מדותיו הנשגבות), וועלכֿע וויר נאך מעגליכֿקייט נאכֿטהון מיססען. ענדליך מאכֿט זיא אונס בעקאנט זיינע היילזאמען בעפֿעהלע. פֿאן וועלכֿע הערויסשטאממען אללע מאראלישע גרונדזעטצע (יסודות המוסר) אונד בירגערליכֿע טוגענדען (וטיב ההנהגה).

נון פֿראגט זיכֿס, גיבט עס וואהל איינע היילינערע שולדיגקייט פֿיר דען מענשען, אלס דש ער זאלל דיא רעליגיאן פֿיר אנדרע אויסברייטען, אונד איינפֿלעסען

להשריש

איינע קליינע אנמערקונג וועגען דעם אין דיזעם גאנצען ווערקכֿען אנגעווענדעטען שטילס, פֿינדעט זיך אם שלוססע דעסועלבען.

PRZEDMOWA.

umysły iéy nauki łącznie z zasadami zbawiennéy moralności, zachęca ie skutkiem dobroczynnego światła, do zamiłowania na całe życie, powszechnéy ludzkości!

Prawda, że każda Religiia gruntuie się na rozlicznych podaniach, przepisach i dogmatach, w które Religiia starozak: nay więcéy obfituie, a których dokładne poięcie i ścisłe zrozumienie, trudném iest dziełem; zupełne zaś obeznanie z niemi młodzieży naszéy prawie niepodobnem. Jednakże zostawuiąc doyrzalszemu wiekowi nabycie szczególnych i obszernieyszych w téy mierze wiadomości, gorliwie starać się powinniśmy o oswoienie młodzieży z głównemi zasadami i prawdami Religii, w samym życia poranku.

Rzecz zatem nader iasna, iż krótki zbiór nauki Religinéy iest dla wszystkich wyznań niezbędnie potrzebnym i ze wszech miar użytecznym; tem bardziéy kiedy takowy mieści w sobie zarazem zasady nayczystszéy moralności.

Xiążeczka niniéysza pod Tytułem BEN JAKIR (: Syn ulubiony:) przez H. Homberga w ięzyku niemieckim wydana, a przezemnie w ięzyku żydowsko-niemieckim z niektóremi własnemi dodatkami przerobiona, i na ięzyk polski przełożona, iest zbiorem obeymuiącym przytoczoną dopiero nauką i zasady, iakie dla młodzieży Izraelskiéy są wielce potrzebne.

פארערע

(להטריש) אין יוגענדליכע געמיטהער זא וואהל רעליגיאנס־
לעהרען (למודי האמונה) אלס אויך מאראלישע גרונדזעצע
ענדליך, דש ער זאלל דורך איינע גוטע אויפקלעהרונג
זיא אויפמונטערן (מעורר זיין) צור אללגעמיינען מענשענליבע ?

עס איזט וואהר דש יעדע רעליגיאן, אונד אינס בע־
זאנדערע דיא יהודישע רעליגיאן, גרינדעט זיך אויף פיהלע
געזעטצע (חוקים) לעהרען (מצות) אונד געברייכע (מנהגי׳)׳
וועלכע אללע, פאלקאממען צו בעגרייפען אונד צו פער־
שטעהען, איזט שוועהר, אונד פיר דיא יוגענד בייאנאה
אונמעגליך: יעדאך, אינדעם וויר איינערזייטס איבער־
לאססען דיא וויטלייפטיגען אונד איינצעלנען (פרטי)
וויסענשאפטען דער רעליגיאן, אן מענשען, דיא שאן בייא
פאללקאמענעם פערשטאנד (הבנה) אונד אלטער זינד, זא
מיססען וויר אויך אנדרער זייטס דאפיר זארגען, דש קינדער
פאן איהרער פריהסטען יוגענד אן, זאללען קענען לערנען דיא
הויפט גרונדזעטצע (עקרים) אונד וואהרהייטען דער רעליגיאן.

עס איזט אלזא זעהר דייטליך צו זעהען, דש איינע
קורצע זאממלונג פאן רעליגיאנסלעהרען, איזט פיר יעדען
גלויבען איינע זעהר נאטהווענדיגע אונד ניטצליכע זאכע,
איזט זא מעהר ווען איינע זאלכע זאממלונג (חבור) ענטהעללט
(איזט כולל) צוגלייך גרונדזעטצע פאן רייגער מאראל.

דיזעס בוך פאן העררן האמבערג אין דייטשער שפראכע
פערפאסט אונטער דעם טיטטעל בן יקיר (דער געליבטע זאהן)
וועלכעס איך אין יודיש דייטצשער שפראכע מיט איינינגען
אייגנען צוגאבע איבערארבייטעט אונד אין דיא פאלנישע
שפראכע איבערזעטצט האבע, איזט עבען וויא איינע זאממלונג
פאן רעליגיאנס לעהרען אונד מאראלישען גרונדזעטצען, דיא
פיר דיא יהודישע יוגענד זעהר נאטהווענדיג איזט.

נון

PRZEDMOWA.

O wy, którzy iesteście spółbracią wyznania moiego! a szczególniéy wy święci pobożnością żywo przeięci! pomniycie na to, że nietylko wzgląd na teraznieysze czasy, w których trudno zapuszczać się w badania rozwlekłych dzieł Religii, dla czerpania z nich iéy przepisów, ale nawet oczywiste przekónanie powinno w was wzbudzić chęć do sprzyiania podobnym zbiorom. Albowiem przez nie, snadnie rozkrzewiać możemy główne zasady Religii naszéy, i uratować ią, ieżeli nie od upadku, to przynaymniéy od zepsucia. —

Poiąc się słodką nadzieią iż iasnéy téj prawdy zaprzeczyć nie zechcecie, tuszę sobie, że chcąc w powszechności oddać hołd prawdzie, wyznacie, iż dla uniknienia wszelkich posądzeń i nienawiści innych wyznań powinniśmy się starać o dawanie nauki Religii naszéy, nietylko w ięzyku przez nas używanym, ale zarazem w ięzyku kraiowym, wszystkim rodakom iakiéykolwiek bądź ziemi przez nas zamieszkałéy, wspólnym.

Nie iest to zaiste żadném upośledzeniem dla Religii naszéy, lecz raczéy naydzielnieyszym środkiem do zasłonienia iéy od zamachów i potwarzy. Byłoby to wreszcie przesądem wielkości Boga uwłaczaiącym, gdybyśmy twierdzili, iż koniecznie ięzyka

tego

פארריעדע

נון מיינע טהייערסטע רעליגיאנס ברידער! אונד פארציגליך איהר רעכטשאפענע אונד פראממע! דענקט דאראן, דש ניכט נור (לא לבד) (1) וייל אין דען יעציגען צייטען פיר דיא מייסטע אונזרער גלויבענסגענאססען (בעלי אמונתנו) שוועהר איזט זיך אין וייטלייפטיגע רעליגיאנסביכער (ספרי אמונה) איינצולאססען, אום אללע לעהרען (מצות הערוים צו פינדען, אבער אויך (2) דיא אללגעמיינע אויגענשיינליכע איבערצייגונג זאללען איך אויפמונטערן, דש איהר זאללט ווילליג זיין זאלכען קורצגעפאססען זאממלונגען פאן רעליגיאנס-אונד מאראל-לעהרען. דען דורך אלכע ווערקע קעננען וויר אויסברייטען דיא הויפטגרונדזעטצע אונזרער רעליגיאן, אונד זיא רעטטען פאן פערדארבען ווערדען.

איך בין אין דער זיסען האפפנונג דש איהר דיזער קלארען וואהרהייט ניכט צו ווידער זיין ווערדעט, אונד ווירד אויך צוגליך אנערקעננען (מודה זיין) דש אום צו פערמיידען (למנוע) אללען פערדאכט אונד פיינדשאפט פאן אנדערן גלויבענסמענשען, (בעלי דת אחרת), געהערען וויר דאריף בעזארגט צו זיין, דש אונזרע קורצע רעליגיאנס לעהרע זאלל צו פערשטעהען געגעבען ווערדען, זא וואהל אין אונזרער יהודישען שפראכע, אלס אויך אין דער אלגעמיינען שפראכע דעס לאנדעס, ווא וויר וואהנען.

דיזעס איזט בעשטיממט קיינע ערנידריגונג (בזיון) פיר אונזרע רעליגיאן, זאנדערן עס איזט פיהלמעהר דש בעסטע מיטטעל צו שיטצען דיזע רעליגיאן פאר אנגריף (התנגדות) אונד פערליימדונגען (רכילות). ענדליך ווערע דיזעס איינע פיי״שע מיינונג דיא דער גרעסע גאטטעס צו ווידער זיין מעכטע, ווען וויר גלויבען זאללטען, דש וויר בייא זאכען, דיא וויר איהם צו עהרען טהון, דארפען וויר נור דיזע

שפראכע

PRZEDMOWA.

tego a nie innego, przy podobnychku czci JEgo zmierzaiących przedmiotach, używać nam wolno. — Ten który nayskrytsze tayniki serca przenika, który wszystko rozumie i o wszystkiem wie, bo iest wszystkiego Twórcą, zapewne nie czyni różnicy, iakiemi wyrazy tłumaczą się dobre uczucia i prawe zamysły. — Chce on iedynie, ażeby tak względem Niego iako też w stosunkach naszych wzaiemnych na téy ziemi, uczucia serca naszego, wiernie wyrazom odpowiadały.

Co zaś szczególniéy do nas Izraelitów tu i owdzie rozproszonych i pod łaskawą Opieką innych narodów zostaiących, zdaie się bydź pewną, iż Bóg iako naywyższe źródło dobroci i sprawiedliwości, mile przyimie staranie nasze w okazywaniu bliźnim i dobroczyńcom naszym iawnych dowodów, że ich ięzykiem nie pogardzamy, i że nie zapominamy o świętem JEgo zaleceniu przez usta proroka Jeremiasza obiawionem.

„J szukaycie pokoiu miasta do któ-
„regom was przeprowadził, a módlcie
„się za nie do Pana, bo w iego po-
„koiu będzie wam pokóy.

J. Tugendhold.

Pror: Jerem: Roz: XXIX w. 7.

פאררעדע

שפראכע געבריבען אונד קיינע אנדרע . דער גאטט וועלכער דיא געהיימסטען פאלטען דעם מענשליכען הערצענס דורכדרונגט (בוחן חדרי לב אדם) וועלכער אללעס פערשטעהט , אונד פאן אללעס וויס , וייל ער איזט דער שעפפער פאן אללעס , מאכט בעשטיממט קיינען אונטערשיד מיט וועלכע ווערטער וויר אוים דריקען אונזרע גוטע געפיהלע , אונד רעכטשאפפענע געזינונגען (ומזימותינו הטובים) , ליזער וואהרהאפטע גאטט פערלאנגט נור דיש יעניגע, דש וויר זאוואהל געגען איהן אלם אויך אין אונזרע מענשליכע האנדלונגען מיט איינאנדער , ניכט פאלש , זאנדערן דיש יעניגע וואס אונזער הערץ פיהלט , טרייא מיט דעם מונד אויסשפרעכען זאללען (דובר אמת) .

וואס אבער אינס בעזאנדערע (ביחוד) אונס יהודים בעטריפפט , דיא וויר איבעראלל צערשטרייט זינד (מפוזר ומפורד) , אונד אונטער דעם גנעדיגען שוטץ פאן אנדערן פעלקערן לעבען , שיינט עס געוויס צו זיין , דיש גאטט דער דיא העכסטע קוועלע פאן גיטע אונד גערעכטיגקייט איזט , (מקור הטובה והצדקה) ווירד מיט וואהלגעפאללען (לרצון) אננעהמען , ווען וויר זיך בעמיהען ווערדען , צו געבען בעווייזע אונזערן נעבענמענשען אונד וואהלטהעטערן , דש וויר איהרע שפראכע ניכט פעראכטען , אונד אויך יעצט ניכט פערגעססען האבען אן דען הייליגען בעפעהל פאן גאטט , דען ער אונס דורך זיינען פראממען פראפעט (נביא ירמי׳) אנצייגט , ווא עס הייסט .

„ אונד פארשט דען פרידען פאן דער שטאדט , זוא איך
„ אייך הין פערטריבען האבע , אונד בעטהעט פאן דער
„ שטאדט וועגען צו גאטט , דען ווען דיא שטאדט ווירד
„ זיין אין פרידען , ווערדעט איהר אויך פרידען האבען

יעקב טוגענדהאלד

(ירמי׳ כ״ט פסוק ז׳)

http://rcin.org.pl

Kilka słów do drugiéy Edycyi poprawnéj dzieła religiyno-moralnego p. t. Ben Jakir *(Syn ulubiony)*

Autorowie lub Tłumacze gałęziom wyższéy literatury oddani, doczekawszy się nowego wydania prac swoich, różnorodnego doznawać mogą i pewnie doznawaią zadowolenia. Zdarzenie takie, oprócz obfitych częstokroć korzyści materyalnych, przynosi im głośnieyszą sławę i większe nadaje prawo chlubienia się, iednym rozległą nauką i gruntownem wystawieniem rzeczy, drugim dobrym gustem i znaiomością serca ludzkiego, innym przenikliwością, dowcipem, uymuiącą żartobliwością i t. p.

Ci zaś, którzy mierną tylko uposażeni zdolnością, nie daiącą prawa do podobney chluby i nadziei korzyści, poświęcaią pióro swoie naukom elementarnym we względzie Religii i moralności, gdy doczekaią się potrzeby nowego wydania prac swoich bądź oryginalnych, bądź przekładanych, poprzestawać powinni na własnem przekonaniu: że w miarę możności swoiey przyczyniaią się do moralnego dobra społeczności. Przekonanie to, tyle wzniosłego ma w sobie powabu, tyle prawdziwéy użycza słodyczy, że naysowit-

http://rcin.org.pl

szą dla umysłów niezepsutych stanowi nagrodę, i wtedy nawet kiedy los nienawistny troskami ie zachmurza.

Błoga myśl że ziarna ku poprawie moralnéy ich ręką rzucane, imaiąc się serc młodocianych, błogosławione wydaią plony, że w różnych miéyscach i okolicznościach nie iedno szczere westchnienie do Boga, nie iedna łza tkliwéy litości, nie ieden szlachetny dowód miłości bliźniego, iest owocem ich *zasiewu*, błoga ta myśl napełnia ich dusze pociechą, z którą żadne ponęty ziemskie w równi iść nie mogą. Ta bowiem pociecha, która iest drogim udziałem tych wszystkich co szczerze pracuiąc w zawodzie wychowania, obok rozkrzewiania nauk użytecznych, Bogoboyność i moralną oświatę maią na celu, nie ogranicza się na samém serca zadowoleniu, nie przestaie na widokach doczesnych. Polega ona na nadziei co sięga wyżéy, sięga tam gdzie naywyższa sprawiedliwość z naywznioślejszą połączona mądrością, odwiecznie iaśnieie, i owego rodzaiu zasługi, nayświetnieyszą wieńczy nagrodą. Pismo święte stwierdza tę wielką nadzieię w słowach:

„Wiele z tych, którzy spią w prochu „ziemi, ocucą się, iedni ku żywotowi „wiecznemu, a drudzy na pohańbienie i „na wzgardę wieczną. Ale ci którzy „innych nauczaią, świecić się będą ia„ko światłość na niebie, a którzy wielu „w prawdach religiynych utwierdzali, „iako gwiazdy na wieki wieczne." (*)

Poczytuiąc się za bardzo szczęśliwego, że łaskawa Opatrzność dozwoliła mi doczekać się nowego wydania pracy moiéy, zawieraiącéy w sobie nauki Religii i moralności, wraz z zasadami cnót towarzyskich, która od 10ciu lat aż po dziś dzień, z dobrym skutkiem w tutéyszych publicznych szkołach Elementarnych przez Wysoki Rząd dla młodzieży Jzraelskiéy zaprowadzonych, iest wykładana, mam sobie za obowiązek równie miły iak święty, złożyć nayszczersze dzięki Wysokiéy Kommissyi Rządowéy S. W. D. i O. P. a w szczególności dostoynemu JEy Dyrektorowi Głównemu, Jaśnie Wielmożnemu Generał Leitnantowi GOŁOWINOWI I. tak za oycowską opiekę pod tarczą któréy pełnię obowiązki powołania moiego, iak również za udzielone wsparcie na nowe niniéyszego dzieła wydanie.

Niech mi się tu godzi dodać: iż wdzięczność za doświadczoną zwykłą dobroczynność, nie iest téy saméy świątobliwéy treści, co wdzięczność za uzyskanie sposobności bydź użytecznym w zawodzie publicznym, a zwła-

---

(*) Proroctwa Daniela roz. 12 w. 2. i 3.

http://rcin.org.pl

szcza we względzie moralnym. Pierwsza, zaymuie serce, druga w duszy się gnieździ. Z tąd wypływa, że ta ostatnia i wtedy iesz-cze nie gaśnie, gdy serce nasze bić przestaie. Dusza nią przenikniona unosi ią z sobą tam gdzie szlachetne uczucia razem z nią żyią, tam kędy granice czasu giną w nieograniczo-ney przestrzeni wieczności. —

J. TUGENDHOLD.

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ I.

o Jstności Boga i Jego przymiotach.

1.

Nauczyciel. Jle ma Jzraelita artykułów wiary?

Uczeń. Jzraelita ma 13 Artykułów wiary.

Naucz. Czy zdołasz ie wyłuszczyć i obiaśnić?

Ucz. Mniemam że to potrafię

Naucz. Zaczniy więc.

2.

Ucz. Pierwszy Artykuł wiary, iest: Uznaiemy za prawdę i pewność, że iest B ó g.

Naucz Co rozumiesz przez ten wyraz B ó g?

Uczeń. Jstotę, która nie była stworzoną, lecz od wieków istniała i na wieki istnieć będzie.

Naucz. Czy mamy inne ieszcze iakie wiadomości o świętey tey Jstocie?

Uczeń. Wiemy, że Bóg iest: naymędrszym, naydobrotliwszym i wszechmocnym.

3.

Naucz. Co znaczy ten wyraz: naymędrszy?

Uczeń. Znaczy: rozum naywyższy, który w każdym razie, przedsiębiorąc iakie działanie

ערשטעם קאפיטעל

פאן דעם דאזיין (הויות) גאטטעם אונד זיינען אייגענשאפטען · (ושלמותיו)

1

רב. וויא פיהל גלויבענס ארטיקעל (עקרי אמונה) האט דער יהודי.

תלמוד· דער יהודי האט דרייצעהן גלויבענסארטיקעל!

רב. קאנסט דוא זיא הערזאגען אונד ערקלעהרען?

ת. איך גלויבע דש איך עס אים שטאנדע בין

ר. זא פאנג נון אן.

2

ת. דער ערשטע גלויבענסארטיקעל (עיקר הראשון) איזט: וויר גלויבען פיר· וואהר אונד געוויס דש עס איינען גאטט גיבט.

ר. וואס פערשטעהסט דוא דורך דישווארט גאטט?

ת. איין וועזען, וועלכעס ניכט ערשאפפען· ווארדען איזט, זאנדערן פאן עוויגקייט געוועזען וואר אונד אין אללער עוויגקייט זיין ווירד.

ר. וואס וויססען וויר מעהר פאן דיזעם הייליגען וועזען?

ת. וויר וויססען דש גאטט איזט אלווייזע (אם קליגסטען). אללגיטיג, אונד אללמעכטיג.

רב. וואס הייסט אלווייזע?

תלמוד. אללווייזהייט הייסט. דיא העכסטע פערנונפט וועלכע אללע מאהל, ווען זיא עטוואס צו טהון פארנִיממט

działanie, naylepsze i nayskutecznieysze do celu swego obiera środki.

Naucz. Co rozumiesz przez wyraz: n a y d o b r o t l i w s z y.

Uczeń. Rozumiem: owę miłość nieskończoną, która nie maiąc z tąd żadnego dla siebie użytku, ma staranie o innych, w każdym czasie dobrze im czyni i zawsze ich kocha.

Naucz. Na czemże się gruntuie wszechmocność?

Uczeń. Gruntuie się na naywyższey i nieograniczoney potędze, która wszystko co tylko bydź może, stwarza, t: i: z niczego wyprowadza.

4.

Naucz. Po czém poznaiemy że Bóg owe posiada przymioty, a mianowicie, że iest naymędrszym, naydobrotliwszym i wszechmocnym?

Uczeń. Poznaiemy to z s a m e g o w i d o k u ś w i a t a, który stworzył. — Na tym świecie spostrzegamy, naymędrsze iego we wszystkiém rozporządzenie, wielką siłę za pomocą którey tyle iestestw z niczego wywiódł, oraz nieskończoną dobroć, przez którę te iestestwa a szczególniey ludzie, utrzymuią się i są szczęśliwemi. Bez tych przymiotów nie mógłby świat powstać

פֿארנימממט, וועהלט זיא דיא בעסטען אונד ווירקזאמסטען מיטטעל, וועלכֿע צום צוועק (תכלית) געווים פֿיהרען. —

ד. וואס פֿערשטעהסט דוא דורך דש ווארט אללגיטיג?

ת. דיא אללגיטע, איזט דיא אונענדליכֿע ליבע, וועלכֿע אהנע זעלבסט איינען נוטצען צו האבען, פֿיר אנדרע זארגט, איהנען יעדע צייט וואהלטהוט, אונד זיא ליבט. —

ד. ווארין בעשטעהט דיא אללמאכֿט?

ת. דיא אללמאכֿט בעשטעהט אין דער העכֿסטען קראפֿט אהנע גרענצען, אללעס נאך אייגנעם וויללען צו ערשאפֿפֿען אונד אוים ניכֿטס הערפֿאר צו ברינגען.

4.

ד. ווארוים ערקעננען וויר, דאס גאט האט דיזע איינגענשאפֿטען (שלמות), נעהמליך. דאס ער איזט אללווייזע, אללגיטיג, אונד אללמעכֿטיג?

ת. דיזעס ערקעננען וויר שאן, אוים דער וועלט, דיא ער ערשאפֿפֿען האט: אין דיזער וועלט זעהן וויר וויא ער אללעס זא פֿערנינפֿטיג אונד ווייזע (בחכמה) איינגעריכֿטעט האט. מיט וועלכֿער קראפֿט ער זא פֿיהל בעשעפֿעניססע אוים ניכֿטס הערפֿאר געבראכֿט האט. אונד וויא דורך זיינע אונענדליכֿע גיטע דיזע בעשעפֿעניססע, בעזאנדערס דיא מענשען האבען בעשטאנד אונד גליקליך זינד: אהנע דיזע אייגענשאפֿטען גאטטעס, מעכֿטע דיא וועלט ניכֿט בעשאפֿפֿען

ווערדען

http://rcin.org.pl

powstać ani też istnieć. —

Naucz. Powiedziałeś moie dziecie, iż powyższe przymioty Boga poznaiemy z samego widoku świata, rozumiem ia z takowéy mowy, iż o tém wszystkiém inną ieszcze drogą dowiedzieć się możemy; któraż to więc droga zdoła nam ułatwić to poznanie?

Uczeń. Droga obiawienia; t: i: przez Pismo Ste. które iak nayiaśniéy i naywyraźniéy owe przymioty Boskie ogłasza.

Naucz. Jakim sposobem dostało się do nas to Pismo Ste? gdzie i w iakim czasie obiawił się Bóg?

Uczeń. O obiawieniu Boga i Pismie Stem. obszernie mówić będę w 6. 7. i 8. Artykule wiary. Tu zaś wypada dla porządku, daley prowadzić rzecz o przymiotach Boskich. —

ROZDZIAŁ II.

Dalszy ciąg materyi poprzedzaiącey, tudzież o przeznaczeniu człowieka.

5.

Uczeń. DRUGI ARTYKUŁ wiary obéymuie: że Bóg iest iednym i niezłożonym.

Naucz. Co znączy · iest iednym?

Uczeń.

ווערדען, אונד ניכט בעשטעהן (קיום האבען) קענגן;

ר. דוא האסט געזאגט מיין קינד. דש וויר ערקענגען שאן דיזע איינענשאפטען גאטטעם אויס דער בעטראכטונג דער וועלט. מיט דעם ווארט שאן צייגסט דוא אן, דש וויר צו דיזעם ערקענגען אויך אויף איינען אנדערן וועג קאממען קעננען, נון פראג איך דיך· דורך וועלכען וועג קעננען וויר נאך צו דיזעם ערקענגען געפיהרט ווערדען?

ת. דורך דען וועג דער אפפענבארונג (גילוי שכינתי), דש איזט· דורך דיא היילינע שריפט (תורתנו הקדושה) וועלכע דיזע געטליכע איינענשאפטען קלאר אונד דייטליך (באר היטב) בעקאנט מאכט·

ר. וויא זינד וויר צו דער היילינען שריפט געקאממען, וואו אונד צו וועלכער צייט האט זיך גאטט געאפפענבארט·

ת. פאן דער געטליכען אפפענבארונג אונד היילינען שריפט ווערדע איך שפעטער אים 6. 7. אונד 8טען גלויבענסארטיקעל אים פיהרליך שפרעכען. היר אבער שיינט עס בעססער צור ארדנונג (סדר) צו זיין, פאן דען איינעשאפטען גאטטעס ווייטער צו רעדען·

צווייטעם קאפיטעל

ווייטער פאן דער אבערשטען אינטער האנדלונג (ענין) אונד דאביא פאן דער בעשטיממונג דעם מענשען·

5

תלמיד. דער צווייטער גלויבענסארטיקעל (עקר השני) איזט· דש גאטט איזט איינציג אונד איינפאך·

ר. וואס הייסט. ער איזט איינציג?

ער

Uczeń. Jest istotą nie maiącą nic równego ani na ziemi ani w niebie, i że oprócz niego samego, nie ma żadnego innego Boga.

Naucz. Co rozumiesz przez wyraz: niezłożony?

Uczeń. Rozumiem, że Bóg nie ma żadnego ciała, żadnych członków, że nie iest iak inne istoty złożony z iakowych cząstek, lecz iest istotą zupełnie duchowną, którey przez żaden z 5ciu zmysłów, t: i: przez wzrok, słuch, powonienie, smak, i dotykanie poiąć nie możemy.

6.

Naucz. Cóż ztąd wypływa?

Ucz. Wypływa TRZECI ARTYKUŁ wiary, t: i: że nie wolno ani wyobrazić sobie Boga pod żadną cielesną postacią, przymiotem lub własnością, ani też wierzyć, iż Bóg może bydź ograniczonym, lub w iakowém mieyscu obięty.—

Naucz. Gdzież więc przebywa Jstność Boska?

Uczeń. W każdem mieyscu; Bóg iest wszędzie, iest zatem wszędzie przytomnym.

7.

Naucz. Jak brzmi CZWARTY ARTYKUŁ wiary

ת. ער איזט איין וועזען, וועלכֿעס ניכֿט זיינעס גלייכֿען האט, ניכֿט איף דער ערדע, אדער אים היממעל, אונד דש אויסער איהם (בלעדו) קיין גאטט פֿערהאנדען איזט.

רב. וואס פֿערשטעהסט דוא אונטער דעם ווארט. איינפאך?

ת. דש גאטט האט קיינען קערפער (גוף) אדער גלידער (איברים), אויך ניכט וויא אנדרע בעשעפֿעניססע אויס טהיילען צו זאממען געזעטצט. זאנדערן ער איזט איין ריין גייסטיגעס (רוחני) וועזען, דש וויר דורך קיינען פֿאן דען 5 זיננען (חמשה חושים) נעהמליך. געזיכֿט (ראי') געהער (שמועה) גערוך (ריח) געשמאק (טעם) אונד געפֿיהל הרגשה), בעגרייפֿען קעננען.

6

רב. וואס שטאממט הערויס אויס דיזעס אללעם? (חיוצא לנו מזה)

תלמוד. דער דריטטע גלויבענסארטיקעל (עקר שלישי), נעהמליך דש וויר דארפֿען אונז ניכט פֿארשטעללען גאטט, אלס איינע קערפערליכֿע געשטאלט (דמות הגוף), איינע אייגענשאפֿט, אדער בעשאפֿפֿענהייט, אונד אויך ניכֿט גלויבען דארפֿען, דש ער קעננע בעשרענקט (בעגרענצט) זיין, אדער אויך דש איהן איין ארט אומשליסען קאן. (מוגבל במקום)

ר. ווא דען בעפֿינדעט זיך דש געטליכֿע וועזען?

ת. אללערווערטס, גאטט איזט איבעראלל, ער איזט אללגעגענווערטיג (מלוא כל העולם כבודו).

7

ר. וויא לויטעט (הייסט) דער פֿירטע גלויבענסארטיקעל? עקר

WIARY?

Ucz. Ten brzmi: Utrzymuiemy za prawdę i pewność, iż Bóg z niczego świat stworzył, każdemu stworzeniu postać i właściwą naturę nadał, i do pewnego celu przeznaczył. —

Naucz. Czy znany nam iest cel każdego stworzenia?

Uczeń. Zbyt mała iest liczba stworzeń, których cel i przeznaczenie są nam wiadome.

Nau. Czyliż przeznaczenie człowieka także nam iest niewiadomem?

Ucz. Rozum, a więcey ieszcze Pismo Ste. naucza nas, że my ludzie iesteśmy stworzeni na to, ażebyśmy byli cnotliwymi w tém życiu, i zasłużyli sobie na osiągnienie w przyszłém życiu wieczney szczęśliwości. —

8.

Naucz. Przez co staiemy się cnotliwymi?

Uczeń. Staiemy się cnotliwymi, chroniąc się złego, mimo wszelkie ku temu pociągi, i wykonywaiąc wszelkie dobre uczynki, lubo to nam niekiedy wiele trudności, a czasem nawet szkodę zrządza.—

Nau. Przez co możemy zawsze i przy każdey okazyi rozróżnić dobre od złego?

Ucz. Chcąc bydź zdolnym dobre od złego rozróżnić

(עקר הרביעי)

ת. דיזער לויטעט . וויר האלטען פיר וואהר אונד געוויס, דאס גאט האט דיא וועלט אויס ניכטס ערשאפפען, יעדעס בעשעפּענים געשטאלט אונד נאטור געגעבען, אונד צו איינעם געוויססען צוועק בעשטימט האט,

ר. קעננען וויר דען צוועק פאן יעדעס בעשעפּנים?

ת. נור פאן זעהר וועניגען ערשאפפענען וועזען וויססען וויר וואצו זיא בעשטימט זינד.

ר. איזט אונס אלזא אויך דיא בעשטיממונג (יעוד) דעם מענשען אונבעקאנט?

ת. דיא פערנונפט, נאך מעהר אבער דיא היילינע שריפט (תורה הקדושה) בעלעהרט אונס, דאס וויר מענשען בעשטימט זינד, אין דיזעם לעבען טוגענדהאפט צו זיין, אום אים קינפטיגען לעבען (בעולם הבא) דיא עווינע גליקזעליגקייט (אושר הנצחי) צו ערהאלטען.

8

רב. וואס הייסט דאס. טוגענדהאפט זיין?

ת. מאן איזט טוגענדהאפט, ווען מאן דאס בעזע מיידעט, אבוואהל עס אונס צו זיך אנציהט אונד ווען מאן דאס גוטע טהוט, אבוואהל עס מאנכע מאהל גראסע שוויריגקייטען קאסטעט, אונד צו צייטען אויך שאדען ברינגט.

ר. וואדורך קעננען וויר איממער אונד בייא יעדער געלעגענהייט דאס גוטע פאן דעם שלעכטען אונטערשיידען?

ת. אום דאס גוטע פאם בעזען אונטערשיידען צו קעננען,

מיססען

rozróżnić, należy nam się pilnie rozumu naszego radzić, t: i: często rozmyślać a szczególniéy zwracać uwagę naszę na wyroki Boskie w Pismie Stém.

Nau. Czy nie masz w téy mierze krótkiéy iakowéy nauki, która by w czynnościach ludzkich za prawidło służyć mogła? —

Ucz. Jest: W każdém działaniu lub zaniechaniu, służyć nam może za prawidło następuiąca nauka. „Co tobie iest nie miłego, nie czyń drugim; to zaś czego sam sobie życzysz i w czém masz upodobanie, to samo uczyń ieżeli możesz dla bliźnich twoich. —

9.

Nau. Czy mamy inne ieszcze iakie wiadomości o Bogu?

Ucz. Wiemy i to ieszcze, że Bóg iest nie wzruszonym, i że nic takiego nie działa, czegoby potym tak iak ludzie żałował lub coby odwoływał. —

ROZDZIAŁ III.

O Opatrzności Boskiey.

10.

Naucz. Co zawiera w sobie 5ty Artykuł wiary

מיססען וויר פֿלייסיג דיא פֿערנונפֿט בעפֿראגען. דאס הייסט אפֿט נאכדענקען, אונד בעזאנדערס (ובפרט) אייפֿמערקזאם זיין. (משגיח) אויף דיא געטטליכֿען שפריכֿע (מצות ד׳) אין דער היילינען שריפֿט.

ר. קאן מאן ניכֿט היראיבער אינגעבען איינע קורצע לעהרע, דיא בייא מענשליכֿע טהאטען אלס ריכטשנור (קו ישר) דיהנען מעכֿטע?

ת. יא וואהל קאן בייא אונזערעם טהון אונד לאססען (ניכט טהון) אלס ריכֿטשנור דיהנען, נאכשטעהענדע לעהרע: „וואס דיר צו ווידער (כנגד) איזט, דאס טהוע אויך ניכֿט איינעם אנדערן, וואס דוא אבער בעגעהרסט, אונד דיר וואהלגעפֿעללט, דאס טהוע אויך ווען דוא קאנסט דיינעם נעבענמענשן (לרעך)„

9.

ר. וואס וויססען וויר נאך זאנסט פֿאן גאטט?

ת. וויר וויססען, דאס גאטט אונפֿערענדערליך איזט, אונד דאס ער ניכֿט וויא דיא מענשען עטוואס בעשליסט (גוזר) אונד עס דאן ווידער בערייעט (מתחרט) אונד צוריק רופֿט..

דריטטעס קאפיטעל

פֿאן דער געטטליכען פֿארזעהונג (מהשגחה)

10.

רב. אין וואס בעשטעהט דער פינפטע גלויבענס-ארטיקעל

http://rcin.org.pl

wiary?

Uczeń. Ten zawiera przekonanie, że Bóg przez swoię mądrość, dobrotliwość, i wszechmocność cały świat utrzymnie i nim rządzi; że wszelkie zwyczayne i nadzwyczayne odmiany w całem przyrodzeniu dzieią się za wolą Boga, i że bez téy Jego woli naymniéyszy ruch nie mógłby nastąpić, a nawet żaden liść z drzewa nie mógłby upaść. —

N. Jaki wynika skutek z tego przekonania?

Ucz. Że wszelkie dobro, którego my ludzie w tém życiu używamy, wypływa iedynie z dobroci Boga, która to dobroć opatruie nas w to wszystko, co tylko iest użytecznėm do utrzymania bytu naszego, oraz użycza nam wiele innych rzeczy, przyiemność nam sprawuiących. —

11.

Nau. Gdy Bóg tak miłościwym dla ludzi okazuie się, iaka iest zatém, nasza powinność?

Ucz. Oto, powinniśmy bydź wdzięcznymi za tę Jego miłość, pokładać w nim całe nasze zaufanie, a kiedy się nam źle powodzi, o pomoc Jego nabożnie błagać.

Naucz. Czy nie możemy także pokładać zaufania naszego w innych istotach *np.* w aniołach?

Ucz.

ארטיקעל ? (עקר חמישי)

תלמוד. דיזער בעשטעהט אין דער איבערצייגונג (להתברך בלב ולהתחזק) דאס גאטט מיט זיינער ווייזהייט (חכמה) גוטע, אונד מאכט (יכולת) דיא גאנצע וועלט ערהאלט אונד רעגירט. דאס אללע געוועהנליכע אונד איבער נאטירליכע פערענדרונגען אין דער גאנצען נאטור (טבע) געשעהן דורך דען וויללען גאטטעס, אינד דאס אהנע זיינען וויללען ניכט דיא מינדעסטע בעוועגונג מעגליך זיין קאן, אויך קענטע קיין בלאטט פאם בוים העראבפאללען.

ר. וואס שטאממט הערויס (מה נולד) אויס דיזער איבערצייגונג?

ת. דאס אללעס גוטע וואס וויר מענשען אין דיזעם לעבען געניסען, קאממט נור הערויס פאן דער גיטע גאטטעס, דיא אונס מיט אללעם פערזארגט וואס צו אונזרער ערהאלטונג (קיום) נעטהיג איזט, אונד מיט פיהלען אנדערן דינגען, דיא אונס פערגניגען (עונג) מאכען.

11

ר. ווען גאטט נעגען דיא מענשען זיך זא גוטיג בעווייזט, וואס איזט אלזא אונזרע שולדיקייט?

ת. אונזערע שולדיקייט איזט, פיר דיזע גיטע, דאנקבאר צו זיין, אויף איהן אלליין זיך פערלאססען (בטחון), אונד ווען עס אונס איבעל געהט, איהן מיט פרעמיגקייט אום הולפע אנצורופען (להתפלל אליו).

ר. קענגען וויר זיך ניכט פערטרויען (בטחון) אויך אויף אנדערע וועזען, צום ביישפיהל. אויף ענגעל?

ת דיזעם

http://rcin.org.pl

Ucz. To nie byłoby ku użytkowi naszemu, albowiem wszystko zależy iedynie od woli Boga; naywyżsi nawet aniołowie są tylko stworzeniami, i zależą od Niego, iako od Stwórcy i Rządzcy wszech istot.

Nau. Co z tego wynika?

Ucz. Że my iedynie Boga, iako odwieczną i iedyno-władną Jstność czcić i uwielbiać powinniśmy. —

ROZDZIAŁ IV.

O Obiawieniu Boga.

12.

Nau. Co nam wskazuie 6ty ARTYKUŁ WIARY?

Ucz. Abyśmy byli mocno przekonani, że w czasach poprzedniczych, Bóg wolą swoię różnym ludziom obiawił, to iest takowę oznaymił.

Nau. Jakie mieli przymioty owi ludzie, którym się Bóg obiawił?

Ucz. Byli oni nader cnotliwymi, oddychali miłością bliźniego, posiadali bardzo rzadkie wiadomości i rozum głęboki.

Nau. Jakże się nazywaią owe osoby, które takowem obiawieniem uszczęśliwionymi zostały?

ת. דיזעס מעלט אונס ניכט נוטצען, דען אללעס קאממט אויף דען וויללען גאטטעס אללייז אן, זאגאר דיא ערהאבענסטען ענגעל (מלאכים הנשגבים) זינד נור בעשעפעניססע (נבראים), אונד העגגען אב פאן גאטט, אלס דעם שעפפער אונד רעגירער אללער וועזען,

ר. וואס שטאממט דאפאן העדוים?

ת. דאס וויר נור גאטט אללייז, אלס דאס עוויגע אללייז רעגירענדע וועזען (מנהיג יחידי), האך פערעהרען אונד אנבעטען מיססען.

פירטעס קאפיטעל

פאן דער אפפענבארונג גאטטעס (גילוי שכינה)

12

רב. וואצו וויזט אונס דער זעבסטע גלויבענסארטיקעל אן? (עקר הששי).

תלמוד. דאס וויר פעסט איבר צייגט זיין זאללען, דאס אין פריהערן צייטען (בימי קדם) האט גאטט זיינען וויללען אן פערשידענען מענשען געאפפענבארט (מגלה געוועזען) דאס הייסט: בעקאנט געמאכט.

רב. וויא וואֹרען יענע מענשען, אן דיא זיך גאטט געאפפענבארט האט?

ת. זיא ווארען זעהר טוגענהאפט (צדיקים), פאן מענשענליבע ערפיללט, אונד האטטען זעהר זעלטענע קענטניססע (ידיעות יקרות), אונד טיפען פערשטאנד.

ר. וויא נעננט מאן דיא יעניגע פערזאנען, וועלכע מיט איינער זאלכען אפפענבארונג בעגליקט זוארען?

ת. מאן

Ucz. Nazywamy ie Prorokami.

Naucz. Jaki był cel obiawienia?

Ucz. Przy każdém obiawieniu, Bóg miał zamiar nauczać iednego albo więcey ludzi, a często nawet cały lud, skoro błądził, jak podług woli Jego żyć, t: i: sobie postępować trzeba. —

13.

Nau. Mieliż owi prorocy równe czyli różne przymioty?

Ucz. Wszyscy w prawdzie byli nader cnotliwemi, i wielkim duchem obdarzeni, iednakowoż miał ieden więcey zalet i zasług aniżeli drugi.

Nau. Kto pomiędzy nimi był naycelnieyszym?

Ucz. Podług 7go naszego Artykułu wiary, poczytamy Moyżesza za naywiększego i naygodnieyszego proroka pomiędzy wszystkiemi, iacy kiedykolwiek iuż istnieli, lub którzyby w przyszłości ziawić się mogli.

Naucz. Na czem polega iego pierwszeństwo nad wszystkiemi innymi prorokami.

Ucz. Na tem, iż on lepiey a niżeli wszyscy inni zrozumiał Boskie prowadzenie i utrzymanie świata, oraz że iego wyobrażenia o przeznaczeniu ludzi i o prawdziwéy szczęśliwości, były nayiaśnieysze i nayczystsze.

rozdział

ת. מאן נענט זיא פראפֿעטען אדער ווייז זאגער (נביאים :

רב. וואס וואר דער צוועק פֿאן דיא אפֿפֿענבארוננען ?

ת. בייא יעדער אפֿפֿענבארונג האט גאטט געהאבט דיא אבזיכֿט (רצון ותכלית) ענטוועדער איינען אדער מעהרערע מענשען , אונד אפֿט זאגאר איין גאנצעס פֿאלק ווען עס אין אירטהום וואר (סרו מדרך) צו בעלעהרען , וויא מאן נאך זיינעם וויללען לעבען , דש הייסט . זיך אויפֿפֿיהרען זאלל .

13

רב. האבען דיזע פראפֿעטען געהאבט גלייכֿע , אדער פֿערשידענע איינענשאפֿטען (מעלות) ?

ת. אללע ווארען זעהר טוגענדהאפֿט , אונד האבען געהאבט איינען גראסען גייסט (רוח נכון) , יעדאך האטטע איינער מעהר פֿארציגע (יתרון) אונד פֿערדיהנסט , אלס דער אנדרע .

ת. ווער וואר דער פֿארצגליכֿסטע (היקר במעלה) אונטער אללען פראפֿעטען .

רב. נאך אונזערם | זיבענטען! גלויבענסארטיקעל ? (עקר השביעי) „האלטען וויר משה רבינו פֿיר דען גרעסטען אונד פֿארנעהמסטען פראפֿעטען , אונטער אללען אנדערן , דיא נור איינסט געוועזען זינד , אונד דיא אין דער צוקונפֿט (להבא) ערשיינען קענטען . —

רב. ווארין בעשטעהט זיין פֿארצוג פֿאר אללע איבריגע ?

ת. זיין פֿארצוג בעשטעהט דארין , דש ער בעססער אלס אללע אנדרע ווייזזאגער , איינגעזעהן האט דיא פֿיהרונג אונד ערהאלטונג דער וועלט , אונד דש ער אם דייטליכֿסטען אונד בעסטען איינגעזעהען האט . דיא בעשטיממונג (יעוד) דער מענשען אונד דיא וואהרע גליקזעליגקייט (אושר הנצחי) .

פֿינפֿטעס

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ V.

Dalszy ciąg o pierwszeństwie Boskiego nauczyciela Moyżesza nad wszystkiemi innemi prorokami.

14.

Naucz. Zkąd o tem wiemy, że Bóg kochał szczególnie Moyżesza?

Uczeń. Musiał go szczególniéy kochać, albowiem J e g o wybrał naprzód do wyprowadzenia ludu Jzraelskiego z Egiptu i oswobodzenia go z niewoli, w któréy przez królów Egipskich w biegu kilku wieków był trzymanym, powtóre do prowadzenia Jzraelitów do góry SYNAY na któréy Bóg całemu ludowi się obiawił.

Nau. Do czego służyło owe wielkie obiawienie na górze SYNAY?

Ucz. Głos Boski, który się dał słyszeć przy tém obiawieniu, nadał wspomnionemu ludowi 10. nauk czyli zleceń, z których iednemi są przykazania, drudrugiemi zakazy.

Nau. Co zawieraią w sobie też przykazania i zakazy?

Ucz. Ponieważ osnowa tych 10ciu nauk czyli przykazań iest nieco obszerną przeto następuie na stosowniéyszem miéy-

scu

פֿינפֿטעס קאפּיטעל

ווייטער פֿאן דעם פֿארצוג דעם געטליכען לעהרערס משה פֿאר אללע איבריגע פראפֿעטען.

14.

רב. וואהער וויססען וויר דאס גאטט דיזען משה רבינו, אם מייסטען געליבט האט?

תלמוד. ער מוס איהן גאניץ בעזאנדערס געליבט האבען, וויל ער איהן אויסערוועהלט האט, ערשטליך, דיש פֿאלק ישראל אוים עגיפטען (מצרים) צו פֿיהרען, אונד עס צו בעפֿרייען פֿאן דער געפֿאנגענשאפֿט, אין וועלכער עס איזט געהאלטען וואָרדען פֿאן דיא קעניגע אין מצרים דורך מעהרערע הונדרט יאהר, צווייטענס, צופֿיהרען דיש פֿאלק ישראל צום בערג סיני אויף וועלכעם גאטט זיך דעם גאנצען פֿאלק, געאפֿפֿענבארט האט (מגלה געוועזען).

ר. וואצו וואר דיזע גראסע אפֿפֿענבארונג אויף דעם בערג סני?

ת. דיא געטליכע שטיממע וועלכע בייא דיזער אפֿפֿענבארונג זיך הערען געלאססען האט, האט געגעבען דעם פֿאלק צעהן לעהרען אדער בעפֿעהלע (עשרת הדברות) ווארונטער אייניגע געבאטהע (מצות עשה) אונד אייניגע פֿערבאטע (מצות לא תעשה) זינד.

רב. אין וואס בעשטעהען דיזע געבאטע אונד פֿערבאטע?

ת. וויל דער אינהאלט (תכן) פֿאן דיזע 10. בעלעהרונגען אדער געבאטע, עטוואס וויטלייפֿטיג איזט, דאהער ווערדע איך שפעטער פֿאן איהם רעדען אויף איינעם

בעססערן

http://rcin.org.pl

scu, o niéy mówić będę, teraz zaś dosyć natém, iż okazaną została owa wielka godność, na którę Moyżesz przez Boga wyniesionym został.

15.

Nau. Czyliż po dokonaniu wielkiego obiawienia, ustało iuż przewodnictwo, działanie i godność Moyżesza?

Ucz. W tenczas dopiero Moyżesz istotnie rozpoczął przewodniczyć Narodowi, nauczać go i większą osiągnąć powagę.

Naucz. Przez co?

Uczeń. Przez to, iż Boską swą mądrością prowadził na pustyni przez lat 40 lud wspomniony i takie zdziałał cuda, że temuż ludowi przez tak długi przeciąg czasu ani na żywności i napoiu, ani też na odzieży nie zbywało, że pilnie i po oycowsku napominał tenże lud áby się chronił grzechów, staraiąc się uczynić go w postępowániu lepszym, nakoniec że ustawicznie aż do końca życia swoiego oznaymił Jzraelitom dobre i mądre prawa, które od Boga otrzymał, słowem że ukształcił lud Jzraelski w rozsądną i obyczayną społeczność.

16.

Nau. Gdzie się znayduią owe 10. przykazań

בעססערן שטעללע . יעצט אבער האבע איך גענוג געזאגט, אום בעווייזען צו האבען, דיא גראסע ווירדיגקייט, צו וועלכער משה רבינו פאן גאטט ערהייבט ווארדע .

15

רב. האט וואהל נאך דער פאללענדונג דיזער גראסען אפפענבארונג, שאן אויפגעהערט דיא פיהרונג, דיא טהאטען, אונד דיא ווירדיגקייט פאן משה רבינו ?

ת. דאמאהלס האט ערשט משה רבינו מייסטען אנגעפאנגען, צו פיהרען אונד צו בעלעהרען דש פאלק, אונד אויך דאמאהלס האט זיך פערמעהרט זיינע ווירדיקייט .

ר. דורך וואס ?

ת. ווייל ער דורך זיינען געטליכען פערשטאנד געפיהרט האט דיש פאלק ישראל אין דער וויסטע (מדבר) דורך 40. יאהר, אונד האט זאלכע וואונדער (נסים) געמאכט, דש דיזעס פאלק דורך זא איינע לאנגע צייט קיינע נאהרונג אונד טראנק וויא אויך קיינע קליידונג געפעהלט האט, צווייטענס, ווייל ער פלייסיג אונד גוט אלס איין פאטער, געווארנט האט דיש פאלק פאר זינדען (עבירות) אונד האט זיך מיהע געגעבען דיש פאלק בעססער צו מאכען, ענדליך, ווייל ער אימער ביס אם ענדע זיינעס לעבענס דעם פאלק ישראל בעקאנט געמאכט האט גוטע אונד קלוגע געזעטצע, דיא ער פאן גאטט ערהאלטען האט: מיט איינעם ווארט, וויל ער האט געמאכט דש פאלק ישראל צו פערנינפטיגע אונד וואהלגעזיטעטע מענשען .

16.

רב. וואו פינדען זיך דיא געראכטע 10. געבאטע, אונד קלוגע

http://rcin.org.pl

kazań i inne w następnym czasie oznaymione przez Moyżesza dobre i mądre prawa?

Ucz. Te wszystkie w raz z Historyą stworzenia świata i przodków narodu Jzraelskiego, to iest: Abrahama Jzaaka, Jakóba i t: d. nakoniec wielkie napomnienia i obietnice, które Bóg dał narodowi Izraelskiemu, to wszystko mówię znayduie się w V Xięg: Moyż:

Nau. Czy nie znayduiemy w tychże 5 X: Moyżesza, iasnego przez tego Boskiego prawodawcę danego dowodu o wzniosłey miłości bliźniego?

Ucz. Często takowy dowód tamże napotykamy: Kiedy bowiem lud Jzraelski zgrzeszył, a Bóg słuszną na niego karę swoią chciał zesłać, na ten czas rzucił się Moyżesz na oblicze przed Bogiem, i w podobnych chwilach tak dalece w nim uczucie miłości bliźniego nad wszelkie inne przemogło; iż zapominaiąc własnéy urazy, oraz wielkości swoiey iako zesłaniec Pana zastępów i prawodawca, tak tkliwie błagał Naywyższego o potrzebną dla Jzraelitów łaskę, iak owe stroskane i rozczulone dziecię żebrze przebaczenia obrażonego oyca dla swych braci, którzy pobłądzili, i za których własne by chciało oddać życie!

קלוגע געזעטצע דיא משה רבינו נאך דיא 10. געבאטהע בעקאנט געמאכט האט?

ת: אללעס דיזעס, וויא אויך דיא געשיכטע פאן דער ערשאפפונג דער וועלט, אונד פאן אונזרע פארעלטערן (אבות) נעהמליך אברהם, יצחק, יעקב, אונד זא ווייטער, ענדליך אויך אללע ערמאהנונגען (אזהרות) אונד פערשפרעכונגען (הבטחות) דיא גאטט אן דש פאלק ישראל געטהאן האט. דיזעס אללעס בעפינדט זיך אין דיא פינף ביכר פאן משה רבינו (חמש חמשי תור׳)

רב. פינדעט מאן ניכט אויך אין דיזען פינף ביכערן איינען עפענטליכען בעוויז פאן ערהאבענער מענשענליבע אונזרעם געטליכען לעהרערס משה?

ת. יא זעהר אפט, ווען דש פאלק ישראל מאנכם מאהל געזינדיגט האט, אונד גאטט האט וואללען זיינע גערעכטע שטראפע איבער דש פאלק שיקען, דאמאהלס האט זיך פפלעגען משה רבינו איף זיין אנגעזיכט פאר גאטט נידער צו ווערפען, אונד אין זאלכען אויגענבליקען האט ער גאנץ פערגעססען אן דיא בעלייידיגונגען דיא ער זעלבסט געליטטען האט, אויך אן זיינע גרעסע אלס איין געזאנדעטער פאם קעניג אללער קעניגע, אונד אלס געזעטצגעבער (מחוקק), זאנדערן דאמאהלס וואר ביי איהם מייסטענס דש געפיהל פאן מענשענליבע זא גראס, דש ער צו דעם אללערהעכסטן שעפפער בעטעטע, זא איניגסט אום גנאדע פיר דיא ישראלים, זא וויא איין בעטריבטעס געפיהלפאללעס קינד ביטטעט דען בעליידיגטען פאטער אום פערצייהונג פיר זיינע ברידער, דיא איינען פעהלער געמאכט האבען, אונד פיר וועלכע דש קינד זיין איגנעם לעבען גערן שענקען מעכטע.

http://rcin.org.pl

Nau. W którem to miéyscu spostrzegamy tak oczywisty dowód ludzkości który nam za przykład służyć może?

Ucz. Smutny obraz pierwszego wielkiego grzechu ludu Izrael: przedstawia nam w Moyżeszu wzorowy przykład miłości bliźniego i chęci poświęcania się za swoich bliźnich. Ten to obraz przenika nas świętém zadumieniem, gdy rzucamy wzrokiem na wielkiego prawodawcę który nieszczędząc starań tak w uczynkach jako też w błagalnych przedstawieniach względem uzyskania przebaczenia dla wielkich nawet grześników, w te wiekopomne do samego Boga odzywa się słowa:

„Albo im odpuść tę winę, albo ieśli
„nie uczynisz, wymaż mnie z xiąg
„twoich, któreś napisał. (*)

Nau. Czy nie możemy czego okazać z obiawień innych proroków?

Uczeń. Mamy od nich wiele pism, w których wiele się znayduie dobrych nauk, napomnień i obietnic odnoszących się do narodu naszego. —

Nau. Jakże się nazywaią V. X. M. z pismami Proroków?

Ucz. Wszystkie razem nazywamy Pismem Swiętem.

(*) X. M. II. R. 32. W. 32.

רב. אן וועלכר שטעללע פינדען וויר איינען אויגענשיינליכען בעוויז, פאן מענשענליבע דער אונס אלס בייאשפיהל דיהנען קענטע ?

תלמוד. דש טרויריגע בילד פאן דער ערשטען גראסען זינדע דעס פאלקס ישראל, שטעללט אונס פאר אין משה רבינו איין הערליכעס בייאשפיהל פאן מענשען ליבע אונד דעם גוטען וויללען זיך פיר זיינע נעבען מענשען אויפאפפערן צו וואללען. דיזעס בילד דורך דרינגט אונס מיט הייליגעס שטוינען, ווען וויר איינען בליק ווערפען אויף משה רבינו דען גראסען געזעטצגעבער, וועלכער, נאכדעם ער ניכט געשפארט האט דורך טהאטען אונד געבעטהע, צו ערהאלטען פערציהונג פיר דיא גראסע זינדער, האט ענדליך דיזע הערליכע ווארטע צו גאט אויסגעשפראכען.

„ענטוועדער פערצייהע איהנען איהרע זינדע, אדער
„ווען ניכט, זא שטרייך מיך אויס אויס דיינעם
„בוך, דש דוא געשריבען האסט„. (שמות לב פ׳ לב)

רב: האבען וויר עטוואס אויף צו וויזען פאן דיא אפפענבארונג דער אנדרן פראפעטען ?

ת. וויר האבען פאן דיא אנדרע פראפעטען פיהלע שריפטען, אין וועלכע זיך פינדען פיהלע גוטע לעהרען, ערמאהנונגען אונד פערשפרעכונגען, דיא זיך אויף דש פאלק ישראל בעציהען.

ר. וויא הייסען דיא פינף ביכער פאן משה רבינו, מיט דיא שריפטען פאן אנדרע פראפעטען ?

ת: אללע צו זאממען הייסט מאן: הייליגע שריפט (כתבי קודש).

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ VI.

O prawdziwości Pisma Śtego.

17.

N. Jaką przywięzuiemy wiarę do Pisma Ś.?

Uczeń. Podług 8go. Artykułu wiary, mamy to za prawdę: po pierwsze: iż to Pismo Święte iakie posiadamy w Języku Hebrayskim dostało się do nas przez Moyżesza i Proroków bez zfałszowania, t: i: bez dodatku lub wypuszczenia iednego nawet słowa, powtóre, iż wszystkie w tych Świętych xięgach zawarte przykazania i zakazy, oraz inne nauki, napomnienia i pocieszaiące przyrzeczenia, nie pochodzą z uroień ludzkich, ale iedynie z świętey woli Boskiey. —

Nau. Czyliż spełniły się iuż owe pocieszaiące przyrzeczenia?

Ucz. Nie wszystkie, wiele obietnic umieszczonych w xięgach Moyżesza i Proroków, Bóg iuż do skutku przyprowadził, a my spodziewamy się i oczekuiemy spełnienia reszty.

18.

Nau. Czyliż z tąd, że niektóre obietnice icszcze

זעכסטעס קאפיטעל

פֿאן דער וואהרהאפֿטיקייט דער היילינגען שריפֿט.

17.

רב. וואס זאללען וויר פֿאן דיזער היילינגען שריפֿט גלויבן?

תלמיד. נאך דעם אכטען גלויבענסארטיקעל (עקר השמיני) האלטען וויר עס פֿיר וואהר, ערשטענס: דש דיזע היילינגע שריפֿט, זא וויא וויר זיא האבען אין דער העברעאישן שפראכֿען האבען וויר ערהאלטען פֿאן משה רבינו אונד אנדרע וויינזאגער אהנע פֿערפֿאלשונג. דיש הייסט אהנע צוזעצונג אדער אויסלאססונג איינעס איינציגען ווארטעס. צווייטענס, דש אללע געבאהטע אונד פֿערבאטע, לעהרען, ערמאהנונגען אונד טרעסטענדע פֿערשפרעכֿונגען (הבטחות תנחומים), וועלכֿע זיך אין דיזע היילינגע ביכֿער בעפֿינדען, זינד ניכֿט פֿאן מענשען אויס געטראכֿט ווארדן, זאנדרן זיא קאממען העהרים פֿאן דעם היילינגען וויללען גאטטעס.

רב. זינד שאן ערפֿיללט געווארדן, דיא אבענגעדאכֿטע טרעסטענדע פֿערשפרעכֿונגען?

ת. ניכט אללע. פֿיהל פֿערשפרעכֿונגען וואס זיך פֿינדען אין דיא ביכֿער פֿאן משה רבינו אונד פֿאן אנדרע נביאים, האט גאטט שאן צו שטאנד געבראכֿט, אונד וויר האפֿפֿען אונד ערווארטען דש אויך דיא איבריגע ווערדען ערפֿיללט ווערדען.

18.

רב. ווען וויר זעהן, דש מאנכֿע פֿערשפרעכֿונגען זינד נאך ניכֿט

http://rcin.org.pl

ieszcze spełnionemi nie zostały, nie można wnosić; iż Bóg inny może przedsięwziął zamysł, i chce ie bez urzeczywistnienia zostawić?

Ucz. „Bóg nie iest synem Człowieczym, który zmiennym iest w swoich zamystach.” mówi Pis: Ste. To co raz postanowia i przyrzeka; pewno dotrzymuie.

Nau. Nie mógłyżby się zdarzyć nowe okoliczności, któreby powodowały Boga do odmienienia postanowienia swoiego?

Uczeń. Wtenczas Bóg przestał by bydź wspaniałą, wszechwiedną i naymędrszą Jstotą. W głębokiey swey mądrości nie tylko że patrzał na wszelkie okoliczności, które w świecie istotnie się zdarzaią, lecz oraz na wszelkie inne, któreby powstać mogły, a zatem żadne odmiany nie są dla niego nowemi. Przeto nie masz żadnego powodu, dla któregoby Bóg miał odstąpić od pierwszego swego postanowienia.

Nau. Takim więc sposobem, były by także nieodmiennemi wszelkie prawa, które Bóg przez Moyżesza Jzraelitom nadał?

Ucz. W samey istocie są one takiemi; podług 9. Artykułu wiary mamy to za prawdę, iż wszystkie ku doczesnemu naszemu dobru i wieczney szczęśliwości

zmierzaiące

ניכט ערפיללט ווארדען, קעננען וויר דאהורך ניכט מיינען, דש גאטט האט זיך פיללייכט אנדערס בעדענקט, אונד וויל דיא איבריגע פערשפרעכונגען ניכט ערפיללען?

ת. „גאט איזט קיין מענש דער זיך אנדערס בעדענקט„, זאגט דיא היילינע שריפט. וואס ער איין מאהל בעשטימט אונד צו זאגט, דש האלט ער געוויס.

ר. העטטען ניכט קעננען נייע אומשטענדע געשעהען, דיא גאטט בעוועגען מעכטען, זיין בעשטיממטען צו פערענדערן?

ת. דאמאהלס מעכט גאטט (ח"ו) אויפהערען צו זיין, דש ערהאבענע, אללוויססענדע (יודע כל) אונד אללער קליגסטע וועזען. אין זיינער טיפען וויזהייט (חכמה הנפלאה) האט ער געזעהן ניכט אלליין אויף אללע אומשטענדע (שינוים), דיא אין דער וועלט ווירקליך געשעהען, זאנדערן אויך אויף אללע אנדערע, דיא געשעהן קענטען, אלזא איזט בייא איהם קיינע פערענדרונג נייא. דעם וועגען גיבט עס קיינע אורזאך, אויס וועלכער גאטט העטט זאללען אבגעהען פאן זיינער ערשטען בעשטיממונג. —

ר. אויף דיזע ארט מיססען אנפערענדליך זיין אללע געזעטצע, דיא גאטט דורך משה רבינו דעם פאלק ישראל געגעבען האט?

ת. דש עבען זינד זיא אויך! נאך דעם ניינטען גלויבענסארטיקעל (עקר התשיעי) האלטען וויר עס פיר וואהר, דש אללע געזעטצע אונד לעהרען, דיא צו אונזרעם יעציגען גוטען אונד צו אונזרער עוויגען

גליקזעליגקייט

http://rcin.org.pl

zmierzaiące prawa i przepisy, zostaną nieodmiennemi.

19.

Naucz. Gdy wyznaiemy, że Bóg wprzód iuż wie o wszystkich w całem przyrodzeniu istotnie dzieiących się lub zayść mogących odmianach, co z tego wypływa?

Ucz. Że Bóg iest wszystkowiedzącym, i na tém właśnie polega 10ty Artykuł wiary, t: i: wierzymy iż wszelkie działania i odmiany, które się od stworzenia świata zdarzyły, po dziś dzień się zdarzaią i w przyszłości powstać mogą, są Bogu wiadomemi i niebędą przezeń zapomniane.

Nau. Gdy umysł człowieka iest odmiennym, teraz życzy sobie tego, późniey zaraz owego, w każdem prawie okamgnieniu ma inne chęci i myśli: niektóre z tych myśli wykonywa, niektóre zaś usuwa, czyliż więc Bóg może znać wszelkie te myśli i odmienne poruszenia umysłu ludzkiego?

U. W samey rzeczy, Bóg wie co się w każdem sercu ludzkiem dzieie; zna on nayskrytsze myśli, złe lub dobre: tak te, które wykonywanemi zostaią i w działaniu przechodzą, iako też owe, które się nie obiawiaią i przed ludźmi są ukrytemi.

גליקזעליגקייט (אושר נצחי) זיך בעפֿינדען , ווערדע אהנע פֿערענדערונג בלייבען.

19.

רב. ווען מאן בעקענט , דש גאטט צופֿאר שאן וויים פֿאן אללע פֿערענדרונגען , דיא אין דער גאנצען נאטור (טבע) ווירקליך געשעהען אדער געשעהען קענטען , וואס שטאמט אלזא אוים דעם העריים ?

ת. דש גאטט איזט אללוויססענד. אונד אין דעם בעשטעהט אויך דער צעהנטע גלויבענסארטיקעל , (עקר העשירי) דש איזט . וויר גלויבען דס אללע ווירקונגען אונד פֿערענדרונגען , דיא זייט ערשאפֿפֿונג דער וועלט געשעהען זינד , דיא יעצט געשעהען , אונד דיא אין דער צוקונפֿט (להבא) געשעהן קענטען , דיא אללע זינד גאטט בעוואוסט , אונד ווערדן בייא איהם ניכֿט פֿערגעססען ווערדען .

ר. אינדעם דש מענשליכֿע געמיטה אייך פֿערענדערליך איזט. דען דער מענש ווינשט זיך יעצט דיזעס, שפעטער עטוואס אנדערס, אייך האט ער בייגאה יעדען אויגענבליק אנדרע געדאנקען, מאנכֿע פֿאן דיזע געדאנקען טהוט ער אויספֿיהרען, מאנכֿע אבער פֿערווירפֿט ער. נון פֿראג איך דיך, קאן גאט אללע דיזע געדאנקען אונד פֿערענדרונגען דעם מענשליכֿען געמיטהם קעננען ?

ת. יא, געווים ; גאטט וויים וואס זיך טהוט אין יעדעם מענשליכֿען הערצען. ער וויים דיא פערבארגענסטען געדאנקען , זייא עס בעזע אדער גוטע , זא וואהל דיא יעניגע וועלכֿע אויסגעפֿיהרט אונד געשהאן ווערדען , אלס אויך דיא יעניגע דיא זיך ניכֿט אפֿפֿענבארען, אונד פֿאר מענשען פֿערהאלען בלייבען .

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ VII.

O wynagrodzeniu dobrych a ukaraniu złych uczynków ludzkich.

20.

Naucz. Jestże to oboiętném dla naywyższéy Jstoty, czy uczynki i zamysły ludzkie są dobre lub złe?

Ucz. Bynaymniéy, iedynasty Artykuł Wiary brzmi, że my uznaiemy za pewność i prawdę, iż Bóg dobre uczynki wynagradza a za występki karze.

Nau. Co się dzieie z myślami i zamysłami ludzi, które nie przechodzą w działania?

Ucz. Wierzymy tak dalece w dobrotliwość Boga, iż także zamiary cnotliwe, gdy nawet okoliczności wykonaniu onych są na przeszkodzie, uważane zostaią za uczynki cnotliwe, i swą nagrodę znayduią.

Podobnież tyle wierzymy w sprawiedliwość Boga, iż złe zamiary, gdy nawet wykonanemi nie są, na karę zasługuią, ponieważ zła wola, iuż iest grzechem. Lecz złe myśli i żądze, które mimowolnie w umyśle naszym powstaią, skoro usunąć

זיבענטעס קאפיטעל

פאן דער בעלאהנונג דער גוטען, אונד דער בעשטראפונג דער בעזען מענשליכען טהאטען.

20.

ר. איזט וואהל איינע גלייכגילטיגע זאכע פיר דש אללערהעכסטע וועזען (עליון), אב דיא טהאטען אונד געזינונגען דעם מענשען זינד גוט אדער שלעכט?

ת. ניין. דען דער עלעפטער גלויבענסארטיקעל (עקר אחד עשר) הייסט: דש וויר פיר געוויס אונד וואהר גלויבען, דש גאטט דיא גוטע טהאטען בעלאהנט, אונד פיר דיא שלעכטע טהאטען בעשטראפט.

ר. וואס געשיהט אבער מיט דיא געדאנקען אונד געזינונגען דעם מענשען, וועלכע אין קיינע ווירקונג איבערגעהען (בלתי בכח ולא בפועל) דש הייסט. וועלכע ניכט אויסגעפיהרט ווערדען?

ת. וויר גלויבען זא וייט אן דיא גיטע גאטטעס, דש ווען זיך יעמאנד פארנימט עטוואס גוטעס צו טוהן, אונד קאן עס ניכט אויספיהרען וועגען איין הינדערניס, זא ווירד שאן דיזער וויללען פיר איינע גוטע טהאט בעטראכטעט, אונד פינדעט זיינע בעלאהנונג.

אויך גלויבען וויר זא זעהר אן דיא גערעכטיגקייט גאטטעס. דש שלעכטע געזינונגען, ווען זיא אויך ניכט אויסגעפיהרט ווערדען, פערדיהנען שטראפע, וויל דער בעזע וויללען איזט שאן איינע זינדע.

אבער דיא שלעכטע געדאנקען אונד בעגירדען דיא אונגערן אין אינזרעם געמיטה ענטשטעהן, ווען וויר

זיא

usunąć ie zaraz się staramy, nie są nam za winę poczytane.

Nie dosyć więc na tém że się stosuiemy powierzchownie do praw Boskich lecz iest ieszcze powinnością: zamysły swoie zawsze rozważać, oczyszczać i uszlachetniać. —

Ucz. Gdzie się Człowiek powinien spodziewać nagrody za cnotę i na wzaiem kary za zbrodnią?

Uczeń. Już w tem życiu niektóre dobre uczynki nagrodę, a niektóre złe, karę, odnoszą.

Nau. Jest więc inne mieysce gdzie cnota spodziewać się może nagrody, a zbrodnia kary. Jak się nazywa to mieysce i iaki to iest stan, w którym nagroda i kara maią bydź wykonane?

Ucz. Mieysce to nazywa się, światem duchownym, stan zaś iest ten, w którym się człowiek po śmierci znayduie.

21.

Nau. Mniemałem iż stan Człowieka po śmierci iest tylko zepsuciem i zniszczeniem?

Ucz. Tak iest: ale tylko co do ciała a nie co do duszy.

Nau. Co rozumiesz przez Duszę?

Ucz. Wszelkie umysłowe siły Człowieka, iako to: rozum, rozsądek i owe zdolno-

ści

זיא נור גלייך וועג צו שאפֿפֿען, זיך בעמיהען, ווערדען אונס פיר קיינע שולד אנגערעכֿענט. עס איזט אלזא ניכֿט גענוג, דש וויר איינסערליך דיא רעליגיאָנס געזעטצע האלטען, זאנדערן אויך דיזעס איזט אונזערע שולדיגקייט דש וויר זאללען אימממער אונזרע געזינונגען נאכֿפֿארשען רייניגען אונד עדעל מאכֿען.

ר. וואו געשיהט דיא בעלאהנונג דעס גוטען אונד דיא בעשטראפֿונג דעס בעזען?

ת. מאנכֿע גוטע טהאט, ווירד שאן אין דיזעם לעבען בעלאהנט, אונד אויך מאנכֿע בעזע טהאט ווירד שאן היר בעשטראפֿט.

ר. עס גיבט אלזא איין אנדער ארט, וואו דיא פֿערגעלטונג דעס גוטען אונד בעזען פֿאללענדעט ווירד. וויא הייסט מאן דיזען ארט אונד וועלכֿעס איזט דער צושטאנד וואו דיזע פֿאללענדונג פֿאן בעלאהנונג אונד בעשטראפֿונג געשיהט?

ת. דען ארט נענט מאן דיא גייסטער וועלט (עולם רוחני). אונד דער צושטאנד איזט דער יעניגע, אין וועלכֿעם זיך דער מענש נאך דעם טאד בעפינדעט.

21.

ר. איך האב געגלויבט דש דער צושטאנד דעס מענשע נאך דעם טאדע, איזט פֿיילניס אונד פֿערוועזונג?

ת. יא וואהל דש איזט דער צושטאנד דעס לייבעס, אבער ניכֿט דער זעעלע.

ר. וואס בעגרייפֿסט דיא אונטער דעם ווארט, זעעלע?

ת. אללע גייסטיגעז קרעפֿטע (כוחות הנפשיי) דעס מענשען, אלס. פֿערשטאנד, פֿערנונפֿט, אונד דיא פֿעהיג-

קייטן

ści przez które Człowiek różni się od wszystkich na świecie żyiących stworzeń — słowem, to iest: duch którym Bóg natchnął człowieka.

Nau. Czyliż nie uważamy także w zwierzętach wielorakich zdolności?

Ucz. W saméy rzeczy, lecz są one zbyt niższemi od tych, któremi człowiek iest obdarzony.

Nau. Czemże można to udowodnić?

Ucz. Nigdy ieszcze zwierzęta tego nie dopięły i nigdy tego niedosięgną, ażeby n. p. pomiędzy sobą ięzyk ludzkiemu podobny zaprowadziły, lub potrafiły ogromne budować okręty i niemi żegluiąc, na około ziemi krążyć, albo choć iednę sztukę lub iakiekolwiek rzemiosło, które ludzie wynaleźli, naśladować.

22.

Nau. Czy ma człowiek ieszcze w czem inném pierwszeństwo nad zwierzętami?

Ucz. Główne pierwszeństwo człowieka nad zwierzęty, na tém się zasadza, iż on wolną ma wolą, one zaś do tego co czynią lub zaniechaią, powodowane i znaglone są naturalnym instynktem.

Nau. Do czego zmierza szczególniéy taż wolna wola?

Ucz. Zmierza ona szczególniéy do wszelkich czynności ludzkich, z których wynika co dobrego

קייטען (פעולות השכלים) דורך וועלכע דער מענש זיך אונטערשיידעט פֿאן אללען אנדערן לעבענדען בעשעפֿ-ניססען אין דער וועלט. מיט איינעם ווארט. זיא איזט דער גייסט דען גאטט דעם מענשען געגעבען האט:

ר. בעמערקען וויר ניכט איך בייא דיא טהירע מאנכע פֿעהיגקייטען?

ת. יא וואהל, זיא זינד אבער וויט נידריגער אלס יענע וועלכע דער מענש בעזיטצט.

ר. וואדורך לעסט זיך דיזעס בעווייזען?

ת. דיא טהירע האבען עס נאך ניכט דאהין געבראכט אונד ווערדען ניא מאהלס דאצו קאממען, צום בייאשפיהל איינצופיהרען אונטער זיך איינע שפראכע דער מענש-ליכען עהנליך, גראסע שיפֿפֿע צו ערבויען, אונד מיט זיא דיא ערדע הערום צו שיפֿען, אדער איינע איינציגע קונסט, אדער האנדווערק וועלכע דיא מענשען ערפֿינ-דען האבען, נאך צו מאכען.

22.

ר. האט דער מענש נאך דורך עטוואס אנדערס, דען פֿאר-צוג (יתרון) פֿאר דיא טהירע.

ת. דער הויפט פֿארצוג דעם מענשען איבער דיא טהירע, בעשטעהט דארין, דאש ער האט איין פֿרייען וויללען (בחירה), דיא טהירע אבער ווערדען צו דעם וואס זיא טהון אדער ניכט טהון, געפֿיהרט אונד געצוואונגען דורך איין נאטירליכען טריב (מצד טבעם).

רב. צו וואס ציהלט מייהטענס דיזער פֿרייער וויללען,

ת. ער ציהלט צו אללע מענשליכע טהאטען, אויס וועלכע הערויסקאממט עטוואס גוטעס אדער בעזעס.

ר.

http://rcin.org.pl

dobrego lub złego.

Nau. Byłoż to potrzebném nadać Człowiekowi wolną wolą?

Ucz. Bez niéy nie mógłby człowiek stanowić wyboru między dobrem i złem. Gdyby nie miał wolnéy woli, byłby do tego co czyni lub nie czyni, podobnież iak zwierzęta przez naturę znaglonym i w tenczas cnota nie zasłużyłaby na nagrodę ani zbrodnia na karę, w tenczas nareście nie byłoby pomiędzy ludźmi ani cnoty ani zbrodni.

23.

Nau. Gdy dostateczna nagroda cnotliwych, a ukaranie bezbożnych następuie dopiero po śmierci, kiedy ciało iuż iest zniszczonem, a zatem to wszystko tylko do duszy ściągać się może; iaką więc własność ta dusza mieć musi?

Ucz. Dusza iest nieskazitelną i nieśmiertelną Bóg użycza iéy wiecznéy trwałości, aby kiedy w tym tu świecie, podług świętéy Jego woli żyła, nieprzerwanéy szczęśliwości i trwałéy rozkoszy w przyszłości używała.

Nau. Jak sobie postępuie Naywyższa dobrotliwa Jstota z nieszczęśliwemi Duszami, które bezbożne prowadziły życie?

ר. איזט דש נעטהיג געוועזען, דעם מענשען איינען פֿרייען וויללען צו געבען?

ת. אהנע דען פֿרייען וויללען, מעכֿט דער מענש ניכֿט דש גוטע אדער דש בעזע וועהלען קעננען. ווען ער העט ניכֿט דען פֿרייען וויללען, ווערע ער זא וויא דיא טהירע, צו דעם וואס ער טהוט אדער ניכֿט טהוט, דורך דיא נאטור געצוואונגען, דאמאהלס מעכֿטע זיך דיא טוגענד ניכֿט פֿערדיהנען איינען לאהן,(שכר)אונד דש שלעכֿטיקייט איינע שטראפֿע (עונש), דאמאהלס אלזא ווערע צווישען מענשען קיינע טוגענד אונד קיין לאסטער (חטא).

23.

רב׳ ווען דיא פֿאללקאממענע בעלאהנונג דער גערעכֿטען, אונד דיא בעשטראפֿונג דער זינדער קאממט ערשט נאך דעם טאד, אלס שאן דער קערפער פֿערוועזט (מבולה) איזט, אלזא קאן זיך דיזעס אללעס נור אויף דיא זעעלע בעציהען: וויא נון מוס דיא זעעלע בעשאפֿפֿען זיין?

ת. דיא זעעלע איזט אונפֿערגענגליך ·אונד אונשטערבליך. גאטט לאסט זיא אין עוויגקייט פֿארט דויערן, דאמיט, ווען זיא אין דיזער וועלט נאך זיינעם הייליגען וויללען געלעבט האט ,, זיא, צוקינפֿטיג איינע אונאויפֿהערליכֿע גליקזעליגקייט (אושר נצחי) אונד דויערהאפֿטע פֿריידע, געניסען זאלל.

ר. וואס מאכֿט דש אלערהעכֿסטע גיטיגע וועזען (הבורא המטיב) מיט דיא אונגליקליכֿע זעעלען דיא קיין פראממעס לעבען געפֿיהרט האבען?

http://rcin.org.pl

Ucz. Ponieważ naywyższa dobroli va Jstota iest także naysprawiedliwszym Sędzią, więc dusze bezbożnych, w przyszłém życiu, zasłużoney kary nie uchodzą. —

ROZDZIAŁ VIII.

O Messyaszu i zmartwychwstaniu.

24.

Nau. Wszakże nadzieia, którą ma żyiący cnotliwie względem nagrody po śmierci, ściąga się do każdéy poiedynczéy osoby, iaką zaś ma naród nasz w szczególności nadzieią?

Ucz. Podług 12. **Artykułu** wiary oczekuiemy, iż naród nasz nie zawsze, iak owce bez pasterza rozproszonym i bez widocznego przewodnictwa zostanie.

Nau. Co rozumiesz przez **widoczne przewodnictwo**?

Ucz. Rozumiem „głowę zwierzchniczą" Wierzymy atoli, iż Bóg przeszle z czasem namaszczoną głowę aby naród Jzraelski nauczała, w Słowie Bożém oświecała, siłę i stałość dla oparcia się wszelkim złym żądzom nadała, do iedności braterskiéy i powszechnéy miłości ludzkiéy zachęcała, nakoniec aby

urządziła

ת. ווייל דש אללער העכֿסטע גיטיגע וועזען איזט אויך דער אללגערעכֿטעסטע ריכטער (שופט הצדק) דאהער ענטגעהען ניכֿט דיא זעללען פֿאן דיא גאטטלאזען (עוזבי ד') איהרע פֿערדיהנטע שטראפֿע.

אכטעס קאפיטעל

פֿאן משיח אונד אויפֿערשטעהונג דער טאדען (תחית המתים).

24.

רב. דיא האפֿפֿנונג וועלכֿע יעדעס טוגענדהאפֿטע לעבען האט וועגען בעלאהנונג נאך דעם טאדע, בעציהט זיך אויף יעדע איינצעלנע פערזאן. וואס אבער פֿיר איינע האפֿפֿנונג האט אינס בעזאנדרע אונזער פֿאלק ישראל?

תלמוד. נאך דעם צוועלפטען גלויבענסארטיקעל (עקר שנים עשר) ערווארטען וויר, דש אינזער פֿאלק ווירד ניכֿט אויף אימממער וויא דיא שאפע אהנע הירט. צערשטרייעט אונד אהנע זיכֿטבארען פֿיהרער בלייבען.

ר. וואס פֿערשטעהסט דוא אונטער דיא ווערטער. זיכֿט־באהרער פֿיהרער?

ת. איך פֿערשטעהע דארונטער, איין אבערהויפט (ראש) וויר גלויבען נעהמליך, דש גאטט ווירד אונס איין געזאלבטעס הויפט (משיח) שיקען, דש פֿאלק ישראל צו בעלעהרען, אונד צו ערלייכֿטען אין דעם ווארטע גאטטעס. צו געבען דעם פֿאלק, קראפֿט אונד פֿעסטיג־קייט, דאמיט עס זאלל קעננען לייכֿט ווידערשטעהען (לנצח) אללען בעזען בעגירדען, אויך אויף צו מונטערן (מעורר) דש פֿאלק צו ברידערליכֿער איינינקייט (אחדות)

אונד

urządziła świątynią, w któréy wszystkie świata narody, Boga uwielbiać będą.

25.

Nau. Dobroczynnego tego przeistoczenia i wspaniałego odrodzenia się, używać tylko będzie pokolenie, któremu zesłany będzie namaszczony, iaki zaś użytek mieć z tego będą oddawną zmarłe pokolenia?

Ucz. Zmarli w nayodległéyszych nawet czasach będą uczęstnikami tegoż dobrodziéystwa, albowiem podług 13stego Artykułu wiary naszéy, Bóg na końcu dni wszystkich obudzi zmarłe wgrobach, i z nich dozwoli im powstać. —

Nau. Czyliż wszyscy wskrzeszeni bez różnicy będą uczestnikami tylu roskoszy?

Ucz. Nie, Bóg w przód mieć będzie powszechny sąd nad wszystkiemi pokoleniami ludzkiemi. Na tym sądzie będą Ludy iak srebro czyszczone. Sprawiedliwi i ci którzy byli czystego sumienia wybrani zostaną, odrzutki zaś t: i: złoczyńcy bądą wyłączeni i oddaleni od owych niebieskich uciech. —

Rozdział

אונד אללגעמיינער מענשען ליבע(אהבת רעים) ענדליך דאמיט דיזער געזאלבטע (משיח) זאלל אי'נען טעמפעל (בית מקדש) ערריכטען , אין דעם אללע פֿעלקער דער וועלט גאטט אנבעטען ווערדן .

25.

ר. דיזע וואהלטהעטיגע פֿערענדרונג (שינוי), דיזע הערר־ליכֿע נייאיגקייט ווירד נור געניסען קעננען דש יעניגע געשלעכֿט (דור) וועלכֿעם דער געזאלבטע ערשיינען ווירד , וואס אבער פֿיר איינען נוטצען ווערדען דאפֿאן האבן ד'א גשלעכֿטאר וועלכֿע לענגסט געשטארבען זינד?

ת. דיא יעניגע וועלכֿע זאגאר אם לענגסטען שאן נער־שטארבען זינד , ווערדן טהייל נעהמען אן דיזע וואהל־טהאט . דען נאך אונזרעם דרייאצעהנטען גלויבענסארטיקעל (עקר שלשה עשר) ווירד גאטט צו ענדע אללער טאגע דיא טאדטען אויס איהרע גרעבערן ערוועקקען , אונד זיא ווידער אויפֿשטעהען לאססען .

ר. ווערדן וואהל אללע אויפֿערשטאנדענען אהנע אונטער־שיד טהייל האבען אן זא פֿיהלע פֿריידען?

ת. גאטט ווירד ערשט האלטען איין אללגעמיינעם גע־ריכֿט (יום הדין) איבער אללע מענשען געשלעכֿטער , אין דיזעם געריכֿטע ווערדן דיא פֿעלקער וויא זילבער גלייטערט ווערדן , דיא גערעכֿטען אונד דיא יעניגען וועלכֿע איין ריינעס געוויסען האטטען , ווערדן אויס־ערוועהלט ווערדען , דיא שלאקקען (פסולת) אבער , נעהמליך , דיא איבעל טהעטער (רשעים) , ווערדן אויס געשלאססען אונד ענטפֿערנט ווערדען פֿאן יענע היממ־לישע פֿרידען , (עונג רוחני) .

נייּנטעס

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ IX.

O główney zasadzie Pisma Stego i o miłości ku Bogu.

26.

Nau. Czylibyś mógł opowiedzieć w krótkości treść obiawień które Moyżesz i prorocy napisali?

Ucz. Tak iest, trześć całego Pis: Sgo. daie się określić w iednym wyrazie:

Nau. A ten iest?

Ucz. Miłość: kochay Boga, kochay siebie samego, kochay rodziców, kochay dzieci, kochay Oyczyznę; kochay wszystkich ludzi a nawet nieprzyiaciół twoich. —

Nau. W tem iednem słowie bardzo wiele wyrzekłeś; teraz zaś przygotuy się obiaśnić mi te wszystkie rodzaie miłości

Ucz. Jestem iuż przygotowany, i spodziewam się że w tey mierze zadosyć uczynię.

27.

Nau. Na czem się zasadza miłość ku Bogu?

Ucz. Na tem, abyśmy wszystko co Jemu się podoba czynili i wykonali.

Nau. Zkądże wiemy co się Bogu podoba lub nie?

Ucz.

ניינטעס קאפיטעל

פֿאַן דעם גרונדגעזעטץ (יסוד) דער היילינגען שריפֿט, אונד פֿאַן דערליבע צו גאטט.

26.

ר׳ב. קענטעסט דיא מיר ניכט זאגען אין קורצעם, דען אינהאלט פֿאַן דיא אפֿפֿענבארונג, וועלכע משה רבנו אונד דיא אנדרע פראפֿעטען בעשריבען האבען?

ת. יא וואהל, דער אינהאלט פֿאַן דער גאנצען היילינגען שריפֿט לעסט זיך בעשרייבען דורך איין איינציגעס ווארט.

ר. וויא הייסט דיזעס ווארט?

ת. ליבע, ליבע גאטט, ליבע דיך זעלבסט, ליבע דיינע עלטערן, ליבע דיינע קינדער, ליבע דיין פֿאטערלאנד ליבע אללע מענשען אונד זאגאר דיינע פֿיינדע.

ר. דוא האסט מיט דעם איינעם ווארט זעהר פֿיהל געזאגט, יעצט מאכע דיך בערייט (מבין) מיר אללע דיזע גאטטונגען פֿאַן ליבע צו ערקלעהרן.

ת. איך בין פֿארבערייטעט, אונד האפֿפֿע עס טהון צו קעננען.

27.

ר. אין וואס בעשטעהט דיא ליבע צו גאטט!

ת. זיא בעשטעהט דארין, דש וויר אללעס דש יעניגע טהון אונד אויספֿיהרען זאללען וואס איהם (גאטט) וואהלגעפֿעללינ איזט.

ר. וואהער וויססען וויר וואס גאטט וואהלגעפֿעללינ איזט אדער ניכט!

ת דיזעם

Ucz. Poznaiemy to poniekąd przez rozum, którego nam Bóg użyczył, więcey zaś przez święte prawa które nam przez Moyżesza oznaymił.

Nau. Do iakiego poznania prowadzi nas rozum?

Ucz. Jż człowiek przeznaczony iest od Boga, ażeby kochał Cnotę i stosował się do Niéy, brzydził się zbrodnią, i od niéy unikał.

Nau. Dla czego mamy kochać cnotę a zbrodnią się brzydzić?

Ucz. Bo Cnota sprawia nam w tém życiu ukontentowanie i w przyszłém czyni nas szczęśliwymi. Zbrodnia zaś pozbawia nas wewnętrznego pokoiu i wtrąca tak w doczesną iako też w wieczną nędzę i zgubę.

Nau. Co się ztąd daie wnioskować?

Ucz. Jż Bóg będąc Jstotą naymiłościwszą, i chcąc ludzi uszczęśliwiać, musi mieć upodobanie w Cnocie, a niechęć ku zbrodni; zatém chcąc Boga szczerze kochać, powinniśmy się trzymać pierwszéy, a starannie unikać drugiéy.

Ze zbiorów M. I. I. Michalskich * Fundacji

ת: דיזעס ערקעננען וויר צום טהייל אויס דער פֿערנונפֿט דיא אונס גאטט געגעבען האט, מעהר אבער נאך דורך דיא הייליגע געזעטצע וועלכֿע ער דורך משה רבנו האט אונס בעקאננט געמאכֿט.

ר. וואס ערקעננען וויר אויס דער פֿערנונפֿט?

ת. דיש דער מענש פֿאן גאטט בעשטיממט איזט, דיא טוגעד (מעשים טובים) צו ליבען אונד צו בעפֿאלגען, אבער דיש לאסטער (מעשים רעים) צו פֿערמיידען אונד צו פֿעראבשייען (להדול ולתעב).

ר. ווארום זאללען וויר דיא טוגענד (מעשים טבים) ליבען אונד דיש לאסטער פעראבשייען?

ת. וויל אונס דיא טוגענד אלליין אין דיזעם לעבען צופֿרידען, אונד אין קינפֿטיגעם לעבען גליקזעליג מאכֿט. אבער דיש לאסטר (מעשי רעים) רויבט אונס דען אינגערן פֿרידען (מנוחת הנפש), אונד ברינגט אונס אין צייטליכֿעם אונד עוויגעם עלענד אונד פֿערדערבען, (ליסורים ומכאוביר עד עולם).

ר. וואס לאסט זיך היראויס מערקען?

ת. דיש גאטט, וועלכֿר דיש ליבע פֿאללסטע וויזען (המרחם) איזט, אונד דיא מענשען בעגליקען וויל, מוס האבען איין וואהלגעפֿאללען אן דער טוגענד, אונד קיין געפֿאללען אן דעם לאסטער. ווען מאן אלזא גאטט טריא ליבען וויל, מיססען וויר זיך בעמיהען דיא טוגענד צו בעפֿאלגען, אונד דיש לאסטער זעהר צו פֿערמיידען.

---

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ X.

O ufności w Bogu i Nabożeństwie.

28.

Nau. O iakim czynie iesteśmy pewni, że się Bogu podoba?

Ucz. Jesteśmy o tem pewni, iż podoba się Bogu to, że w nim ufność pokładamy.

Nau. Na czém zasadza się ufność w Bogu?

Ucz. Na tém przękonaniu, że On iest dla nas dobrym bez granic i chce nam pomódz w przeciwnościach naszych.

Nau. Czyliż sama dobroć iego, iest dostateczną, aby nam pomógł?

Ucz. Nie iest, lecz mamy nadzieię w naydobrotliwszéy Jstocie, że iest także wszechmocną, i pomagać może: że miłość i władza w Niéy są połączone.

Nau. Lecz mamy przykłady, że lubo czasem nabożnie błagamy Boga o pomoc, iednak nie otrzymuiemy iéy; iakże się to więc da pogodzić z nieograniczoną dobrotliwością Boga?

Ucz. Jest to skutkiem nieograniczonéy Jego mądrości; żaden rozsądny lekarz dla uśmierzenia małego i krótkiego bólu, nie użyie takich środków, któreby się mogły stać powodem wielkiéy i długiéy

choroby

צעהנטעס קאפיטעל

פאן דעם פערטרויען (בטחון) אויף גאטט אונד דעם גאטטעסדיהנסט .

28.

ר. איזט אונס נאך געווים איינע זאכע, וועלכע גאטט וואהל געפעללינ איזט?

ת. וויר זינד געווים, דש עס גאטט וואהלגעפעללינ איזט, ווען וויר אויף איהן פערטרויען .

ר. אין וואס בעשטעהט דש פערטרויען אויף גאטט?

ת. אין דער איבערצייגונג, דש ער פיר אונס גיטיג איזט אים חעכסטען גראד, אונד וויל אונס העלפען אין אונזערן ווידערווערדיגקייטען (בכל מקדים רעים):

ר. איזט דען דיא גיטע אלליין גענוג אונס צו העלפען?

ת. ניין, וויר פערטרויען אבער אויף דש אללגיטיגע וועזען, דש דיזעס אויך אללמעכטיג (בעל יכולת) איזט, אונד העלפען קאן, דש ליבע אונד קראפט זינד בייאם, געטליכען וועזען פעראייניגט:

ר. וויר האבען דאך אבער בייאשפיהלע, דש מאן מאנכמאהל מיט פרעמיגקייט, גאטט אום הילפע אנבעטהעט, אונד דאך ערהאלט מאן דיזע הילפע ניכט, וויא איזט דש אלזא צו פערגלייכען מיט דער אללגיטע גאטטעס?

ת. דש געשיהט דורך זיינע זעהר גראסע וויזהייט (חכמה). איין פערנונפטיגער ארצט (רופא מומחה). אום איינען קליינען אונד קורצען שמערץ צו שטיללען, ווירד ניכט געברויכען זאלכע מיטטעל, וועלכע דיא אורזאכע

זיין

choroby.

Nau. Jakże się przykład ten daie zastosować do Boga?

Ucz. Naynaturalniéyszym sposobem. Jesteśmy przekonani że Bóg natychmiast mógłby zaradzić każdemu nieszczęściu i wszelkiemu złemu: lecz wyższa Jego mądrość przenika, ile czasem dla nas iest lepiéy cierpieć małą dolegliwość, a niżeli przez nagłą pomoc na większe bydź wystawionymi niebezpieczeństwa — wreście że krótkie nasze cierpienie w tém życiu iest potrzebne dla doświadczenia, czy stale iesteśmy wierni cnocie.

Nau. Jakiż iest cel takowego doświadczenia?

Ucz. Ażebyśmy się przezto stali bardziéy szczęśliwymi w przyszłém życiu aniżeli bez owego doświadczenia.

29.

Nau. Czego ieszcze wymaga po nas miłość ku Bogu?

Ucz. Wymaga ona ieszcze, ażebyśmy iawnie Jego Ste Jmie czcili i chwalili; nad Jego dobrocią, mądrością i władzą często się zastanawiali, i bliźnich naszych tyle o woli Boskiéy nauczali, ile sami wiemy.

זיין קעננטן צו איינער גראססען אונד לאנגען קראנקהייט,

ר. וויא זא לאסט זיך דיזעם ביישפיהל אויף גאטט אנווענדען?

ת. זעהר נאטיהרליך, נעהמליך, וויר זינד איבערצייגט, דש גאטט קעננטע אויף דער שטעללע אבהעלפען יעדעם אונגליק אונד איבעל, אבער זיינע העכסטע וויזהייט (חכמה) זיהט איין, וויא זעהר עס אפט פיר אונס בעססער איזט, איין קליינעס איבעל צו ליידען, אלס דש וויר דורך איינע געשווינדע הילפע, אויף גרעסערע געפאהרען (סכנות) אויסגעשטעללט ווערדען זאללטען. אדער וויא נאהטווענדיג אונזער קורצעס ליידען איזט אין דיזעם לעבען, אום אונס צו פריפען, אב וויר דער טוגענד שטאנדהאפט טריא בלייבען.

ר. וואס איזט וואהל דער צוועק (תכלית) איינער זאלכען פריפונג?

ת. אונס אין קינפטיגעס לעבען (בעולם הבא) גליקזעליגער ווערדען צו לאססען, אלס וויר עס אהנע דיזע פריפונג געווארדען ווערדען.

29.

ר. וואס פארדערט נאך דיא ליבע צו גאטט פאן אונס?

ת. זיא פערלאנגט אויך דש וויר זאללען זיינען היילינען נאהמען פערעהרען אונד לאבען, דש וויר איבער זיינע גיטע, וויזהייט אונד מאכט עפטערס נאכדענקען זאללען, אונד אונזרע נעבענמענשען פאן דעם וויללען גאטטעס זא פיהל בעלעהרען, וויא פיהל וויר זעלבסט וויססען.

http://rcin.org.pl

Nau. Jaki czas iest na to naystosowniéyszy?

Ucz. W prawdzie powinniśmy każdego dnia i w każdym czasie uwielbiać Jmie Boskie, i zawsze mu dziękować za Jego dobrodziéystwa; iednak naylepiéy iesteśmy do tego usposobieni w dniach sobotnych i świątecznych, kiedy wypoczywamy po pracy i zatrudnieniach naszych.

Nau. W którém miéyscu naylepiéy odprawować się daią modlitwy dziękczynienia i inne nabożeństwo?

Ucz. Naywygodniéysze miéysce do nabożeństwa, iest Bóżnica — Można w prawdzie na każdém miéyscu modlić się do Boga, bo on wszędzie iest przytomnym, lecz w Bóżnicy gdzie lud cały do tak świętego zatrudnienia się zgromadza, nabożeństwo staie się więcéy rozrzewniaiacém i uroczystém a przez wspólne odśpiewywanie pieśni na cześć Boga, umysł nasz wyżéy się wznosi. —

30.

Nau. Przez co miłość ku Bogu naydzielniéy się okazuie?

Ucz. Przez staranie naśladowania go we wszystkich czynnościach naszych.

Nau. Jestże to podobném, aby człowiek niedołężny mógł naśladować Boga?

Ucz. Przez nieiaką staranność i przyzwyczaienie

ר. וועלכע צייט איזט דאצו אם בעסטען פאססענד ?

ת. וויר זאללען צוואר יעדען טאג אונד צו יעדער צייט דען הייליגען נאמען גאטטעס לאבען, אונד איהם איממער דאנקען פיר זיינע וואהלטהאטען, יעדאך זינד וויר אם בעסטען דאצו אויפגעלעגט אם שבת אונד פייערטאגע, דא וויר אויסרוהען פאן אללען אונזערן ארבייטען אונד געשעפטען.

ר. אן וועלכעם ארט לאסען זיך אם בעסטען פערריכטען דיא דאנק זאגונגען אונה אנדרע געבעטהע ?

ת. דער בעקוועמסטע ארט צום געבעטה איזט דיא סינאגאגע, אדער שוהל (בית הכנסת), מאן קאן צוואר אן יעדעם ארט גאטט אנבעטהען, דען ער איזט איבעראלל געגענווערטיג, אבער אין דער סינאגאגע (שוהל) ווא דיא גאנצע געמיינדע זיך צו דיזער הייליגען בעשעפטיגונג פערזאממעלט, איזט דש געבעטה וויט ריהרענדער (מתעורר) אונד פייערליכער, דורך דיא געמיינשאפטליכען געזענגע (זמירות במקהלותם) ווירד דש געמיטה העחער ערהאבען.

30.

ר. דורך וואס צייגט זיך דיא ליבע צו גאטט אם שטערקסטען ?

ת. ווען וויר אין אללעם אונזערן טהון, איהם נאך צו מאכען טראכטען (הדבק במדותיו).

ר. איזט דש וואהל מעגליך דש דער שוואכע מענש זאלל קעננען גאטט נאכמאכען ?

ת· דורך איניגע מיהע אונד אנגעוועהנונג קאן דש געשעהן.

רב

http://rcin.org.pl

czaienie się łatwo to dziać się może. —

Nau. Naprzykład?

Ucz. Bóg iest naymędrszym, zatém ile możności powinniśmy się starać nabyć wiadomości i rozwagi, ażebyśmy rozsądnie postępowali, a nigdy nieuważnie i lekkomyślnie działali.

Nau. W czém ieszcze Boga naśladować możemy?

Ucz. Jak Bóg stara się stworzenia swoie uszczęśliwiać, tak też i my usiłować musimy, bydź pomocnymi bliźnym naszym do ich szczęścia i dobrego powodzenia.

Nau. Które Boskie przymioty można ieszcze naśladować?

Ucz. Jego dobroć, miłość, i ubłaganność, Bóg iest miłościwym i dobroczynnym dla ludzi; my więc także powinniśmy ludzi kochać, niedostatek cierpiących wspierać i litować się nad ubogimi, wdowami i siérotami.

Nau. Co rozumiesz przez ubłaganność?

Ucz. Wszyscy ludzie, iedni więcey drudzy mniéy, grzeszą przeciw Bogu; on zaś wybacza im, kiedy za swe grzechy żałuią i znowu ich swą miłością obdarza. My więc wtenczas go naśladuiemy, kiedy przebaczamy z całego serca nieprzyiaciołom naszym, którzy nas obrazili i znimi się poiednywamy. —

צעהנטעס קאפיטעל

ר. צום בייאשפיהל !

ת. גאטט איזט אללווייזע, נון מיססען וויר זיך בעמיהען נאך מעגליכקייט צו ערלאנגען קענטניססע (ידיעות), אונד איינזיכטען (הבחנה), אום זיך פערנינפטיג אויפצופיהרען, אונד ניא אהנע איבערלעגונג אונד לייכטזיננינג (במהירות) עטוואס טהון.

ר. דורך וואס קעננען וויר נאך גאטט נאכמאכען ?

ת. זא וויא גאטט זוכט זיינע בעשעפניססע צו בעגליקען, זא מיססען וויר זיך אויך בעמיהען בעהילפליך צו זיין אונזרען נעבענמענשען צו איהרעם גליק אונד וואהלגעהען.

ר. וועלכע געטטליכע אייגענשאפטען לאססען זיך נאך נאכמאכען !

ת. זיינע גיטע, ליבע, אונד פערזעהנליכקייט (מוחל עלבונו), גאטט איזט ליבע פאלל אונד וואהלטהעטיג געגען דיא מענשען, דאהער זאללען אויך וויר דיא מענשען ליבען, דיא נאטהליידענדען שטיצען, אונד זיך ערבארמען איבער ארמע, וויטווען (אלמנות) אונד וואיזען (יתומים).

ר. וואס פערשטעהסט דיא אונטער דעם ווארט פערזעהנליכקייט ?

ת. אללע מענשען זינדיגען געגען גאטט, מאנכע וועניגער, מאנכע מעהר, גאטט אבער פערצייהט איהנען ווען זיא איהרע זינדען בערייען (מתחרט), אונד ער שענקט איהנען ווידער זיינע ליבע, וויר מענשען אלזא מאכען איהם היררין נאך, ווען וויר פאן גאנצעם הערצען פערצייהען אונזערן פיינדען דיא אונס בעליידיגט האבען, אונד ווען וויר אונס מיט איהנן פערזעהנען (אויסגלייכען)

עלפטעס

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ XI.

o X^ciu. Przykazaniach.

Pierwsze trzy Przykazania.

31.

Naucz. Jakże brzmi Pismo Ste względem miłości ku Bogu?

Uczeń. Mówi ono: „Miłuy Przedwiecznego Boga twoiego z całego serca, z całey duszy i ze wszelkich sił Twoich"

Nau. Możesz to przykazanie obiaśnić?

Ucz. Myśl tego przykazania iest: iż powinniśmy Boga wyżey cenić nad wszystko w świecie, a przeto skoro wola Jego wymaga tey ofiary, należy poświęcić Mu nasze skłonności, nasz maiątek, a nawet życie nasze.

Nau. Zdaie się, iż to iest za wiele wymagać po człowieku?

Ucz. Wcale nie. Czyliż to czasem kto nie poświęca dla przyiaciela swoiego, spokoyności, wygody i maiątku a często nawet samego życia? Jluż to ludzi przez miłość do Oyczyzny dobrowolnie się naraża na niebezpieczeństwa życia? Jzaliż więc Bóg nie iest naywyższym naszym przyiacielem, który nam co

dziennie

עלפטעס קאפיטעל

פאן דען צעהן געבאטהען

ערשטע דרייא געבאטהע

31.

ד. וויא דריקט זיך אוים דיא הייליגע שריפט איבער דיא ליבע צו גאטט?

ת. זיא זאגט. ליבע דען עוויגען דיינען גאטט, פאן גאנצעם הערצען, פאן גאנצער זעעלע, אונד אוים אללען דיינען קרעפטען.,,

ר. קאנסט דוא דיזעס געבאטה דייטליך ערקלעהרען?

ת. דער זין (מיינונג) דיזעס געבאטהס איזט, מאן זאלל גאטט העהער שעטצען אלס אללעס אין דער וועלט, אונד דעסוועגען ווען זיין וויללען עס פערלאנגט; זאללען וויר אויף אפפערן אונזרע נייגונגען (תשוקותינו) אונזער פערמעגען אונד זאגאר אינזער לעבען (להתגבר על יצרו ולחרף מאודו ונפשו).

ר. דש שיינט, צו פיהל פאן מענשען פערלאנגט.

ת. גאנץ אונד גאר ניכט. טהוט ניכט מאנכמאהל יעמאנד אויף אפפערן פיר איינען פריינד, דיא רוהע, בעקוועמליכקייט, פערמעגען אונד אפט זאגאר דש לעבען? וויא פיהל מענשען שטעללען זיך אוים גערענווילליג אויף געפאהר דעם לעבענס דורך דיא ליבע צום פאטערלאנד (באהבת ארץ מולדתם)? איזט דען אלזא גאטט ניכט אונזער אללערהעכסטער פריינד, דער אונס

טעגליך

http://rcin.org.pl

dziennie wiele użycza dobrodzieystw, i od którego w przyszłém życiu prawdziwą szczęśliwość otrzymamy.

32.

Nau. Nie mógłżebyś mnię obeznać z zupełną wolą Boga?

Ucz. Musiałbym w tey mierze przytoczyć naywiększę część Pisma Stego a to byłoby zbyt obszerném. Lecz ieżeli chcesz przestać na tém co Bóg w wielkiém swoiém obiawieniu na górze Synay w 10. przykazaniach ogłosił, wtenczas obiaśniłbym takowe podług ograniczonego mego poięcia.

Nau. Opowiedz więc te przykazania?

Ucz. Pierwsze przykazanie, które uważać mamy iakby za wstęp do następuiących, brzmi:

„Jam iest pan Bóg twóy, któ-
„rym Cię wywiódł z ziemi E-
„gipskiéy, z domu niewoli.

Nau. Co wypływa z téy mowy Boga do ludu Jzraelskiego?

Ucz. Z niey wypływa, iż Bóg większe ma prawo do Jzraelitów względem uwielbienia i posłuszeństwa ku sobie, a niżeli do innych ludzi, tudzież że my z powodu owego nadzwyczaynego dobrodzieystwa

טעגליך פיהל וואהלטהאטען פערגענט, אונד פאן דעם וויר אין קינפטיגעם לעבען דיא וואהרע גליקזעליגקייט ערהאלטען ווערדען.

32.

ר. קענטעסט דוא מיך ניכט מיט דעם גאנצען וויללען גאטטעס בעקאנט מאכען?

ת. איך מעכט מיססען דאצו דען גרעסטען טהייל דער הייליגען שריפט אנפיהרען, אונד דיזעס ווערע צו וויטלייפיג, אבער ווען זיא זיך וואללען בעגניגען מיט דעם, וואס גאטט בייא זיינער גראסען אפפענבארונג אויף דעם בערג סיני אין דיא 10. געבאטהע בעקאנט געמאכט האט, זא מעכטע איך דיזע ערקליהרען נאך מיינער געריגגען איינזיכט (לפי מעוט שכלי).

ר. זאג מיר אלזא דיא צעהן געבאטהע?

ת. דש ערשטע געבאטה, וועלכעס צו בעטראכטען איזט אלס וועך עס ווערע איין איינגאנג (מבוא) צו דען אנדערן געבאטהען, לויטעט.

„איך בין דער עוויגע דיין גאטט, דער
„דיך (פאלק ישראל) הערויס געפיהרט
„האבע אויס דעם לאנד עגיפטען (מצרים),
„אויס דעם הויזע דער שקלאפען (מבית
„עבדים),

ר. וואס שטאממט הערויס אויס דיזער אנרעדע פאן גאטט צו דעם פאלק ישראל?

ת. עס שטאממט הערויס, דש גאטט האט מעהר רעכט צו דיא ישראלים דש זיא זאללען איהן אנבעטהען אונד געהארזאם זיין, אלס צו אנדרע מענשען, צוגלייך דיש

וויר

http://rcin.org.pl

stwa, t: i: wybawienia nas z długo trwałéy niewoli, więcéy iak wszystkie inne narody iesteśmy obowiązani trzymać się Jego przykazań, gdyby nas to naywięcéy nawet trudności sprawiło.

33.

Nau. Jak brżmi DRUGIE PRZYKAZANIE?

Ucz. Jest ono raczéy zakazem, i brżmi:
„Nie będziesz miał Bogów innych
„przedemną. Nie uczynisz sobie obra-
„zu rytego, ani żadnego podobieństwa
„(rzeczy tych) które są na niebie w gó-
„rze i które na ziemi nisko, i które są
„w wodach pod ziemią. — Nie bę-
„dziesz się im kłaniał ani służył,
„bom Ja Pan Bóg twóy Bóg zawi-
„sny: (który obok siebie innego
„cierpieć nie może) nawiedzaiący
„nieprawość oyców nad synami, w
„trzeciém i czwartém pokoleniu tych,
„którzy mnie nienawidzą. — J czy-
„niący miłosierdzie nad tysiącami tych
„którzy mię miłuią i strzegą przyka-
„zania mego."

Nau. Jak można w krótkich słowach wyrazić osnowę tego przykazania?

Ucz. Abyśmy nie uznawali bałwochwalstwa.

וויר פיר יענע זעהר גראסע וואהלטהאט, דש איזט פיר דיא בעפרייאונג אויס איינער לאנג דויערענדען שקלאפרייא (עבדות) מעהר פערבונדען זינד אלס אללע אנדערע פעלקער, זיינע געבאטהע צו האלטען· וועןעס אונס אויך נאך זא פיהל קאסטען זאללטע.

33.

ר. וויא לויטעט (הייסט) דש צווייטע געבאטה?

ת. דיזעס איזט אייגענטליך איין פערבאטה, אונד לויטעט.
„ דוא זאלסט קיינע אנדרע געטער האבען פאר מיי-
„ נעם אנגעזיכט· דוא זאלסט דיר קיין געטצענבילד
„ מאכען· אויך קיינע עהנליכע געשמאלט פאן
„ דעם וואס אים הימעל אבען, אויף דער ערדע
„ אונטען, אדער אים וואססער אונטער דער ערדע
„ איזט, דוא זאלסט דיך פאר איהנען ניכט ביקקען
„ אויך מיט קיין גאטטעס דיהנסט זיא פערעהרען
„ דען איך דער עוויגע דיין גאטט בין· איין
„ אייפער פאללער גאטט (דער קיינען אנדערן
„ נעבען זיך לייד ען קאן) דער דש פערברעכען
„ (עון) דער פעטער היימזוכט (פוקד) אן קינדערן
„ ביס אין דש דריטטע אונד פירטע געשלעכט,
„ נעהמליך בייא דיאיעניגען דיא מיך פיינד האבען
„ דער אבער גנאדע ערווייזעט ביס אין דש טויז
„ זענדעסטע געשלעכט אן דיא יעניגען דיא מיך
„ ליבען אונד מיינע געבאטהע האלטען· „

ר. וויא קאן מאן מיט וועניגען ווארטען דען אינהאלט דיזעס געבאטהס אויס דריקקען?

ת. מאן זאלל קיינע אבגעטרייא האבען.

איזט

Nau. Czyliż bałwochwalstwo iest tak szkodliwém?

Ucz. Każde bałwochwalstwo, a szczególniéy oddawanie czci Boskiéy bałwanom, naygorsze ma dla ludzi skutki, prowadzi bowiem do nayobrzydliwszych zbrodni i do naywiększéy zguby.

Nau. Z kądże to wiesz moie dziecię?

Ucz: Z Historyi owych ludów, które nie uznawały iedynego i prawdziwego Boga, i które oddawały cześć Boską, albo słońcu lub innym stworzeniom, albo też rzeczom które wymyślały i za Bóstwa przedstawiały. Fałszywe te wyobrażenia przywodziły ich do naywiększych okrucieństw.

34.

Nau Powiedziałeś, iż każde bałwochwalstwo ma złe skutki, musi więc i oprócz oddawania czci bałwanom, inny ieszcze bydź rodzay bałwochwalstwa, iakże się ten nazywa?

Ucz. Z a b o b o n.

Nau. Co nazywasz Zabobonem?

Ucz. Nazywamy zabobonem ową fałszywą wiarę; iż bez woli Boskiéy cuda dziać się mogą.

Nau. Co rozumiemy przez to słowo c u d a?

Ucz. Wszelkie odmiany i działania w świe-

ר. איזט דען דיא אבגעטערייא זא שעדליך ?

ת. יעדע אבגעטערייא, אונד איבערהויפט דער געטצענדיהנסט, ציהט נאך זיך דיא שלימססטען פאלגען (אחרית לא טוב) דען דער געטצענדיהנסט פיהרט צו דיא אבשייליבסטע לאסטער (עונות מתועבים), אונד צום גרעסטען פערדערבען.

ר. וואהער ווייסט דוא דש מיין קינד!

ת. אוים דער געשיכטע יענער פעלקער, וועלכע דען איינציגען וואהרען גאטט ניכט אנערקאנט האבען, אונד וועלכע גאטטעס דיהנסט ערצייגט האבען צו דער זאננע, אדער אנדרען בעשעפפעניססען, אדער גאר צו זאכען וועלכע זיא זיך אויסגעטראכטעט אונד אלס געטליכע וועזען פארגעשטעללט האבען, דיזע פאלשע פארשטעללונגען האבען פערפיהרט יענע פעלקער צו דען גרעסטען גרויזאמקייטען (אכזריות).

34.

ר. דא האסט געזאגט, דש יעדע אבגעטערייא האט שלעכטע פאלגען: עס מוס אלזא אויסער דעם געטצענדיהנסט נאך איינע ארט אבגעטרייא פערהאנדען זיין.

ר. וויא הייסט דיזע ?

ת. א ב ע ר ג ל ו י ב ע ן, (אמונת הבל).

ר. וואס הייסט דוא, אבערגלויבען ?

ת. אבערגלויבען איזט יענער פאלשע גלויבען, דש אויך אהנע דען וויללען גאטטעס וואונדער געשעהען קענטען.

ר. וואס פערשטעהט מאן אונטער דעםווארט, וואונדער ?

ת. אללע פערענדרונגען אונד ווירקונגען אין דער וועלט,

cie, bez siły naturalnéy, oraz te które się naturze sprzeciwiaią.

Nau. Czyliż takowe działania nigdy dziać się nie mogą?

Ucz. Mogą one w prawdzie następować, lecz iedynie za wolą Boga, a wtenczas nazywaią się, działania nadprzyrodzone.

Nau. Gdy Bóg zrządza cuda, iaki musi bydź ich zamiar?

Ucz. Musi on przez nie, albo całemu narodowi, albo też iednemu nader godnemu mężowi wielkie zsyłać dobro, które przez naturalne środki nie mogło by bydź zesłane.

35.

Nau. Przystąpmy więc do Trzeciego PRZYKAZANIA?

Ucz. P r z y k a z a n i e IIIcie brżmi:

„Nie będziesz brał imienia Pana
„Boga twego na daremno, bo nie zo-
„stawi bezkarnie Pan, tego, który J-
„mie Jego bierze nadaremno."

Nau. Jaki iest zamiar tego przykazania?

Ucz. Wysokie ocenienie Boskich rozkazów i urządzeń, i dopełnienie takowych z głębokiem uszanowaniem.

Nau. Nie możeż to bydź uskutecznioném, gdy nawet Jmienia Boga nadaremno

wzywamy?

אהנע איינע נאטירליכע קראפט, אויך דיא יעניגע, דיא דער נאטוהר צו ווידער זינד.

ר. קעננען דען זאלכע ווירקונגען נימאלס געשעהען?

ת. זיא קעננען וואהל געשעהען, אבער נור איינציג אונד אלליין דורך דען וויללען גאטטעס, אונד דאמאהלס הייסען זיא איבערנאטירליכע ווירקונגען (ניסים).

ר. ווען גאטט וואונדער געשעהן לעסט, וואט מוס דער צוועק (תכלית) דערזעלבען זיין?

ת. ער מוס דורך דיא זעלבען ענטוועדער איינעם גאנצען פאלק, אדער איינעם זעהר ווירדיגען מאן, איינע גראסע גוטע זאכע צוקאממען לאססען, וועלכעס דורך נאטירליכע מיטטעל ניכט הערפאר געבראכט ווערדען קענטע.

35.

ר. וויר װאללען נון געהען צום דריטטען געבאטה.

ת. דש דריטטע געבאט, הייסט:

„ דוא זאלסט דען נאהמען דעם עוויגען דיינעם גאטטעס ניכט פערגעבליך (אום זאנסט) אויסשפרעכען, דען דער עוויגע ווירד דען יעניגען ניכט אונבעשטראפט לאססען. וועלכער זיינען נאהמען פערגעבליך אויס-שפרעכען ווירד „.

ר. וואס איזט דיא אבזיכט (כוונה) פאן דיזעם געבאטה?

ת. מאן זאלל זעהר אכטען (לשמור) דיא געטטליכע בעפעהלע (פקודותיו) אונד אנארדנונגען (ומצותיו) אונד זאלל דיזע מיט עהרפורכט בעפאלגען.

ר. קעננטע דיזעם ניכט געשעהן, ווען מאן אויך זיינען נאהמען פערגעבליך אויסשפרעכען זאללטע.

ת. ווען

http://rcin.org.pl

wzywamy?

Ucz. Kiedy się Jmienia Boga bez potrzeby wzywa, iak to ludzie nieoświeceni czynić zwykli, w tenczas ubliżamy świętemu Jego Jmieniu, i coraz więcéy tracimy uszanowania ku Bogu, ku Jego rozporządzeniom i rozkazom. —

ROZDZIAŁ XII.

Dalszy Ciąg, o następnych 5ciu Przykazaniach.

36.

Nau. Co nam zaleca PRZYKAZANIE IV?

Ucz. Przykazanie Czwarte zaleca:

„Pamiętay, abyś dzień sobotni święcił, sześć dni robić będziesz, i wykonasz wszystką robotę twoią, „Ale dnia siódmego Szabat Pana Boga twego iest: nie będziesz „czynił żadnéy roboty weń, ty i syn „twóy i córka twoia, sługa twóy i „służebnica twoia, bydlę twoie i gość „twóy który iest w bramach twoich: „Bo przez sześć dni stworzył Pan „niebo, ziemię, morze, i wszystko „co w nich iest, i odpoczął dnia siódmego. Przetoż błogosławił Pan dniowi Sobotnemu i poświęcił go.

Nau.

ת. ווען מאן דען נאהמען גאטטעס אויסשפריכט אהנע דיש עס נעטהיג איזט, (וויא עס אונוויססענדע מענשען צו טהון געוואהנט זינד), זא ווירד זיין הייליגער נאהמען גאנין גענעמיין, אוד מאן פערליהרט איממער מעהר דיא האכאכטונג געגען גאטט, געגען זיינע פערארדנונגען אונד בעפעהלע.

צוועלפטעס קאפיטעל

פאן דיא ווייטערע 5. געבאטהע

36.

ר. וואס בעפעהלט דש פירטע געבאטה?

ת. דש פירטע געבאטה בעפעהלט.

„ עררינערע דיך איממער אן רוהעטאג אום איהן צו „ הייליגען, זעכס טאגע קאנסט דוא ארבייטען, „ אונד אללע דיינע געשעפטע פערריכטען, דער „ זיבענטע טאג אבער איזט איין רוהעטאג דעם „ עוויגען דיינעם גאטט צו עהרען, דוא זאלסט קיין „ האנדווערק פערריכטען, ניכט דוא זעלבסט, ניכט „ דיין זאהן אדער טאכטער, ניכט דיין קנעכט אדער „ דיהנסט מאגד (אמתך), אויך ניכט דורך דיין פיה „ אדער דורך דייען פרעמדען דער זיך אין דיינען „ טאהרען אויפהאלט, דען אין זעכס טאגען האט „ דער עוויגע ערשאפפען הימעל ערד אונד מעער „ מיט אללעס וואס דארין איזט, אונד אם זיבענטען „ טאג האט ער גערוהט, דארום האט דער עוויגע „ דען טאג דער רוהע געזעגנעט אונד איהן הייליג „ ערקלעהרט.

רב

Nau. Co maią za znaczenie te wyrazy: „błogosławił Pan dniowi Sobotnemu"?

Ucz. Nadał On dniu temu ważne pierwszeństwa nad innemi dniami.

Nau. Ponieważ próżniactwo iest szkodliwém, iakże więc ten dzień przepędzić należy?

Ucz. Dzień odpoczynku co tygodniowy, czyli sobotę przepędzić należy na modłach dziękczynienia, pieśniach pochwały, oraz na nabożnych i świątobliwych rozpamiętywaniach.

Nau. Przez co szczególniéy naprowadza tenże dzień do buduiących rozważeń?

Ucz. Przeto, iż w nim ukończone zostało cudowne stworzenie, w którem nie możemy się dosyć nadziwić wszechmocności i nieograniczonéy mądrości Boga, za którego wielką dobrotliwość, a szczególniéy za przeznaczoną dla człowieka szczęśliwość nie możemy się dosyć wywdzięczyć. —

37.

Nau. Czyliż więc przez cały ten dzień modłami zatrudniać się mamy?

Ucz. Nie, należy to nieiako do służby Bożéy, bydź wesołym, i rozweselić bliźnich naszych, przeto iest nam dozwolono, a nawet polecono, w dniach

sobotnych

ר. וואס הייסט דש, גאטט האט דען רוהעטאג געזעגנעט ?

ת. ער האט דיזעם טאג וויכֿטיגע פֿארציגע (הרון קדושה) פֿאר אנדערן טאגען געגעבן .

ר. וויל דאך דער מיססיגגאנג (בטלה) שעדליך איזט , וויא זאלל מאן אלזא דיזען רוהטאג צו ברינגען ?

ת. דען רוהע טאג יעדער וואכֿע דש הייסט שבת, זאלל מאן צו ברינגען מיט דאנק געבעטהען (תודות) לאב געזענגען (זמירות ושבחים) וויא אויך מיט פֿראממען אונד היילינגען בעטראכֿטונגען (מחשבות קדושות) .

ר. וואדורך פֿיהרט דיזער טאג בעזאנדערס צו פֿראממען אונד פֿערנינפֿטיגען בעטראכֿטונגען ?

ת. דאדורך, וייל אין דיזעם טאג איזט געענדיגט ווארדען דיא וואונדערבארע שעפפֿונג (הבריאה), אין וועלכֿער וויר ניכֿט גענוג בעוואונדערן קעננען דיא אללמאכֿט (יכֿולת) אונד אלווייזהייט (חכמה) גאטטעס , אונד ניכֿט גענוג דאנקען קעננען פיר זיינע אללגיטע , אונד בעזאנדערס דאפֿיר , דש ער דיא מענשען צור גליקזע-ליגקייט בעשטיממט האט .

37.

ר. מיססען וויר אונס אלזא דען גאנצען טאג מיט געבעטה בעשעפֿטיגען ?

ת. ניין . עס געהערט אייגענטליך אויך צום גאטטעס-דיהנסט , דש מאן זאלל פֿרעהליך זיין , אונד אויך אונזרע נעבענמענשען ערפֿרייען . דאהער איזט עס אונס ערלויבט אונד זאגאר אנבעפֿאהלען, אן שבת אונד

פֿייערטאגען

http://rcin.org.pl

sobotnych i świątecznych oddać się; po odprawieniu służby Bożéy, niewinnym uciechom, i takowych rozsądnie, t: i: w miarę zażywać.

Nau. Jakże sobie postępować mamy aby się i bliźni nasi z nami radowali?

Ucz. Zapraszać ubogich do stołu naszego, i czynić ich uczęstnikami wesela naszego.

Nau. Gdy żywimy niedostatek cierpiących i staramy się rozweselić ich umysł, iaką z tego korzyść odnosimy?

Ucz. Własny nasz umysł staie się przez to weselszym i szczęśliwszym. Nie masz bowiem żadnego ukontentowania takiego, któreby porównać się dało z tém, iakie nam dobroczynność sprawuie.

38.

Nau. Czego nas uczy PIĄTE PRZYKAZANIE?

Ucz. Tó zaleca:

„Czciy oyca twego i matkę twoią,
„aby przedłużone były dni twoie na
„ziemi, którę Pan Bóg twóy da tobie.

Nau. Gdyby Bóg czci dla rodziców nie był zalecił i długiego życia za to nie był przyrzekł, iakżebyś sobie z rodzicami twemi postępował?

פייערטאגען (ימים טובי') נאך דעם פאללענדעטען גאטטעסדיענסטע, אונשולדיגע פערגניגונגען פערנינפטיג, דש איזט, מעסיג צו גניסען.

ר. וויא מאכען וויר עס, דש אויך אונזרע נעבענמענשען זיך מיט אונס ערפרייען?

ת. ווען מאן דיא ארמען צו טיש בעטהעט, אונד לעסט זיא טהייל נעהמען אן אונזרע פערגניגונגען.

ר. ווען מאן דיא בעדירפטיגע ערנעהרט, אונד איהר געמיטה צו ערפרייען זוכט, וואס געווינגען וויר דאביא?

ת. אונזער אייגנעס געמיטה ווירד דאדורך פריילבער אונד גליקליכער. דען עס גיבט קיין פערגניגען וואס מאן קענטע פערגלייכען צו דעם פערגניגען, וועלכעס אונס דש וואהלטהון מאכט.

38.

ר. וואס וויזעט אונס אן דש פינפטע געבאטה?

ת. דש פינפטע געבאטה בעפעהלט.

„ עהרע דינען פאטער אונד דיינע מוטטער, דאמיט
„ דוא לאנגע לעבען זאללסט אויף דעם ערדרייך,
„ וועלכעס דער עוויגער דיין גאטט, דיר אייגעבען
„ ווירד.

ר. ווען גאטט ניכט געבאטהען העטטע דיא פערעהרונג דער עלטערן, אונד העט קיין לאנגעס לעבען פערשפראכען, וויא מעכסט דוא דיך געגען פאטער אונד מוטטער בעטראגען האבען?

http://rcin.org.pl

Ucz. Samo mi serce wskazuie, że powinienem ich kochać, mieć w poszanowaniu i starannie pielęgnować w podeszłym ich wieku.

Nau. Dla czego więc zaleca Bóg to, doczego iuż z przyrodzenia samego iesteśmy skłonni?

Ucz. Znayduią się bowiem serca wyrodne, niewdzięczne, które dobrodzieystw swych rodziców zapominaią i ich dobrych nauk nie przyimuią.

Nau. Takim więc sposobom i przykazania Boskie w sercach podobnych niewdzięczników nie skutkowałyby?

Ucz. Przykazanie to właściwie wydane zostało dla całego narodu. Naród ma pilne dawać baczenie na wychowanie dzieci, iako na przedmiot całe państwo zaymuiący przeto całemu narodowi długie życie, t: i: długo trwały pomyślny stan na obiecaney ziemi, przyrzeczonym został.

Nau. Dla czego wychowanie młodzieży iest rzeczą całe państwo obchodzącą?

Ucz. Wiemy o tém z pewnością, iż dzieci które miłości do rodziców własnych nie czuią i onych w potrzebie opuścić, lub zasmucić mogą, staią się w przyszłości ludźmi tak dalece złymi, iż gotowi są dopuszczać się gwałtów i okru-

cieństw

ת. מיין הערץ זאגט מיר שאן, דש איך זאלל זיא ליבען, זעהר אין עהרען האלטען, אונד אין איהרען אלטען טאגען זאר.פעלטיג אויסהאלטען (ולכלכלם בזקנתם).

ר. צו וואס בעפעהלט אונס גאטט דש יעניגע, וואצו וויר שאן פאן נאטור געניגט זינד?

ת. ווייל עס גיבט פערדארבענע הערצען, דיא אונדאנקבאר זינד, וועלכע דיא וואהלטהאטען איהרער עלטערן פערגעססען, אונד איהרע גוטע לעהרען ניכט אננעהמען.

ר. בייא זאלכע אונדאנקבארע מענשען, מעכטען אבער אויך דיא בעפעהלע גאטטעס ניכט נוטצען?

ת. דיזעס געבאטה איזט אייגענטליך אן דיא גאנצע נאציאן (אומה) געריכטעט, דיא נאציאן זאלל זעהר אבאכט געבען אויף דיא ערציהונג דער קינדער, וויא אויף איינע זאך דיא דש גאנצע לאנד אנגעהט, דעססוועגען איזט אויך דער גאנצען נאציאן פערשפראכען געווארדען איין לאנגעס לעבען, דש הייסט. איין דויערהאפטער גליקליכער צושטאנד אין דעם געלאבטען לאנדע (ארץ ישראל).

ר. וויא זא איזט דיא ערציהונג דער קינדער, איינע זאכע דיא דש גאנצע לאנד אנגעהט?

ת. עס איזט אויסגעמאכט, דש קינדער, וועלכע קיינע ליבע צו איהרען עלטערן פיהלען, אונד זיא אין דער נאטה פערלאססען, אדער בעטריבען קעננען, זאלכע קינדער ווערדען נאכהער זא זעהר בעזע מענשען, דש זיא אים שטאנד זינד יעדע געוואלט טהאט אונד גרוי-

זאמקייט

ciéństw, nareście poświęcać bezpieczeństwo kraiu, niegodziwym swym żądzom.

39.

Naucz. Co zawiera w sobie SZOSTE PRZYKAZANIE?
Ucz. Nie będziesz zabiiał.
Nau. Czyliż samo tylko zabóystwo iest nam zakazanem?
Uczeń. Nie tylko zakazano nam zabiiać bliźniego naszego, ale zarazem nie wolno nam skłaniać go do rzeczy takich, któreby dążyły do skracania mu życia, co iest to samo iak gdybyśmy zabóystwo popełnili.
Nau. Wszakże widzimy, że czasem ludzie, straceni zostaią?
Ucz. Dzieie się to tylko w tenczas, kiedy się dopuścili zbrodni, która podług prawa śmiercią ukarana bydź winna, to przecież nie nazywa się zabóystwem.

40.

Nau. Co nastepuie po tém przykazaniu?
Ucz. PRZYKAZANIE Siodme które brżmi „Nie będziesz cudzołożył."
Nau. Co przez to rozumiesz?
Ucz. Jż nie wolno stać się powodem do przeniewierzenia się małżonki ku iéy mężowi

זאמקייט צו טהון, אונד זאגאר צו פערדערבן דיא וויבער־הייט דעם לאנדעס דורך איהרע בעזע בעגירדען (אנשי בליעל משביתים מנוחת ארצם).

39.

ר. וויא הייסט דש זעכסטע געבאטה?
ת. דש זעכסטע געבאטה איזט.
„ דוא זאלסט ניכט מארדען.
ר. איזט נור דש מארדען אלליין פערבאטהען?
ת. ניכט אלליין דש וויר דערפען ניכט מארדען אונזרען נעבסטען, זאנדערן וויר דארפען אויך ניכט איהן פערפיהרען צו זאכען, דיא זיין לעבען פערקורצען קענטען (לבלתי הכשילו בחטא) וועלכעס זא פיהל איזט, אלס וויא ווען וויר איינען מארד בעגאנגען העטטען,
ר. וויר זעהען דאך אבער, דש מאנכע מאהל מענשען עפענטליך אומגעבראכט ווערדען?
ת. דש געשיהט נור דאמאהלס, ווען זיא זאלכע פערברעכען (חטא גדול) געמאכט האבען, דיא נאך דעם געזעטץ, מיט דעם טאד בעשטראפט ווערדען מיססען. דש הייסט אבער ניכט מארדען.

40.

ר. וואס קאממט נאך דיזעס געבאטה.
ת. דש זיבענטע געבאטה, וועלכעס איזט.
„ דוא זאלסט ניכט אונקיישהייט
„ טרייבען.
ר. וואס פערשטעהסט דוא דארונטער?
ת. מאן זאהל קיינע פרויא געגען איהרען מאן, אונד קיינען מאן געגען זיינע פרויא אונטרייא מאכען, דש
דער

mężowi i na wzaiem męża ku swoiéy małżonce, by mąż żonę swoię, lub ta męża swoiego kochać zaprzestała i z inną osobą poufale obcowała.

Nau. Czyliż niewierność między małżonkami iest tak dalece rzeczą szkodliwą?

Ucz. W saméy istocie, gdzie pomiędzy małżonkami nie masz miłości i szczérości, tam nie masz pokoiu, szczęścia, ani błogosławieństwa; tam panuią tylko same kłótnie i spory albo ukryta nienawiść.

Nau. Gdy małżonkowie są wzaiemnie sobie niewiernemi, (przez co obrażaią polecenie Boże, niszczą porządek społeczeński, i staią się kary godni w niebie i na ziemi) któż oprócz nich więcéy na tém cierpi?

Ucz. Jch dzieci; kto zaprzestał kochać żonę swoię, nie iest iuż dzieciom z nią spłodzonym tak życzliwy iak przedtém. Także dzieci niewiernych i rozgniewanych małżonków bywaią zwykle bardzo złego wychowania.

41.

Naucz. Co zakazuie, PRZYKAZANIE OSME?

Ucz. Przykazanie Osme brzmi: „Nie będziesz kradł.

Nau. Jaki ieszcze zakaz obéymuie wyraz kradzież?

Ucz. Wszelkie także oszukaństwo, używanie

דער מאן זאלל דיא פֿרויא, אדער דיא פֿרויא דען מאן צו ליבען אויפֿהערען, אונד מיט איינער אנדערן פערזאן פֿערטרויליך אומגעהען.

ר. איזט דש זא שעדליך ווען צווישען מאן אונד פֿרויא קיינע טרייע איזט?

ת. זעהר שעדליך. ווא צווישען מאן אונד פֿרויא ליבע אונד טרייא פֿעהלט, דארט איזט קיין רוהע, קיין גליק אונד קיין זעגען, זאנדערן נור קריג אונד שטרייטיגקייט, אדער געהיימער האס.

ר. ווען מאן אונד ווייב געגען איינאנדער אונגעטרייא זינד, (וואדורך זיא בעליידיגען גאטטעס בעפֿעהל, צערניכֿטען דיא געזעללשאפֿטליכֿע ארדנונג, אונד ווערדען שטראפֿענסווערטה אום הימּמעל אונד אויף ערדען) ווער לייִדעט נאך דאבייא?

ת. איהרע קינדער. ווער אויפֿגעהערט האט זיינע פֿרייא צו ליבען, דער איזט אויך ניכֿט מעהר זא גוט וויא פֿארהער צו דיא קינדער דיא ער האט מיט איהר, אויך זינד געוועהנליך זעהר שלעכֿט ערצאגען דיא קינדער פֿאן אונגעטרייע אונד ערגערליכֿע מאן אונד ווייב.

41.

ר. וואס פֿערביטהעט דש אכטע געבאטה?

ת. דש אכֿטע געבאטה זאגט.

„דוא זאלסט ניכֿט שטעהלען.

ר. וואס פֿערשטעהט מאן נאך אונטר דעםווארט שטעהלען?

ת. אונטער דעם ווארט שטעהלען מיינט מאן אויך יעדען

wanie fałszywéy miary i wagi przy sprzedaży towarów, wpuszczenie w obieg publiczny fałszywych pieniędzy i ciągnienie z drugich niezmiernych korzyści t. i. gdy za towar większą bierzemy zapłatę iak słuszność każe, to wszystko iest tak godnem kary wykroczeniem iaka sama kradzież.

Nau. Wszakże przy kradzieży; przywłaszczamy sobie coś bez wiedzy i zezwolenia iego właściciela, przeciwnie oszukaństwo dzieie się iak gdyby z wiedzą i w obec właściciela, czyliż w obu tych razach nie zachodzi iaka różnica?

Ucz. Żadna, albowiem tak w iednym iak w drugim przypadku, zawsze właściciel albo całkowitéy albo pewnéy części swéy własności pozbawionym bywa. Oszukaństwo iest prawie gorsze a niżeli kradzież, łatwiéy bowiem iest ustrzedz się kradzieży a niżeli oszukaństwa.

ROZDZIAŁ XIII.

Dalszy Ciąg, Dwa ostatnie Przykazania.

43.

Naucz. Jakiż zakaz obéymuie w sobie

בעטרוג (אונאה) : ווען מאן פֿאלשעס מאאס אונד געוויכֿט ביים פֿערקויף דער וואארען געברויכֿט, אדער פֿאלשעס געלד אונטער דיא לייטע ברינגט, אדער פֿאן יעמאנדען פֿיהל נוטצען אויסציהט, געהמליך, ווען מאן זיך פֿיר דיא וואארען פֿיהל מעהר צאהלען לעסט, אלס עס בילליג איזט, אונד דערא גלייכֿען אנדערע זאכֿען. איזט עבען זא איין שטראפֿבארעס פֿערברע-כֿען (חטא עוניש) אלס שטעהלען :

ר. בייאם שטעהלען וויהד עטוואס גענאממען אהנע וויססען אונד ערלויבנים דעם אייגענטהימערס (בעליו). היני-גענען בעטריג געשיהט גלייכֿזאם מיט וויססען אונד פֿאר דען אויגען דעם אייגענטיהמערס. איזט אלזא צווישען דיזע ביידע קיין אונטערשיד ?

ת. גאר קיינער, דען אויף יעדען פֿאלל קאממט דער איי-גענטהימער ענטוועדער אום זיין גאנצעס פֿערמעגען, אדער אום איינען טהייל דאפֿאן. יא, בעטריגען איזט בייאנאהה נאך ערגער אלס שטעהלען, ווייל מאן זיך לייכֿטער פֿאר דיבען (גנבים) אלס פֿאר בעטריגער (רמאים) היטען קאן.

דרייצעהנטעס קאפיטעל

דיא צווייא לעצטען געבאטהע.

42.

רב. וואס פֿיר איין פֿערבאטה ענטהעלט דש נייניט

DZIEWIĄTE PRZYKAZANIE?

Ucz. Przykazanie IX. brzmi: „Nie będziesz mówił przeciw bliźniemu twemu świadectwa fałszywego.

Nau. Dla czego nie brzmi to przykazanie po prostu „nie kłam!"

Ucz. Kłamstwa zakazuie Pismo Ste: w innem mieyscu, fałszywe świadectwo zaś iest daleko gorszem aniżeli proste kłamstwo.

Nau. Dla czego?

Ucz. Przez fałszywe bowiem świadectwo, sam Sędzia może bydź uwiedzionym do przyprawienia niewinnego człowieka ò utratę iego maiątku, honoru, a częstokroć samego życia.

Nau. Jakże więc uważać można fałszywego świadka?

Ucz. Ponieważ przezeń, inny iakiś człowiek traci własność, maiątek, lub życie, przeto iest on w pewnym względzie złodzieiem, publicznym łupieżcą, a nawet mordercą.

43.

Naucz. Też zakazy ściągaią się podobno tylko do Jzraelitów w stosunkach z innemi Jzraelitami; iakże więc postępować trzeba z chrześcianami i innymi

ludźmi

נעבאטה ?

ת. דש ניינטע געבאטה לויטעט.
„ דוא זאלסט ווידער דיינען נעבעם-
„ טען ניכטס אויסזאגען אלס
„ פאלשער צייגע. „

רב. ווארום היסט ניכט דיזעס געבאטה גאנץ איינפאך, "דוא זאלסט ניכט ליגען „ ?

ת. דש ליגען האט דיא הייליגע שריפט שאן אן איינעם אנדערן ארט פערבאטען, איינע פאלשע צייגענשאפט אבער, איזט וייט ערגער אלס איינע בלאסע ליגע.

רב. וויא זא ?

ת. וויל דורך איינע פאלשע צייגענשאפט קאן דער ריכטער פערפיהרט ווערדען, איינען אונשולדיגען אום זיין פערמעגען, זיינע עהרע, אונד אפט גאר אום דש לעבען צו ברינגען.

רב. וויא איזט אלזא איין פאלשער צייגע צו בעטראכטען ?

ת. דא דורך איהן מאנכער מענש זיין אייגענטהום. פער-מעגען, אדער גאר דש לעבען פערלוהרט, דעסוועגען איזט ער אויף געוויססע ארט; איין דיב, איין רייבער; איין מערדער.

43.

רב. דיזע פערבאטהע בעציהען זיך פערמוטהליך נור אויף ישראלים געגען אנדערע ישראלים, וויא זאללען וויר זיך אבער פערהאלטען געגען קריסטען אונד אנדרע

מענשען

ludźmi którzy nie są Jzraelitami.

Ucz. Nie mamy naymnieyszego powodu do przypuszczenia takiego domniemania, a postępowanie nasze w rzeczonym względzie rozciągać się powinno iak do spółwyznawców naszych tak też do chrześcian. Kto chrześcianina lub innego człowieka nie będącego Jzraelitą zabiia, okrada, podchodzi, lub oszukuie czy to złą miarą i wagą czyli złym towarem i fałszywą monetą, lub innym iakim kolwiek bądź sposobem, taki, dopuszcza się grzechu względem Boga, tak iak gdyby zabił, okradł, lub oszukał Jzraelitę.

Naucz. Czyliż IXste przykazanie nie brzmi wyraźnie. Nie będziesz mówił przeciw bliżnemu twemu świadectwa fałszywego?

Ucz. Jakiż więc wniosek z tego wypływa?

Nau. Można by podobno wnieść, iż powinnismy toż przykazanie zachować iedynie względem Jzraelity iako bliźniego nszego a nie względem chrześciianina.

Ucz. W takim przypadku; wypadało by całe Pismo Ste fałszywie wykładać, albowiem Pis: Ste nazywa wszystkich ludzi braćmi, bo wszyscy są stworzeni na podobieństwo Boga i od iednego pochodzą

chodzą

מענשען דיא קיינע ישראלים זינד.

ת. וויר האבען ניכֿט דען מינדעסטען גרונד זא וואס צו מיינען, זאנדערן וויר מיססען זיך פֿערהאלטען אין אלל דעם וואס אבען געזאגט וואר, זא וואהל געגען אונזערע רעליגיאנס לייטע (בעלי בריתנו) אלס אויך געגען קריסטען ווער איינען קריסטען אדער איינען אנדערן מענשען דער קיין יהודי איזט, ערמארדעט, בעשטעהלט, הינטערגעהט (מרמה) אונד בעטריגט, עס מאג זיין אים מאאס אונד געוויכֿטי מיט שלעכֿטע וואארע מיט פֿאלשעס געלדע אדער אויף וועלכֿע אנדרע ארט עס געשעהט, דער פֿערזינדיגט זיך אן גאטט עבען זא זעהר, אלס ווען ער העט איינען יהודי ערמארדעט, בעשטאהלען אדער בעטראָגען.

רב. אים נייגטען געבאטהע הייסט עס דאך אויסדריקליך, דוא זאללסט ווידער דיינען נעכֿסטען ניכֿסט אויסזאגען אלס איין פֿאלשער צייגע?

ת: וואס קאן דען פֿיר איינע מיינונג דארויס ענטשטעהען.

רב. מאן מעכֿט פֿילייכֿט דארויס מיינען קעננען, דיש וויר שולדיג זינד דיזעס געזעטץ צו האלטען נור געגען איינען יהודי דער אונזער נעכֿסטר איזט, אבער ניכֿט געגען איינען קריסטען?

ח. אויף דיזע ארט מיסטען וויר דיא גאנצע הייליגע שריפֿט (תורתינו הקדושה) פֿאלש ערקלעהרען וואללען. דען דיא הייליגע שריפֿט נענט אללע מענשען ברידער: וויל זיא אללע נאך דעם עבען בילד גאטטעס (בצלם אלהים) ערשאפֿפֿען זינד, אונד פֿאן איינעם שטאם

פֿאטער

chodzą przodka, to iest Adama, każdy zatém człowiek iest moim bliźnim.

Nau. Jaka z tego powszechna wypływa nauka?

Ucz. Jż wszelkie przykazania i zakazy Pismem Stém obięte, które się tyczą nie tylko Jzraelitów ale wszystkich ludzi, święcie względem każdego człowieka zachować powinniśmy, bez względu, czy on do tego lub owego wyznania należy.

Nau. Z kądże moglibyśmy tę naukę wyprowadzić?

Ucz. Z samego Pisma Stego, które wyraźnie mówi:

„Nie gnęb i nie oszukay poganina
„(który nie iest ani Jzraelitą ani
„chrześcianinem:) kochay go iak sie-
„bie samego."

Nau. Czy iest inna iaka zasada, na mocy którey bylibyśmy w obowiązku zaniechania różnicy w tym względzie?

Ucz. Sama sprawiedliwość tego po nas wyciąga; albowiem iak ia po każdym bez różnicy Człowieku wymagać mogę, aby mnie nie obraził, nie kradł, nie oszukiwał i t. d. tak podobnież każdy inny Człowiek równe ma prawo wymagać tego wszystkiego po mnie.

דרייצעהנטעס קאפיטעל

פֿאטער געהמליך אדם הראשון הערקאממען : יעדער מענש איזט אלזא מיין נעבֿסטער.

רב. וואס פֿיר איינע אללגעמיינע לעהרע שטאמטט דאפֿאן הערוים ?

ת. דש וויר דיא געבאטהע אונד פֿערבאטהע דער הייליגען שריפֿט, וועלכֿע ניכֿט בלאס ישראלים זאנדערן אללע מענשען אנגעהען, מיססען וויר הייליג בעאבאכֿטען (מקיים זיין) געגען יעדען מענשען, אהנע אונטערשיד, אב ער זיך צו דיזער אדער איינעם אנדערן גלויבען בעקענט.

רב. וואהער קאן מאן דיזע לעהרע הערויס פֿיהרען ?

ת. אוים דער הייליגען שריפֿט זעלבסט, ווא עס אויסדריקליך שטעהט :

„ דוא זאלסט דען היידען (דער קיין יהודי אונד קיין
„ קריסט איזט) ניכֿט דריקקען, ניכֿט בעטריגען
„ דוא זאלסט איהן ליבען וויא דיך זעלבסט. „

רב. גיבט עס אויסער דיזעם, נאך איינען גרונד, דש וויר דארין קיינען אינטערשיד מאכֿען זאללען צווישען יהודי אונד קריסט ?

ת. אויך דיא גערעכֿטיגקייט פֿערלאנגט עס פֿאן אונס : דען זא וויא איך קאן פֿאן יעדעם מענשען אהנע אונטערשיד פֿארדערן, דש ער זאלל מיך ניכֿט בעליידיגען, ניכֿט בעשטעהלען, ניכֿט בעטריגען, אונד זא ווייטער, זא האט אויך יעדער אנדרע מענש וועהר ער אויך זייא, דש נעהמליכע רעכֿט, אללעס דיזעם פֿאן מיר צו פֿארדערן.

http://rcin.org.pl

44.

Nau. Przystępuiemy w końcu do DZIESIĄTEGO PRZYKAZANIA, co ono zaleca?

Ucz. Przykazanie Xte brzmi?

„Nie będziesz pożądał domu bliźnie-
„go twego, ani będziesz pragnął żony
„iego ani sługi ani służebnicy iego, ani
„wołu ani osła iego, ani żadnéy rze-
„czy bliźniego twego.

Nau. Jakim sposobem można zakazać żądzę. Wszakże ona powstaie w człowieku pomimo wiedzy iego.

Ucz. Sama żądza nie zależy w prawdzie od wolnéy woli naszéy, lecz myśl Pis: Stego iest tylko ta, iż skoro iaka żądza w nas powstaie, powinniśmy ią zaraz powściągnąć, a nie starać się onę zaspokoić.

Nau. Przez co daią się powściągnąć żądze podobne?

Ucz. Gdy nas n: p: pażądliwość bierze do pięknego ogrodu lub domu bliźniego naszego, natenczas mówmy tylko do nas samych: „wszakże to nie iest koniecznie potrzebném do utrzymania bytu naszego, w prawdzie możemy bez tego ogrodu lub domu bydź spokoyni w tém życiu, a po śmierci szczęśliwi.

Nau. Nad czém więcey dla zaspokoienia

44.

רב. ויר קאממען ענדליך צום צעהנטען געבאטהע, וואס בעפֿעהלט דיזעס געבאטה?

ת. דיש צעהנטע געבאטה לויטעט:

„ דוא זאלסט קײנע בעגירדע (חמדה, תאוה)
„ האבען צו דעם הויזע דײנעס נעבֿסטען (רעך) דוא
„ זאללסט קײנע בעגירדע האבען צו דעם וויבֿ דײנעס
„ נעבֿסטען, צו זײנעם קנעבֿטע, צו זײנער דיהנסט,
„ צו זײנעם אבֿסען, צו זײנעם עזעל אונד צו אללעם
„ וואס דײן נעבֿסטער בעזיטצט.„

רב. וויא קאן מאן אײנע בעגירדע פֿערבּיטהען? זיא שטײגט יא אויף אפֿט אין מענשען, ער וויים זעלבֿסט ניבֿט וויא.

ת. דיא בעגירדע זעלבסט העננט פֿרײליך ניבֿט פֿאן אונזרעם פֿרײעם וויללען אב, דיא הײליגע שריפֿט אבער מײנט: דיש ווען אײנע זאלבֿע בעגירדע אין אונס ענטשטעהט, זאללען ויר זיא זא גלײך אונטערדריקקען אונד ניבֿט טראבֿטען זיא צו בעפֿרידיגען:

רב. וואדורך לאססען זיך זאלבֿע בעגירדען אינטערדריקקען,

ת. ווען מאן צום בײאשפיהל לוסט בעקאממט צו דעם שעהנען גארטען ארער פרעבֿטיגען הויז זײנעס נעבֿסטען: דא-מאהלס זאלל מאן צו זיך זעלבסט זאגען: „דיזעס איזט יא ניבֿט נעטהיג צו מײנער ערהאלטונג, איך קאן גאר וואהל אהנע דיזען גארטען אונד'אהנע דיזעס הויז אין דיזעם לעבען צו פֿרידען, אונד נאך מײנעם טאד גליקזעליג זײן.

רב. וואס קאן מאן ציר בערוהיגונג דעם געמיטהס נאך

http://rcin.org.pl

umysłu rozważać mamy?

Ucz. Pomniymy z rozwagą na to, że z mocy przedwiecznych wyroków dla samego dobra ludzi, nie wszyscy wszystko maią, niektórzy wiele, a drudzy mało posiadaią.

ROZDZIAŁ XIV.

O upadku pierwszych rodziców i odpuszczaniu grzechów.

45.

Naucz. Kiedy złéy żądzy od razu nie powściągamy, do czego prowadzi ona nas wtenczas?

Ucz. Do naywiększych zbrodni i przestępstw.

Nau. Dowiedź tego iakim przykładem?

Ucz. Pierwsi ludzie, Adam i Ewa, którzy pewno byli lepszemi i doskonalszemi iak my, dali się przecież uwieść złéy żądzy przez namowę węża, do przestąpienia przykazania Boskiego.

Nau. Co im od Boga było zakazanę?

Ucz. Nie mieli oni zażywać pewnego owocu w ogrodzie Eden; lecz tak dalece dali się opanować złéy żądzy do owego zakazanego owocu, i onéy od razu nie powściągnęli, iż nie potrafili

בעדענקען ?

רב. מאן זאלל זיך איבערלעגען, דש עס דער וויללע גאטטעס איזט, אונד צום וואהל דער מענשען געשיהט, דש ניכט אללע מענשען אללעס האבען, דש אייניגע מענשען פיהל, אנדערע ווייניג בעזיטצען.

פירצעהנטעס קאפיטעל

פאם זינדען פאלל (סיבת חטא הראשון) אונד פאן דער פערגעבונג דער זינדע.

45.

רב. ווען מאן איהנע בעזע בעגיהרדע ניכט באלד א נשערדריקט, וואצו קאן זיא אונס פערפיהרען ?

ת. צו דען גרעססטען לאסטערן (עונות) אונד פערברעכען (פשעים).

רב. בעוויז עס דורך איין בייאשפיהל (משל) !

ת. דיא ערשטע מענשען אדם אונד חוה, וועלכע בעשטימט בעססער אונד פאללקאממענער וואהרען אלס וויר, האבען זיך דאך פערפיהרען לאססען פאן דער בעזען לוסט דורך איינע שלאנגע, צו איבערטרעטען איין געבאטה גאטטעס.

רב: וואס האט איהנען דען גאטט פערבאטהען ?

ת: זיא חעטטען ניכטס געניסען זאללען פאן איינער געוויססען פרוכט אין גארטען עדן; אבער זיא האבען זיך זא זעהר איבערגענהמען לאססען פאן דער לוסט צו דער פערבאטענען פרוכט, אונד האבען דיזע לוסט ניכט באלד אונטערדריקט, ביס זיא שאן ניכט אים שטאנדע וואהרען

fili iuż żadną miarą dotrzymać rozkazu Boskiego, i zakazany owoc pożywali.

Nau. Jąk nazywamy przestępstwo Boskiego przykazania lub zakazu.

Ucz. Grzechem.

Nau. Co utraca Człowiek przez popełniony grzech?

Ucz. Łaskę Boga, a nawet całą Jego miłość kiedy grzech iest wielkim.

46.

Nau. Czyliż grzesznik tę łaskę i tę miłość na zawsze utraca? nie możeż on ich nigdy więcéy odzyskać?

Ucz. Podług sprawiedliwości, powinien bydź od tego dobrodzieystwa odsunięty, a nawet wieczną cierpić karę za to że przeciwko woli przedwieczney Jstności sobie postąpił.

Nau. Jestże więc iakiś środek do uniknienia wiecznych kar i odzyskania miłości Boskiéy?

Ucz. Jest w saméy istocie środek dla człowieka, by z swoich grzechów był oczyszczonym, a od Boga znowu z upodobaniem przyiętym.

Nau. Jak się ten środek nazywa?

Ucz. Miłosierdzie Boskie.

Nau. Radbym mięć dokładne tego obiąśnienie.

Ucz.

ווארען צו האלטען גאטטעס בעפעהל, אונד האבען פאן דער פערבאטענען פרוכט געגעססען.

רב. וויא הייסט מאן דש, ווען מאן ניכט בעפאלגט איין געטליכעס געבאטה, אדער פערבאטה?

ת. דש הייסט מאן, איינע זינדע.

רב. וואס פערליהרט דער מענש ווען ער איינע זינדע בעגעהט?

ת. דיא גנאדע גאטטעס, אונד ווען דיא זינדע גראס איזט פערליהרט ער דיא ליבע גאטטעס.

46.

רב. פערליהרט דען דער זינדער אויף איממער דיא גנאדע אונד ליבע גאטטעס, אונד קאן ער זיא נימאהלס צוריק ערהאלטען?

ת. נאך דער גערעכטיגקייט, העט דער זינדער נימאהלס דיזע וואהלטהאט ערהאלטען זאללען, אונד זאללטע זא גאר איינע עוויגע שטראפע לײדען דאפיר, ווייל ער צו ווידער דען וויללען דעם אללערהעכסטען גאטטעס געהאנדעלט האט.

רב. איזט פערהאנדען איין מיטטעל, דורך וועלכעס דער זינדער קאן ענטגעהען דיא עוויגע שטראפע, אונד קאן ווידער דיא ליבע גאטטעס ערהאלטען?

ת. יא, עס גיבט איין מיטטעל. דש דער מענש זאלל זיך פאן זיינע זינדען רייניגען, אונד פאן גאטט מיט וואהלגעפאללען אנגענאממען ווערדען קאן.

רב. וויא הייסט דש מיטטעל?

ת. דיא בארמהערציגקייט גאטטעס.

רב. איך וויגטשע דש דוא מיר דיזעס בעססער ערקלעהרען זאללסט?

ת. דיא

Ucz. Naydobrotliwsza Jstność, która wie iak ludzie są słabi i do grzechów skłonni, uznała, iż gdyby ich ostro, iak sobie zasłużyli, sądzić chciała, żaden człowiek a nawet naypobożnieyszy Jéy wyroku wytrzymać by nie mógł.

Nau. Jakże więc postępuie sobie Bóg z Człowiekiem grzesznym i upadłym?

Ucz. Przez łaskę swoią pokazuie rodzaiowi ludzkiemu, drogę, którą postępuiąc, można Go przebłagać i odzyskać miłość Jego.

47.

Nau. Przez co stać się to może?

Ucz. Trzeba na sam przód za popełnione grzechy szczerze żałować, złe któreśmy przez grzechy nasze zrządzili, ile możności poprawić, dobre uczynki wykonywać, a nakoniec przedsięwziąść sobie, nigdy więcéy nie wykraczać tak przeciw Bogu, iako też przeciw ludziom.

Nau. Czyliż szczery żal za popełnioną zbrodnią i stałe przedsięwzięcie nigdy tego nie powtarzać, są iuż dostateczne?

Ucz. Nie w każdym przypadku.

Nau. W których przypadkach byłyby owe dwa warunki dostatecznemi do przebłagania Boga?

Ucz. Bóg w tenczas tylko się chętnie

prze

פירצעהנטעס קאפיטעל

ת. דיש אללגיטיגע וועזען (גאטט) וועלכער ווייס וויא שוואך דיא מענשען זינד, אונד וויא זיא צו זינדען געניגט זינד, דיזער אללגיטיגע גאטט האט איינגעזעהען, דיש ווען ער דיא מענשען ריכטען זאללטע שארף אונד זא וויא זיא פֿערדיהנט האבען, זא קענטע אין זיינעם געריכט קיין מענש אונד אויך דער פֿרעממסטע ניכט בעשטעהן.

רב, וואס מאכט אלזא גאטט מיט דעם מענשען דער געזינדיגט האט?

ת, אין זיינער גנאדע צייגט ער דעם מענשען געשלעכטע דען וועג, וויא מאן קאן איהן בעזיללינען, אונד צו זיינער ליבע ווידער קאממען.

47.

רב. וואדורך קאן דיזעס געשעהן?

ת. מאן מוס ערשט זיינע געטהאנע זינדען אויפריכטיג בערייען (מתחרט), דיש איבעל (הרעה) וועלכעס מאן דורך דיא זינדען געמאכט. זא פיהל אלס מעגליך ווידער גוט מאכען (לתקן המעוות) גוטע ווערקע טהון, אונד ענדליך זיך פֿארנעהמען (מקבל אויף זיך) זיך נימאלס מעהר צו פֿערזינדיגען געגען גאטט אונד מענשען.

רב. איזט דיש שאן גענוג ווען מאן בערייט דיש געמאכטע לאסטער, אונד ווען מאן זיך פֿאר נימטט דיש זעלבע ניכט מעהר ווידער צו טהון?

ת. ניכט אין יעדעם פֿאלל איזט דיש גענוג.

רב. אין וועלכען פֿעללען ווערען געדאכטעביידע מיטטעל גענוג, גאטט ווידער צו פֿערזעהנען (מרצה זיין)?

ת, גאטט לאסט זיך נור דאמאהלס ווילליג פֿערזעהנען דורך

איינע

http://rcin.org.pl

przebłagać przez żal szczery, post, modły, i prawe przedsiewzięcie co do przyszłego postępowania, kiedy grzech popełniony takiego iest rodzaiu, iż żadnemu człowiekowi nie szkodzi.

Nau. Na przykład?

Ucz. Gdy kto powątpiewa o dobroci Boga, przeciw Opatrzności Jego szemrze, ustanowione przezeń święta znieważa, lub przez lubieżność ciało swoie osłabia, i inne tym podobne grzechy, przy których, oprócz grzesznika nikt nie cierpi.

48.

Nau. Czyliż w takim razie, grzesznik od wszelkiéy kary iest wolnym?

Ucz. Nie zawsze, mądrość Boska uznaie to czasem za potrzebę, karać go także za takowe wykroczenia przeciwko woli Boskiéy.

Nau. Jakże sobie Bóg postępuie przy podobném ukaraniu?

Ucz. Jak dobrotliwy oyciec z synem swoim. — to iest:

Nie skarze go za popełniony grzech, lecz wzbudza słabego człowieka przez małą karę do szczerego i stałego wytrwania w pobożnych przedsięwzięciach swoich na przyszłość.

Nau. Kto nam użycza tak pocieszaiącą i

אינע טרייע בערייאונג (חרטה) דורך פֿאסטען, בעטהען אונד דורך דען פֿראממען פֿארזאטץ זיך קינפֿטיג בעססער אויף צו פֿיהרען, ווען זוא געטהאנע זינדע, איזט פֿאן דער ארט דש זיא קיינעם מענשען שאדעט:

רב. צום בייאשפיהל?

ת. ווען יעמאנד צווייפֿעלט (מסופק איזט) אן דיא גיטע גאטטעס, געגען זיינע פֿארזעהונג מורּרעט (מתלונן על השגחתו) דיא פֿאן איהם בעפֿאהלענע פֿייערטאגע ענטהייליגט (מחלל) אדער אוים וואללוסט (תאוה) זיינען קערפער שוועכֿט, אונד נאך דערא גלייכֿען זאכֿען, וואבייא קיין אנדרער אויסער דעם זינדער ליידעט.

48.

רב. ווירד דער זינדער אלס דאן פֿאן אללער שטראפֿע בעפֿרייט?

ת. ניכֿט אימּמער. דיא געטטליכֿע וויזהייט פֿינדעט עס צו-ווילען נעטהיג, איהן אויך פֿיר דיזע איבערטרעטונגען דעס געטליכֿען וויללענס (עברה) צו ציכֿטיגען (ליסר)׃

רב. וויא געהט גאטט אום בייא דיזער ציכֿטיגונג:

ת. וויא איין צערטליכֿער פֿאטער מיט זייעם זאהן. דש הייסט ער בעשטראפֿט איהן ניכֿט פֿיר דיא געטהאנע זינדע, זאנדערן ער ערמונטערט (מעורר) דורך איינע גערינגע ציכֿטיגונג (עונש) דען שוואכֿען מענש אום איהן פֿעסט צו מאכֿען אזיף ווייטער אין פֿראממען טהאטען.

רב. ווער גיבט אונס זא איינע טרעסטענדע אונד געוויססע

pewną nadzieię odzyskania miłości Boga, gdyśmy sobie postąpili w brew rozkazom Jego.

Ucz. Bóg sam, Moyżesz i inni prorocy otrzymali od Niego zapewnienie, iż iest pełen łaski i ubłagania, że nie w karaniu, ale w przebaczeniu ma upodobanie, i że przez to długo iest cierpliwym.

Nau. Na czém się zasadza długa Jego cierpliwość?

Ucz. Jż nie od razu gdy występek iest pypełniony, do ukarania przystępuie, lecz zostawia czas grzesznikowi do zastanowienia się nad sposobem życia swoiego, żałowania za grzechy i poprawienia się na przyszłość.

ROZDZIAŁ XV.

O przebaczeniu grzechów takich, przez które bliźni nasi cierpią.

49.

Nau. Czy są przestępstwa iakie, skutkiem których inni ludzie cierpią?

Ucz. Bardzo wiele, na przykład: kiedy się kradnie, oszukuie, lichwiarski bierze procent, i t. p.

Nau. Co iest procent, a co lichwa?

Ucz.

האפֿפֿנינג, דש וויר ווידער דיא ליבע גאטטעס צוריק ערהאלטען קעננען, נאכֿדעם מאן ויינען בעפֿעהלען צו ווידער געטהאן האט ?

ת. גאטטזעלבסט: דען משה רבינו אונד אנדרע פראפֿעטען (נביאים) האבען פֿאן גאטט דיא פֿערזיכֿערונג ערהאלטען דש ער איזט גנעדיג אונד פֿערזעהנליך (נתרצה) דש ער ניכֿט אין שטראפֿען, זאנדערן אין פֿערצייהונג איין וואהלגעפֿאללען האט, אונד דש ער דארום אויך לאנגמיטהיג איזט (ארך אפים).

רב. וואריין בעשטעהט זיינע לאנגמוטה ?

ת. דש ער ניכֿט באלד בעשטראפֿט, אלס דיא מיסעטהאט געשעהען איזט, זאנדערן ער לאסט דעם זינדער צייט דש ער זאלל נאכֿדענקען איבער זיינען לעבענס וואנדעל, (איך לנהג) דיש ער זאלל זיינע זינדען בערייען, אונד דיש ער־זיך קינפֿטיג בעכסערן זאלל.

פינפצעהנטעס קאפיטעל

פֿאן דער פֿערגעבונג זאלכֿער זינדען דורך וועלכֿע אונזרע נעבען מענשען ליידען.

49.

רב. גיבט עס דען זאלכֿע פֿערברעכֿען (פשעים) ווארונטער אויך אנדרע מענשען ליידען ?

ת. זעהר פֿיהלע: צום בייאשפיהל, ווען מאן שטעהלט, בעטריגט, וואוכֿערישע צינזען (מרבית רווחים) נימםט, אונד דעראן גלייכֿען.

רב. וואס איזט דיש צינזען, אונד וואס איזט וואוכֿערישע צינזען ?

ת. ווען

http://rcin.org.pl

Ucz. Gdy' kto np: komu innemu pożycza 100 zł: na rok, pozwalaią mu prawa, aby maiąc u drugiego pieniądze swoie bez korzyści, mógł po upłynieniu roku wziąść od niego zł: 5. więcey nad należącą mu się summę Zł. 100. owe 5 zł: nazywamy procentem. Kto zaś więcey bierze nad ilość prawem dozwoloną, ten iest lichwiarzem.

Nau. Czy można także za występki ludziom szkodzące lub zmartwienie im przynoszące pozyskać od Boga przebaczenie, skoro tylko za nie żałuiemy, pościmy, i pilnie się modlimy?

Ucz. Żal, post i skrucha nie mogą nam w tym przypadku ziednać miłości boskiey, a to przypadku ziednać miłości boskiey, a to tak długo aż bliźny nasz, który był obrażony lub o stratę przyprawiony, nie będzie zupełnie zaspokoionym.

Nau. Wszakże Bóg iest łaskawym i dobrotliwym.

Ucz. Ale on także iest naysprawiedliwszym, i chce ażebyśmy i my takimi się stali, oraz ażeby ten co taką niesprawiedliwość popełnił, ile możności swoiey onę poprawił.

50.

Nau. Czyliż są przypadki, w których popełniona niesprawiedliwość nie może

bydź

ת. ווען צום בייאשפיהל יעמאנד איינעם אנדערן הונדערט גולדען לייהט אויף איין יאהר, זא ערלויבען דיא געזעצע, דש דער יעניגע, דער בייא דעם אנדערן זיין געלד אהנע נוטצען האט, זאלל פאן דעם שולדנער (בעל חוב) נאך דעם יאהר נעהמען קעננען איבער דיא הונדערט גולדען, נאך פינף גולדען: דיזע פינף גולדען נענט מאן פ ר א צ ע נ ט (רוח) ווער אבער מעהר נימממט אלס דיזע סוממע דיא אונס דורך דיא געזעטצע ערלויבט איזט, דער הייסט איין וואוכערער (בעל ריבית)

רב. קאן מאן פיר פערגעהונגען (חטאים) וואבייא דיא מענשען צו שאדען קאממען אדער געקרענקט ווערדען (אגמת נפש), אויך פאן גאטט פערגעבונג ערהאלטען, ווען מאן זיא בלאס בערייעט, דאבייא פאסטעט, אונד פלייסיג בעטעהעט?

ת. רייע, (חרטה) פאסטען אונד בעטהען אלליין קעננען אין דיזעם פאלל, ניכט ווידער ערווירקען דיא ליבע גאטטעס, זא לאנג דער נעכסטע (רע) ועלכער בעליידיגט ווארדען איזט אדער שאדען געליטטען האט, ניכט ווידער גאנץ בעפרידיגט איזט.

רב. גאטט איזט יא דאך גנעדיג אונד גיטיג?

ת. ער איזט אבער אויך העכסט גערעכט, אונד וויללט, דש אויך וויר זאללען עס זיין, אונד דש דעריעניגע דער איין אונרעכט געטהאן האט, זאלל עס נאך מעגליכקייט ווידער גוט מאכען.

50.

רב. גיבט עס ניכט פעללע, אין וועלכע מאן דש בעגאנ־

נענט

http://rcin.org.pl

bydź poprawioną?

Ucz. Są. — Na przykład: gdy kto wino swoie przez wiele lat fałszywą miarą sprzedawał, przez co wiele krzywdził ludzi, których nawet nie zna, nie mogąc także wiedzieć iaką im zrządził szkodę przez czas tak długi. Jest to więc dla niego niemożnością wynagrodzić popełnione oszukańśtwo.

Nau. Co czynić wypada w podobnym przypadku?

Ucz. Oszukuiący chcąc się pozbyć zgryzoty, która na sumieniu iego ciąży, powinien zrobić iakiś zakład na użytek publiczny; przez co; popełnione przestępstwo, ieżeli nie całkiem, to przynaymniéy w większéy części poprawić może.

Nau. Co rozumiesz przez zakład na użytek publiczny?

Ucz. Wszelki taki Jnstytut, który wielu ludziom użytek przynosi, iak n: p: dom dla chorych, wodociągi publiczne, z których każdy człowiek czerpać może, szkoły naukowe lub rzemieślnicze dla dzieci ubogich i t. p.

51.

Nau. Cieszy mnie to bardzo, że w miarę wieku twoiego posiadasz wiadomość o

woli

נענע אונרעכט ניכט ווידער גוט מאכען קאן?

ת. יא עס גיבט זאלכע פעללע, צום ביישפיהל, ווען יעמאנד זיינען וויין דורך פיהלע יאהרע מיט פאלשעס מאאס פערקייפט האט, וואדורך ער בעטראגען האט פיהלע מענשען דיא ער זאגאר ניכט קעננט, אונד קאן אויך ניכט וויססען צו וואס פיר איין שאדען ער זיא געבראכט האט דורך זא איינע לאנגע צייט: עס איזט איהם אלזא אונמעגליך, דיא געמאכטע בעטריגעריי ווידער צו ערזעטצען.

רב. וואס איזט צו טהון אין איינעם זאלכען פאלל?

ת. דער בעטריגער, ווען ער וויל לאז ווערדען דיא לאסט דיא זיין געוויססען (אמונתו) דריקקט, מוס ער מאכען איינע אנשטאלט צום אללגמיינען נוטצן, (צרכי צבור) וודורך ער זיין בעגאנגנעם פערברעכען (פשע) ווען אויך ניכט גאנץ, דאך גרעססטען טהיילס ווידער גוט מאכען קאן.

רב. וואס פערשטעהסט דיא אינטער איינער אנשטאלט צום אללגעמיינען נוטצען?

ת. איינע אנשטאלט דוא פיהלען מענשען נוטצען בריננגט. צום ביישפיהל איין קראנקען הויז (בית חולאים) עפענטליכע ברוננען, אויס וועלכע יעדער מענש שעפפען קאן, איינע לעהר שולע (בית חינוך) אדער האנד-ווערקסשולע (בית לימוד אומנת) פיר ארמע קינדער אונד זא ווייטער.

51.

רב. עס פרייט מיך זעהר, דש דוא נאך דיינעם יונגען

אלטער

woli Boskiéy: lecz to wszystko, coś powyżéy obiaśnił, tycze się w większéy części wszystkich narodów i wszystkich ludzi: Co zaś przepisał Bóg szczególniéy dla narodu Jzraelskiego?

Ucz. Wiele się znayduie przepisanych szczególniéy dla ludu Jzraelsk: przykazań i praw, z których większa część ściąga się do wyprowadzenia go z Egiptu i wyswobodzenia z niewoli.

Nau. A reszta przykazań i praw?

Ucz. Tyczy się niegdyś istnącéy służby Bożéy, ofiar, czynności kapłanów, i urządzeń, iakich ciż trzymać się mieli.

Nau. Czyliż Jzraelici przy zaięciu ziemi obiecanéy nie otrzymali żadnych praw względem urządzenia kraiu?

Ucz. W saméy istocie znayduią się także w Pismie Stém prawa, wedle których postępować trzeba przy zachodzących sporach, któreby wyniknąć mogły między Jzraelitami.

Nau. Czyliż wszystkie te przepisy są ieszcze wykonywane?

Ucz. Nie wszystkie: iuż ani dawniéysza służba Boża nie istnieie, ponieważ nie mamy świątyni do odprawienia w niéy ofiar, ani też zachowywane bydź mogą owe prawa, które się ściągaią do urządzenia i porządku

14 w ziemi

אלטער געגנד ווייסט פאם וויללען גאטטעס. אלליין דיש אללעס וואס הוא אבען ערקלעהרט האסט, בעציהט זיך גרעסטען טהיילס אויף אללע נאציאנען (אומות) אונד אללע מענשען. וואס האט אבער גאטט בעזאנדערס דעם פאלק ישראל אנבעפאהלען?

ת. עס גיבט פיהלע געבאטהע אונד געזעטצע, דיא נור דעם פאלק ישראל אנבעפאהלען זינד, דער גרעסטע טהייל פאן דיזע געבאטהע אונד געזעטצע בעציהט זיך אויף דען אויסצוג אויס עגיפטען (יציאת מצרים) אונד אויף דיא בעפרייאונג אויס דער שקלאפעריי (עבדות).

רב. אונד דיא איבריגע געזעטצע אונד געבאטהע?

ת. דיזע בעטרעפפען דען געהאבטען גאטטעס דיהנסט, דיא אפפער (קרבנות), דיא פעררינטונגען דער פריסטער (עבודת הכהנים) אונד אנארדנונגען (הנהגות) וויא זיך דיא פריסטער צו פערהאלטען האטטען.

רב. אונד אלס דיא ישראלים דש געלאבטע לאנד אין בעזיטץ גענאממען האבען, האבען זיא דאמאהלס קיינע געזעטצע ערהאלטען וועגען איינריכטונג דעם לאנדעס?

ת. יא וואהל. עס פינדען זיך אויך אין דער הייליגען שריפט געזעטצע, וויא מאן צו פערפאהרען האט בייא שטרייטיגקייט (משפטים) דיא צווישען איינעם איזראליט אונד דעם אנדערן ענטשטעהען זאללטען.

רב. ווערדען אללע דיזע פארשריפטען נאך יעצט איממער פאללצאגען?

ת. ניכט אללע: עס איזט שאן ניכט דער געוועזענע גאטטעס דיהנסט וויילוויר שאן קיינען טעמפל האבן: אין דעם וויר אפפער דארברינגען קענטען. אויך קעננען ניכט מעהר געהאלטען ווערדן דיא געזעטצע, וועלכע זיך בעציהען

אויף

w ziemi obiecanéy, z którey wypędzeni zostaliśmy, i pomiędzy innemi teraz narodami żyiemy.

ROZDZIAŁ XVI.

O miłości ku sobie samemu.

52.

Nau. Co znaczy: miłość ku sobie samemu?

Ucz. Jest to staranie o wydoskonalenie siebie.

Nau. Kiedy iest człowiek doskonałym?

Ucz. Człowiek składa się z ciała i duszy, ieżeli ciało iest zdrowém i na niczem mu nie braknie, w tedy iest ono doskonałem. Dusza zaś iest doskonałą, kiedy w miarę możności swoiéy, nabyła znaiomości szczególniéy o woli Boskiéy, kiedy zawsze tak żyie, iż nie ma sobie do wyrzucenia żadnego grzechu, i kiedy iest uradowaną z powodu dopełnienia obowiązków swoich.

Nau. Cóż powiniśmy czynić względem ciała naszego?

Ucz. Powinnością naszą iest: starać się o zachowanie i utrzymanie naszego ciała, iego zdrowia, sił, członków i zmysłów.

Nau.

איך דיא איינריכטונג אונד ארדנונג אים געלאבטען לאנדע, אוים דעם וויר הערויס געטריבען וואורדען. אונד יעצט אונטער אנדרען נאציאנען לעבען.

זעבצעהנטעם קאפיטעל

פאן דער ליבע צו זיך זעלבסט.

52.

רב: וואס הייסט דש: דער מענש זאלל זיך זעלבסט ליבען?

ת. ער זאלל טראכטען זיך פאללקאממען צו מאכען.

רב. ווען איזט דער מענש פאללקאממען?

ת: דער מענש בעשטעהט אוים איינעם לייב אונד איינער זעלע, ווען דער לייב געזונד איזט, אונד עס פעהלט איהם ניכטס, דאמאהלס איזט ער פאללקאממען. דיא זעלע אבער איזט פאללקאממען ווען זיא נאך מעגליכקייט ערווארבען האט קענטניססע, בעזאנדערס פאן דעם וויללען גאטטעס, ווען זיא איממער זא לעבט דש זיא זיך קיינע זינדע פאר צו ווערפען האט, אונד ווען זיא פרעהליך איזט וויל זיא איהרע פפליכטען (התחיבות) ערפיללט.

רב. וואס זינד וויר שולדיג צו טהון אין בעצוג איף אונזערן לייב?

ת: עס איזט אונזרע שולדיגקייט, זארגפעלטיג צו בעוואהרען אונד צו ערהאלטען אונזער לייב, זיינע געזונדהייט, קרעפטע, גלידער, אונד זיננע (חושים).

http://rcin.org.pl

Nau. A gdy zdrowie zostaie osłabioném, lub gdy choroba nas napada?

Ucz. W tenczas potrzeba się zapytać i naradzić lekarza, który przez Zwierzchność do leczenia iest upoważnionym.

Nau. Jakże sobie póżniéy postępować trzeba?

Ucz. Trzeba chętnie zażywać zapisane przez niego lekarstwa, i zachować sposób życia, iaki on przepisał.

Nau. Dla czego koniecznie potrzeba mieć lekarza upoważnionego od Zwierzchności?

Ucz. Zwierzchność dopóty upoważnienia na leczenie nie udziela, dopóki się nie przekona, że lekarz wiadomości swoiéy dobrze i gruntownie posiada, przez co można bydź pewnym, iż przez staranie iego za pomocą Boską do pierwszego stanu zdrowia przywróceni bydź możemy.

Nau. Czyliż się znayduią osoby takowe, które nie maiąc owego upoważnienia, odważaią się iednakże doradzać choremu środki lekarskie?

Ucz. Wielu się takowych znayduie, szczególniéy na prowincyi w małych miasteczkach i po wsiach; a kiedy ich środków używamy, w tenczas iesteśmy w niebezpieczeństwie albo zupełnéy utra-

ty

רב. אונד ווען אונזרע געזונדהייט געשוועכט ווירד, אדער ווען איינע קראנקהייט אונס איבערפֿאללט ?

ת. דאמאהלס מוס מאן פֿראגען אונד צו ראטה ציהען איינען ארצט (דאקטער) דער פֿאן דער אבריגקייט (רעגירונג) דיא ערלויבניס האט צו היילען.

רב. וויא מוס מאן זיך נאכֿהער בעטראגען ?

ת. מאן מוס גוטוויללינג איינגעהמען דיא פֿאן איהם פֿערארדענטע מעדיצין, אונד זא איינע לעבענסארדנונג האלטען, וויא ער פֿארגעשריבען האט.

רב. ווארום מוס מאן דורכֿאויס האבען איינען דאקטער, דער פֿאן דער אבריגקייט דיא ערלויבניס האט צו היילען ?

ת. וויל דיא אבריגקייט ערטהיילט ניכֿט דיא ערלויבניס צו היילען, ביס זיא זיך איבערצייגט, דיש דער דאקטער זיינע וויססענשאפֿט גוט אונד גרינדליך ערלערנט האט, דאהער קאן מאן זיכֿער זיין דיש דורך זיין בעשטרעבען, מיט גאטטעס הילפֿע, קעננען וויר ווידער געזונד ווערדען.

רב. פֿינדען זיך וואהל פערזאנען, דיא אבוואהל זיא דיזע ערלויבניס נישט בעזיטצען, אונטער שטעהן זיך דאך דעם קראנקען היילמיטטעל אן צו ראטהען ?

ת. יא עס פֿינדען זיך פֿיהלע זאלכֿע פערזאנען, אונד בעזאנדערס אויף דעם לאנד אין קליינען שטעדטען אונד דערפֿערן, אונד ווען מאן איהרע מיטטעל געברויכֿט, דאן זינד זויר אין געפֿאהר ענטוועדער דיש לעבען צו

פֿערליהרען

ty życia, albo cierpienia boleści przez całe życie nasze.

45.

Nau. Czego ieszcze wystrzegać się mamy względem zachowania zdrowia?

Ucz. Trzeba się strzedz mocnych namiętności, które umysł nasz zbyt silnie dotykaią, iak n. p. gniew, smutek dręczące troski, łubieżność, piiaństwo; chęć do grania, robienia długów i t. p.

Nau. Czego się lękać mamy od namiętności?

Ucz. Mogą one przywieść człowieka do różnych występków, rozpaczy, samobóystwa, lub przynaymniey do przepędzenia życia swoiego w troskach i nader smutnym stanie.

Nau. Czy są iakie środki, za pomocą których ochraniać się można od tak gwałtownych poruszeń umysłu?

Ucz. Trzeba się w młodym już wieku przyzwyczaiać do umiarkowania i mierności.

Nau. Co się rozumie przez umiarkowanie?

Ucz. Przez umiarkowanie rozumiemy: niezbytne zabiegi o bogactwa i okazałość, ani też o wielkie dostoieństwa lub kosztowne uciechy: powinniśmy raczey na tém przestać, co nam nasz przemysł lub rzemiosło dostarcza.

Nau.

פֿערליהרען, אדער הירך דש גאנצע לעבען פֿאן שמערצען געפּלאגט צו ווערדען .

53.

רב. פֿאר וואס מוס מאן זיך נאך אין אכֿט נעהמען וועגען ערהאלטונג דער געזונדהייט ?

ת. מאן מוס זיך היטען פֿאר שטארקע ליידענשאפֿטען (מלויי התאות) דיא אונזער געמיטה צו שטארק אנגרייפֿען , צום בייאשפּיהל פֿאר צארן , גראם , ענגסטליכֿע זארגען , וואללוסט , (ענבים) טרונקענהייט , לוסט צור אונטערשידליכֿעס שפּיהלע , שולדען מאכֿען , אונד דערא גלייכֿען .

רב. וו אס האט מאן פֿאן דען ליידענשאפֿטען צו בעפֿירכֿטען ?

ת. זיא קעננען דען מענשען ברינגען צו פֿערשידענען פֿערברעכֿען , פֿערצווייפֿלונג (יאוש) , צום זעלבסט מארד אדער וועניגסטענס , דש ער זיין לעבען צו ברינגען זאלל אין קוממער אונד זעהר טרויריגעס צו שטאנדע .

רב. גיבט עס מיטטעל , דורך וועלכֿע מאן זיך אבהיטען קאן פֿאר זאלכֿען העפֿטיגען געמיטהסבעוועגונגען ?

ת. מאן מוס זיך אין דער יוגענד שאהן געוועהנען צור מעסיגונג אונד צור מעסיגקייט .

רב. וואס פֿערשטעהט מאן אונטער מעסיגונג ?

ת. אונטער מעסיגונג פֿערשטעהט מאן : זיך ניכֿט זעהר בעשטרעבען (לרדיפ) נאך רייכֿטהים אונד שטאאט פֿיהרען , אויך ניכֿט נאך גראסע עהרע׳ם שטעללען (השגת הכבוד) אדער קאסט בארע פֿערגניגונגען (תענוגים יקרים) : וויר מיססען זיך ליבער בעגניגען (הסתפקות) מיט דעם וואס אונזער געווערב (האנדעל) אדער האנדווערק אונס פֿערשאפֿט .

רב

http://rcin.org.pl

Nau. O co więc Człowiek umiarkowany starać się ma?

Ucz. Ażeby sobie zarobił ile potrzebuie na uczciwe wyżywienie siebie i rodziny swoiey i na wsparcie biednych, przytem ma oszczędzić cokolwiek pieniędzy na przyszłość.

Nau. Czyliż nie dosyć na tem, kiedy zarobek wystarcza na potrzeby wspomnione; na cóż ieszcze oprócz tego oszczędzić?

Ucz. Będąc zdrowym i przy siłach, myśleć trzeba o oszczędzeniu grosza, od potrzeby, ażebyśmy mieli środki, wchorobie, przywrócenia naszego zdrowia, a w starości kiedy iuż pracować nie będziemy mogli, ratowania się od niedostatku.

54.

Nau. Gdy zaś i tyle zarabiać sobie nie możemy z powodu zdarzaiącey się drogości, woyny, lub inney podobney klęski kraiowey, gdzie sposób zarobkowy szczupleie, iakże więc wten czas postąpić sobie wypada?

Ucz. W nayprzykrzeyszych nawet okolicznościach nie woino się oddać głębokiemu smutkowi, lub zgryzocie, przeciwnie bowiem, postradamy wszelką

רב. אום וואס דען האט איין געניגזאממער מענש זיך צו בער שטרעבען ?

ת. דיש ער זיך זא פיהל פערדיהנען זאלל וויא פיהל ער ברויך אום זיך אונד זיינע פאמיליע אנשטענדיג ערנעהרען צו קעננען, מאנכע נאטה לייִדענדע צו אונטערשטיצען, אונד נאך עטוואס געלד אויף דיא צוקונפט צו ערשפאהרען.

רב. איזט עס ניכט גענוג, ווען מאן מיט דעם וואס מאן זיך ערווערבט אוים קאממט צו אבגעדאכטען בעדירפניססען, צו וואס זאלל מאן נאך אויסער דעם שפאהרען ?

ת. ווען מאן געזונד אונד בייא קרעפטען איזט, מוס מאן דענקען זיך איינען נאטה פפעניג צו ערשפאהרען, דאמיט מאן מיטטעל האבען זאלל אין קראנקהייטען. דיא געזונדהייט ווידער ערהאלטען צו קעננען, אונד אים אלטער, ווען וויר שאן ניכט ארבייטען קעננען, זיך פאן נאטה צו ערּרעטען.

54.

רב. ווען וויר איגם אבער אייך זא פיהל ניכט ערווערבען קעננען, ווייל איינע טהיירונג איינטריפט, איין קריג, אדער אנדרע עהנליכע לאנד פלאגען וואדורך דיש געווערב (האנדעל) שלעכט געהט. וו.א זאלל מאן זיך דאמאהלס בענעהמען ?

ת. זא גאר אין דען טרויריגסטען אומשטענדען, דארף מאן ניכט זיך איבערגעבען איינעם טיפען בטריבניס, אדער גראם (דאגה ועצב), דען זאנסט פערליהרט מאן אללע

ochotę do pracy i zatrudnień, i stan nasz pogorszymy.

Nau. Jakże więc inaczey sobie postąpić?

Ucz. Trzeba dzieła swoie z cierpliwością daley prowadzić, swoię gorliwość w dwóynasób powiększyć i mieć zaufanie w Bogu, od którego pochodzi pomoc kiedy iéy naymniéy spodziewamy się.

Nau. Czyliż w takowych okolicznościach nie można by także zmniéyszyć wydatki swoie.

Ucz. Jest to w prawdzie dobrym uczynkiem, kiedy to bez wielkiego przymusu czynimy, n. p. kiedy się ograniczamy w pokarmach i napoiach, w odzieży i wygodzie, i tego się zrzekamy, czegośmy w lepszych czasach używali.

55.

Nau. Powiedziałeś, iż nie trzeba się oddawać zgryzocie i głębokiemu żalowi; iakże, kiedy wielkie nieszczęścia się zdarzaią, t. i. kiedy kto przez wylew wody, lub pożar, cały swóy maiątek straci, albo też kiedy postrada dobrego Oyca, czułą matkę, ukochaną narzeczoną, cnotliwą małżonkę, swego nadzici pełnego iedynaka; czyliż i w tedy nie mamy żałować i smucić się?

Ucz.

ליסט צור ארבייט אונד צו דען געשעפטען, אונד מאכט זיינען צושטאנד נאך ערגער.

רב. וויא זאלל מאן אלזא אנדערס טהון?

ת. מאן מוס זיינע געשעפטע מיט געדולד ווייטער פיהרען, זיינען אייפער (זריזות) פערדאפפלען, אונד מוס פערטרויען האבען אויף גאטט, פאן דועלכעם דיא הילפע קאממט, דאמאהלס ווען וויר זיא גראדע אם וועניגסטען ערוואַרטען.

רב. קענטע מאן אין זאלכען אומשטענדען ניכט אויך דיא אויסגאבען פערקלײנערן?

ת. דש איזט צוואר איינע גוטע זאכע, ווען וויר עס אהנע גראסען צוואנג טהון, צום בייאשפיהל ווען מאן זיך איינשרענקט אין שפייזע אונד טראנק, אין קליידער אונד בעקוועהמליכקייט, אונד ענטציהט זיך זאכען, דיא מאן אין בעססערן צייטען צו געניסען פפלעגט;

55.

רב. דוא האסט געזאגט: דש מאן זאלל זיך ניכט איבערגעבען דעם גראם אונד דעם טיפען בעטריבניס; וויא אבער, ווען גראסע אונגליקע זיך טרעפפען, דש איזט, ווען יעמאנד דורך איינע איבערשוועמונג (שטף מים) אדער דורך איין פייערסבראנד אום זיין גאנצעס פערמעגען קאממט, אדער ווען יעמאנד פערליהרט זיינען גוטען פאטער, זיינע צערטליכע מוטטער, זיינע געליבטע ברויט (כלה) טוגענדהאפטע פרויא אדער זיינען האפנונגספאללען איינציגען זאהן, זאלטע מאן אין זאלכען צופעללען ניכט טרויערן אונד זיך ניכט גרעמען?

ת. טרוירען

Ucz. Żałować w prawdzie można, lecz nie smucić się zbytecznie. — W tak dotkliwych nawet przypadkach powinien człowiek ból swóy miarkować. Żalów i ronienia łez wymaga po nas natura, i sam Bóg to pochwala, lecz nie trzeba ich posuwać do rozpaczy.

Nau. Dla czego nie?

Ucz. Nayprzód zdawało by się iakobyśmy mieli Boga za niesłusznego, kiedy przeciw przeznaczeniu iego szemrzemy, powtóre, rozpacz może tylko stan nasz pogorszyć, gdy z drugiey strony przez powolność możemy go polepszyć.

Nau. Jakim sposobem nabywamy powolności?

Ucz. Kiedy więcey myślimy o tém, co nam Bóg zostawił, a niżeli o tém co nam odebrał.

Nau. Coby nam zostawił pożar, któryby nas całego maiątku i dobra naszego pozbawił?

Ucz. Zostawiłby nam siły ciała naszego, nasz rozum i naszych przyiaciół, przez których wsparcie lub dobrą radę, za pomocą Boga, do lepszego znowu stanu powróceni bydź możemy.

56.

Nau. Na czem zasadza się mierność?

ת. טרויערן קאן מאן צוואר, אבער מאן דארף זיך ניכט שטארק גרעמען, זא גאר אין זאלכען שרעקליכען צופֿעללען מוס דער מענש זיינען שמערץ מעסיגען. וועהקלאגען אונד טרעהנען (דמעות) פֿערגיסען, פֿערלאנגט פֿאן אונס דיא נאטוהר, אונד גאטט זעלבסט בילליגט עס, אבער מאן דארף עס ניכט קאממען לאססען צור פֿערצווייפֿלונג (יאוש עצמו).

רב. ווארום דארף מאן דיזעס ניכט?

ת. ערשטליך, וויל עס מעכט איין אנזעהען האבען, אלס מעכטען וויר גאטט פֿיר אונגערעכט האלטען, ווען וויר געגען זיינע בעשטיממונג מוררען מעכטען (מתלוננים) צווייטענס. דיא פֿערצווייפֿלונג קאן אונזערן שטאנד נור נאך ערגער מאכען, אנשטאטט מאן דורך געלאססענהייט דיזען שטאנד געוויס פֿערבעססערן קאן.

רב. וויא געלאנגט מאן אבער צור געלאססענהייט?

ת. ווען מאן מעהר דענקט אן דיש יעניגע וואס אונס גאטט געלאססען, אלס אן יענעם, וואס ער אונס גענאממען האט.

רב. וואס מעכטע אונס דען לאססען דער פֿייערסבראנד, וועלכער אונס אום אונזער גאנץ האב אונד גוט געבראכט האט?

ת. ער העטטע אונס געלאססען אונזערע לייבעס קרעפֿטע, אונזערן פֿערשטאנד אונד אונזערע פֿריינדע, דורך דערען אונטערשטיצונג אדער גוטען ראטה, וויר מיט דער הילפֿע גאטטעס ווידער אין איינען בעססערן צו שטאנד קאממען קעננען.

56.

רב. וואריין בעשטעהט דיא מעסיגקייט!

http://rcin.org.pl

Ucz. Na utrzymywaniu miary w iedzeniu, piciu, i używaniu uciech i roskoszy.

Nau. Cóż to znaczy utrzymywać miarę?

Ucz. Tyle tylko używać pokarmu i napoiu, ile utrzymanie życia i wzmocnienia sił naszych wyciąga.

Nau. Cóżby z tego wynikło, gdybyśmy ich zbytecznie używali?

Ucz. Gdy przeładuiemy żołądek potrawami, w tedy nie mogą one bydź dobrze strawione, a z złego trawienia różne powstaią choroby.

Nau. Cóż mamy uważać względem samychże potraw?

Ucz. Trzeba się starannie strzedz owoców niedoyrzałych i takowych potraw, które się psuć zaczynaią.

Nau. A co do napoiów?

Ucz. Przy używaniu wina i innych napoiów któremi się upić można, szczególniey ostrożność zachować potrzeba i mało ich używać; inaczey bowiem snadno się do nich przyzwyczaiamy aż w reszcie w piiaństwo wpadamy.

57.

Nau. Co ieszcze uważać mamy względem utrzymania zdrowia?

Ucz. Ażeby zimnego napoiu w czasie spe-

cenia

ת. מאן זאלל מאאס האלטען, אים עססען טרינקען, אונד אים גענוס דער פערגעניגונגען אונד ערגעטצליכקייטען (תענוג, ותשוקה).

רב. וואס הייסט דש: מאאס האלטען?

ת. מאן זאלל נור זא פיהל שפייזע אונד טראנק געברויכען, וויא פיהל עס נעטהיג איזט צור ערהאלטונג אונזערס לעבענס אונד צור שטערקונג דער קרעפטע.

רב. וואס קאנטע דען דארויס ענטשטעהען ווען מאן זיא איבער מעסיג געניססען זאללטע?

ת. ווען מאן דען מאגען מיט שפייזען איבערלאדעט, זא קעננען זיא ניכט גוט פערדויט ווערדען, אונד אויס איינער שלעכטען פערדויאונג ענטשטעהען מאנכע קראנקהייטען.

רב. וואס האט מאן צו בעאבאכטען אין ריקזיכט דער שפייזען זעלבסט?

ת. מאן מוס זיך זארגפעלטיג היטען פאר אונרייפע (אונצייטיגע) פריכטע אונד פאר זאלכע שפייזען דיא צו פוילען אנגעפאנגען.

רב. אונד וואס דיא געטרענקע בעטריפט?

ת. בייאם גענוס דעס וויינעס אונד אנדרער געטרענקע וועלכע בערוישען (משכרים) מוס מאן זעהר בעהוטזאם זיין, אונד נור וועניג דאפאן טרינקען; דען זאנסט קאן מאן זיך לייכט צו דיזעלבען געוועהנען, אונד ערגיבט זיך ענדליך דער טרונקענהייט (שכרות).

57.

רב. ווארויף האט מאן נאך צו זעהען וועגען ערהאלטונג דער געזונדהייט?

ת. דש מאן קיינען קאלטען טרונק געניסען זאלל ווען מאן

שוויצט

http://rcin.org.pl

cenia nie używać; kto na to nie zważa iest w niebezpieczeństwie choroby a nawet utraty życia; nietrzeba także zostawać w mieyscu wilgotném, a tém mniey sypiać w wilgotném pomieszkaniu.

Nau. Co ieszcze potrzeba oprócz pokarmu i napoiu dla wzmocnienia ciała?

Ucz. Trzeba w każdym czasie utrzymywać się czysto; czasem w świeżey i zimnéy wodzie kąpać się, i często bieliznę przemieniać.

Nau. Jakiż inny ieszcze dobry skutek wynika z czystéy bielizny.

Ucz. Użycza ona miłego widoku; ludzie w tedy z upodobaniem na nas patrzą.

ROZDZIAŁ XVII.

O nabyciu środków do utrzymania siebie.

58.

Nau. Przez co możemy nabywać środków do utrzymania i pielęgnowania ciała naszego?

Ucz. Przez pracę i użyteczne zatrudnienia.

Nau. Czyliż będąc pobożnymi nie możemy oczekiwać od Boga, iżby nas we wszystko, czego tylko potrzebuiemy o-

ערשוויצט איזט . ווער אבער דיזעס ניכט בעאבאכטעט . דער איזט אין געפאהר קראנק צו ווערדען , אדער גאך דיזש לעבען צו פערליהרען : אויך זאלל מאן זיך ניכט אויף האלטען אן איינעם פייכטען ארט , אונד נאך וועניגער אין איינער פייכטען וואהנונג שלאפען .

רב. וואס ברויך מאן נאך אויסער שפייזע אונד טראנק דען לייב צו שטערקען ?

ת. מאן מוס זיך צו יעדער צייט ריינליך האלטען, מאנך מאהל זיך אין פרישעס אונד קאלטעס וואססער באדען , אונד אפט פרישע אונד ווייסע וועשע אנציהען .

רב. וואס מאכט ווייסע וועשע נאך זאנסט פיר איינע גוטע ווירקונג ?

ת. זיא מאכט איינען אנגענעהמען אנבליק . דיא מענשען זעהען אונס דאן מיט וואהלגעפאללען אן .

זיבענצעהנטעס קאפיטעל

פאן ערווערבען דער מיטטעל צור זעלבסטערהאלטונג.

58.

רב. דורך וואס קעננען וויר ערווערבען מיטטעל צור ערהאלטונג אונד פפלעגונג אונזרעס לייבעס ?

ת. דורך ארבייט אונד ניצליכע בעשעפטיגונג .

רב. ווען וויר אבער פראם זינד , קעננען וויר ניכט ערווארטען פאן גאט , דאש ער אונס מיט אללעם פערזעהען זאלל וואס וויר נור ברויכען , אהנע דאש וויר נעטהיג

opatrzył bez potrzeby pracowania na to?

Ucz. Takim sposobem musiałby Bóg w każdey chwili cuda działać.

Nau. Wszakże Bóg często dla Narodu naszego wielkie cuda zrządzał.

Ucz. Czynił to iedynie w tenczas, iak iuż wyżey nadmieniłem, kiedy to co zdarzyć się miało, przez żadne naturalne środki spełnionem bydź nie mogło.

Nau. Jakież mamy naturalne środki do utrzymania siebie?

Ucz. Siły ciała i członki, które do wszelkich robot użytemi bydź mogą i rozum do zręcznego używania sił ciała i członków.

Nau. Gdy więc Bóg w to wszystko nas opatrzył, co zatém z tego wynika?

Ucz. Powinność, abyśmy sobie zaradzali i pracowali.

Nau. Na czém więc zasadza się nasze zaufanie w Bogu?

Ucz. Na tem, abyśmy, będąc pilnymi w naszych pracach lub zatrudnieniach, nie troszczyli się o dobry skutek naszego starania, ale raczéy poruczyli tenże Bogu dobrotliwemu i zostali w nadziei, iż On pilności naszéy pobłogosławi.

Nau. A gdy pomimo tego nie następuie skutek podług życzenia naszego?

Ucz.

האבען זאללען דארויף צו ארבייטען ?

ת. אויף דיזע ארט, מיסטע גאט יעדען אויגענבליק וואונדער טהון.

רב. גאט האט יא אפט פיר אונזרע נאציאן גרויסע וואונדער געטהאן ?

ת. גאט האט דיזעס נור דאמאהלס געטהאן, וויא איך שאן אבען געזאגט האבע, ווען דש יעניגע וואס געשעהען זאללטע, דורך קיינע נאטירליכע מיטטעל געמאכט ווערדען קאנטע.

רב. וואס האבען וויר פיר נאטירליכע מיטטעל צור זעלבסט ערהאלטונג ?

ת. קרעפטע דעס לייבעס, אונד גלידער וועלכע צו אללערלייא ארבייט געברויכט ווערדען קענן, אויך האבען וויר פערשטאנד, דיא לייבעס קרעפטע אונד גלידער אן צו ווענדען.

רב. דא אונס גאט מיט דיזעם אללעם פערזעהן האט, וואס ענטשטעהט דאפאן הערויס ?

ת. דיא שולדיקייט, דש וויר אונס זעלבסט העלפען אונד ארבייטען זאללען.

רב. ווארין אבער בעשטעהט אונזער פערטרויען אויף גאט ?

ת. דש פערטרויען אויף גאט בעשטעהט דארין, דש ווען וויר בייא אונזרער ארבייט אדער בעשעפטיגונג פלייסיג זינד, וויר ניכט זעהר בעזארגט זיין זאללען אום דען גוטען אויסגאנג פאן אונזרע בעמיהונגען, זאנדערן וויר זאללען דיזעס דעם גוטען גאט איבערלאססען אונד דאבייא האפפען דש ער אונזרען פלייס זעגנען ווירד.

רב. ווען אבער בייא דעם אללעם דער אויסגאנג דאך ניכט

נאך

Ucz. W tenczas myślić powinniśmy: że Bóg ma w tém swoie dobre i wyższe zamiary, dla których, rzeczy nie podług oczękiwania naszego rozrządził.

59.

Nau. Czyliż każdą robotę bez żadnego przygotowania przedsięwziąć możemy?

Ucz. Nie: żadnego prawie rękodzieła tak przedsiębierać nie możemy. Nauczyć się raczéy każdego powinniśmy i ieżeli ma służyć ku dobremu użytkowi, 'pilnie się w niem ćwiczyć musimy.

Nau. Kiedy iest nayłepszy czas do rozpoczęcia nauki iakiego rzemiosła?

Ucz. Naylepszą porą ku temu lub ku nabyciu innéy nauki, iest: pierwiastkowa młodość, kiedy członki ciała są ieszcze giętkiemi, kiedy umysł zostaie bez trosków, a dusza nasza iest wypogodzoną.

Nau. Jaka więc iest powinność dziecięcia?

Ucz. Musi bydź uważne w szkole, a w domu to czego się tam nauczyło, pilnie powtarzać.

Nau. A kiedy dziecie zostaie prowadzone do nabycia iakiéy sztuki lub iakiego rzemiosła?

Ucz. W tenczas musi codziennie, wyiąwszy dni sobotne lub swiąteczne, ćwi-

czyć

נאך אונזרעם וואונשע געשיהט ?

ת. דאמאלס מיססען וויר דענקען, דש גאטט האט דאבייא זיינע גוטע אונד ערהאבנע אבזיכטען (כונה) וואהום ער דיא זאכען אנדערס אנגעארדנעט האט אלס וויר זיא ערווארטעט האבען.

59.

רב: קענען וויר דען יעדע ארבייט אהנע אללע פארבערייטונג (הכנה) אונטערנעהמען ?

ת: ניין, וויר קענען פאסט (כמעט) קיינע איינציגע האנדארבייט אהנע פארבערייטונג אונטערנעהמען, זאנדערן וויר מיססען יעדע האנדארבייט ערשט ערלערנען אונד ווען זיא זאלל גוט אונד ניצליך ווערדען זא מוס מאן זיך פלייסיג אין איהר איבען (עוסק זיין)

רב. ווען איזט דיא בעסטע צייט אנצופאנגען דיא ערלערנונג איינער האנדארבייט ?

ת. דיא בעסטע צייט דאצו אדער עטוואס אנדערס צו ערלערנען, איזט: דיא ערשטע יוגענד, ווען דיא גלידמאסען (אברים) נאך זעהר געלענקיג זינד, ווען דש געמיטה נאך קיינע זארגען האט, אונד אונזער גייסט נאך אויפגערייטט איזט.

רב. וואס איזט אלזא דיא שולדיקייט דעם קינדעס ?

ת. דש קינד מוס אין דער שולע אויפמערקזאם זיין (האזנה) אונד צו הויזע דש יעניגע וואס עס דארט ערלערנט האט, פלייסיג ווידערהאלען.

רב. אונד ווען דש קינד אנגעפיהרט ווירד צור ערלערנונג איינער קונסטארבייט אדער איינעם האנדווערקס ?

ת. דאמאהלס מוס דש קונד אללע טאג, אויסגענאממען שבת אונד אנדרע פייער טאג זיך איבען (עוסק זיין) אין

זאלבער

http://rcin.org.pl

czyć się w takowéy sztuce lub rzemiośle, aby w nich co raz większéy nabierało biegłości, i z czasem, przestaiąc bydź dziecięciem, samo przez się mogło na chleb zarobić, i przez całe życie swoie uczciwie się wyżywić.

60.

Nau. Jakież ieszcze ma pracowitość korzyści prócz téy że przez nią uczciwie się żywimy?

Ucz. Ruch ciała i członków przy pracy, dopomaga zdrowiu, powiększa apetyt do iedzenia; sprawia dobre strawienie i lepszy sen.

Nau. Jakiż ieszcze z pracowitości wypływa szczególny użytek?

Ucz. Iż nie iesteśmy w potrzebie żebrania lub innym iakim sposobem stania się ciężarem dla ludzi.

Naucz. Gdybyśmy byli zmuszeni trudnić się iakową robotą upośledzaiącą lub w cale podłą; nie zniżałoż by to nas w oczach naszych znaiomych, i nie pozbawiłożby nas dobréy sławy?

Ucz. Bynaymniéy; żadna robota nayniższego nawet rzędu skoro iest dozwoloną i człowieka żywi, nie przynosi mu uszczerbku na sławie; albowiem pilni robotnicy i tym podobni są także szacowani

זאלביר קונסט ארבייט אדער האנדוועריק, דאמיט עס זאלל דארין אימסער מעהר פערטיגע געשיקליכקייט בעקאממען, אונד מיט דער צייט, אלס עס אויף הערט איין קינד צו זיין, זאלל עס קעננען זיך זעלבסט זיין בראד פערדיהנען, אונד דורך זיין גאנצעס לעבען זיך עהרליך ערנעהרען.

60.

רב. וואס נאך פיר איינען נוטצען האט דיא ארבייטזאמקייט, אויסער דעם, דש וויר זיך דורך זיא עהרליך ערנעהמען!

ת. דיא בעווענגונג דעס לייבעס אונד דער גלידער בייא דער ארבייט איזט געזונד, זיא מאכט דש וויר צום עססען מעהר לוסט האבען, דש וויר גוט פערדויען אונד בעססער שלאפען.

רב. וואס האט דיא ארבייטזאמקייט נאך פיר איינען זעהר גוטען נוטצען?

ת. דש וויר ניכט נעטהיג האבען צו בעטטעלן, אדער אויף איינע אנדרע ארט דיא מענשען צו בעלעסטיגען.

רב. וויא אבער, ווען מאן געצוואונגען ווערע איינע געמיינע, נידריגע ארבייט (מלכה בזוי') צו פערריכטען מעכטע אונס דש ניכט אין דען אויגען אונזערער בעקאנטען ערנידריגען, אדער גאר אונזרען גוטען רוף צו גרונד ריכטען?

ת. ניין. קיינע ארבייט קאן דען מענשען איינען שאדען טהון אין זיינער עהרע, ווען אויך דיא ארבייט נאך זא נידריג איזט, ווען זיא נור ערלויבט איזט אונד דען מענשען ערנעהרען קאן. דען אויך פלייסיגע אקקערס-לייטע

http://rcin.org.pl

cowani przez ludzi rozsądnych. Jeden tylko żebrak który pracować może a nie chce, iest wzgardzonym.

Nau. Jednak w naszych czasach mniemamy że byłoby to nieprzyzwoicie, iżby ten który z dobrego pochodzi rodu miał się trudnić nizkiem iakiem rzemiosłem?

Ucz. Nierozsądni tylko mogą bydź takiego zdania: W samym bowiem Talmudzie, znayduiemy iż ówcześni nader poważni uczeni nie wstydzili się naynižszem nawet trudnić się rzemiosłem, ieden z nich był szewcem *) drugi kowalem, a nawet jeden bardzo sławny Rabbi usiłował raczéy mozolnie się żywić przez rąbanie drzewa, aniżeli stać się cięžarem dla innych i żywić się z pilności i potu swoich znaiomych.

61.

Nau. Jakież są skutki prožniactwa?

Ucz. Niedostatek i hańba. N i e d o s t a t e k we wszystkiém, bo kto nie pracuie, nic sobie nie zarabia. W s t y d zaś, bo nie używa sił ciała i zdolności, któremi go Bóg obdarzył.

Nau. Obiaśniy to przykładem?

Ucz.

*) Rabi Jochana szewc (Trakt: Abot Roż: 5 § 11) Rabi Jehoszya Kowal (Talmud Brochas, fol: 28)

לייטע אונד אנדרע ארבייטסלייטע ווערדן פאן פֿערנינפֿטיגע מענשען גשעטצט. נור דער בעטטלער וועלכער ארבייטען קאן אונד ניכט וויל, דער איזט פֿעראכטעט.

רב. דאך אין אונזערן צייטען גלויבט מאן, דש עס ניכט שיקליך וועריע, דש איינער דער פֿאן איינער גוטען פֿאמיליע הערקאממט, זאלל זיך אבגעבען מיט איינער געמיינען ארבייט.

ת. נור אונפֿערנינפֿטיגע מענשען קעננען זא איינע מיינונג האבען, דען וויר פֿינדען זאגאר אין תלמוד (גמרא): דש דאמאהלס זעהר פֿארנעהמע געלעהרטע (תלמידי חכמים) האבען זיך ניכט געשעהמט, מיט דיא גערינגסטע האנדווערקע זיך צו בעשעפֿטיגען: איינער פֿאן דיזען געלעהרטען (1) ווארן איין שוסטער, איין אנדערער (2) ווארן איין שמיד, אונד זאגאר איין זעהר בעריהמטער רב האט ליבער געזוכט זיך קיממערליך (בלחץ וצר) צו ערנעהרען דורך האלין האקען, אלס דש ער זאלל אנדרען צור לאסט זיין, אונד זאלל זיך לאססען ערנעהרן פֿאם פֿלייס אונד שוויס זיינער בעקאנטן.

61.

רב. וואס שטאמאט הערויס פֿאם מיססיגגאנג (בטלה)?

ת. מ א נ ג ע ל (מחסור, דחקות) אונד ש א נ ד ע: מאנגעל אן אללעס, ווייל ווער ניכט ארבייטעט דער פֿערדיהנט זיך ניכטס, אונד שאנדע ווייל ער קיינען געברויך מאכט פֿאן דיא קרעפֿטע דעם לייבעס אונד פֿאן דיא פֿעהיגקייטען (כשרון המעשה), דיא איהם גאטט געשענקט האט.

רב. ערקלעהרע מיר דיזעס דורך איין בייאשפיהל!

(1) ר׳ יוחנן הסנדלר (אבות פרק ד׳ משנ׳ י״א);
(2) ר׳ יהושע נפח׳ (ברכות) כ״ח)

Ucz. Daymy na to, iż Rządca kraiu tego obdarza mnie pięknemi i znaczne dochody przynoszącemi dobrami; niebyłożby to haniebnie, gdybym dopuścił aby się też dobra stały pustemi i abym zamiast utrzymania się z nich sowicie, miał tu i owdzie chodzić i prosić dobrych ludzi o iałmużnę.

Nau. Jakże się obchodzą z próżniakiem, kiedy o iałmużnę prosi?

Ucz. Zostaie odpędzony od wszystkich drzwi ze wstydem i urąganiem, każdy wyrzuca mu, iż nie powinien był próżnować i młodość swoię nikczemnie przepędzać. Nikt nie ma litości nad nim, a gdy czasem tu lub owdzie iałmużnę dostaie, popełnia przez to kradzież względem ubogich, kalectwem lub chorobą złożonych którzyby chętnie pracować chcieli, lecz nie mogą; każda zatem iałmużna, którę on wymódz potrafi, im by się należała.

62.

Nau. Jak to, czyliż nie znaydziesz próżniaka bogatego, który nigdy nie może bydź w przypadku stania się ciężarem bliźnim swoim?

Ucz. Nayprzód, żaden człowiek nie może bydź pewnym swoiego bogactwa na całe życie. Mogą się bowiem zdarzyć

nieszczęsne

ת. ויר וואללען דען פאלל אנגעמען : דער פירשט דעס לאנדעס שענקט מיר איין גוט , וועלכעס שעהן איזט אונד איינקינפטע (הכנסות) בדינגט . נון ווערע דיש ניכט שענדליך , ווען איך מעכטע צו לאססען דש דש גוט זאלל וויסט ווערדען , אונד אנשטאט מיך רייכליך דאפאן צו ערנעהרען , זאלל איך הערוים געהען , אונד דיא גוטען לייטע אום איין אלמאזען (נדבה) ביטטען ,

רב. וויא ווירד אלזא דער מיססיגגענגער בעהאנדעלט , ווען ער אום אלמאזען בעטטעלט ?

ת. ער ווירד אבגעוויזען פאן אללען טהירען מיט שאנד אונד שפאטט . יעדער מענש ווירפט איהם פאר , דש ער האט ניכט זאללען מיססיג געהען , אונד זיינע יוגענד שלעכט צוברינגען . קיין מענש האט מיט איהם מיטלייד , אונד ווען ער דאך אירגענד ווא איין אלמאזען (צדקה) בעקאממט , זא בעגעהט ער דאדורך איינען דיבשטאהל (גנבה) אן ארמע מענשען דיא איינען פעהלער האבען אדער קראנק זינד , דיא גערן ארבייטען מעכטען אונד קעננען ווירקליך ניכט : יעדע גאבע אלזא דיא ער אויספיהט , געהערט דיזען ארמען לייטען .

62.

רב. פינדעט מאן אבער ניכט אויך איינען רייכען מיססיגגענגער ? דער נימאהלס אין דען פאלל קאממען קאן , דש ער זאלל ברויכען זייגע נעבען מענשען צור לאסט צו ווערדען ?

ת. ערשטענס . קיין מענש קאן זיכער זיין , רייך צו בלייבען זא לאנג ער לעבט . דען עס קעננען זיך טרעפפען

nieszczęsne przygody, które naybogatszego człowieka w ubóstwo i niedostatek wtrącić mogą, powtóre, gdyby się nawet to wszystko nie zdarzyło, nie powinien iednak bydź wcale nieczynnym i bez zatrudnienia.

Nau. Dla czego?

Ucz. Bogatym, którym nic prawie nie braknie, zbywa zwykle na chęci do iedzenia i snu, których nam iedynie pracowitość dodaie.

Nau. Na co iest wystawiony próżniak bogaty.

Ucz. Człowiek bogaty a nieczynny, cierpiąc nudy, przedsiębierze różne głupstwa dla skrucenia sobie czasu i wystawia się na urągowisko ludzi. Nie iednemu gorzéy się ieszcze powodzi, albowiem nie wiedząc co ma rozpocząć oddaie się żądzy gry, piiaństwu lub też innym rozwiozłościom i zbrodniom.

63.

Nau. Czego wystrzegać się ma rzemieślnik?

Ucz. Gnuśności i partactwa.

Nau. Jakże sobie postępnie człowiek gnuśny przy swéy pracy?

Ucz. Człowiek gnuśny pracuie bardzo powoli i z uprzykrzeniem, a do roboty,

פון אונגליקליכע צופעללע, וועלכע דען רייכסטען מענש אין ארמוטה אונד נאטה ברינגען קאננען. צווייטענס, ווען זאגאר דש אללעס ניכט געשעהן זאללטע, זא זאלל ער דאך ניכט גאנץ אונטהעטיג אונד אהנע בעשעפטיגונג זיין.

רב. ווארום?

ת. דיא רייכען, וועלכע בייאנאהע אן ניכטס מאנגעל האבען, האבען געוועהנליך קיינע לוסט צום עססען אונד שלאפען. וועלכע אונס נור דיא ארבייטזאמקייט גיבט.

רב. וואס איזט דער רייכע מיססיגגענגער אויסגעזעצט?

ת. איין רייכער מענש דער אונטהעטיג איזט, דא ער לאנגע ווייל האט. נימטט ער פאר אללערלייא נארהייטען, אום זיך דיא צייט צו פערקירצען, אונד מאכט זיך דאדורך צום שפאטט בייא דיא לייטע. מאנכעם געהט עס נאך ערגער, דען דא ער ניכט וויים, וואס ער אנפאנגען זאלל, זא ערגיבט ער זיך דער לוסט צום שפיהלען. צום טרונק (שכורת) אדער, צו אנדערן אויסשווייפונגען אונד לאסטער (שובבים ופשעי).

63.

רב. פאר וואס האט זיך דער האנדווערקער אין אכט צו נעהמען?

ת. פאר דער פוילהייט (עצלות) אונד פפושערייא (פארטאין):

רב. וויא בענימט זיך איין פוילער מענש בייא זיינער ארבייט?

ת. איין פוילער מענש ארבייטעט זעהר לאנגזאם אונד מיט איבער דרוס, אונד צו איינער ארבייט, דיא איין

http://rcin.org.pl

którćby rzemieślnik pilny w ciągu iednego tygodnia załatwił, potrzebuie 2, 3 lub więcey niedziel.

Nau. Jaki iest skutek gnusności?

Ucz. Prawie ten sam co próżniactwa, ponieważ ci, którzy roboty zamówili, gdy na czas w którym ich potrzebuią, dostać nie mogą, iuż iéy więcéy nie daią; a tém samém znaglony iest do próżnowania. Że zaś okazywałem iż próżniactwo niedostatek za sobą ciągnie, przeto gnuśny rzemieślnik z czasem do niedostatku i smutku przywiedzionym bydź musi.

64.

Nau. Gnusność i partactwo są podobnó iednakowe?

Ucz. Jest w prawdzie między niemi wielka różnica, ale ich skutki są sobie podobne. Partacz może bydź bardzo pilnym, i tém samém gnuśnikowi wcale nierównym, a iednakowoż i on także postrada co raz więcéy zamawiaczów roboty swoiéy i w końcu zostaie bez sposobu do życia.

Nau. Przez co?

Ucz. Robota iego iest w prawdzie na czas wyznaczony ukończoną, lecz tak iest zrobiona, iż nie można iéy używać, lub przynaymniéy że nie iesteśmy z

niey

פליסיגער האנדווערקער אין איינער וואכע פערטיג מאכט, ברויך דער פוילע, צווייא, דרייא וואכען אדער נאך מעהר.

רב. וואס ענטשטעהט אויס דער פוילהייט?

ת. בייאנאה דש זעלבע וואס אויס דעם מיססיגגאנג, ווייל דיא יעניגען מענשען. וועלכע זיך ארבייט בעשטעללט האבען, אונד ניכט בעקאממען קעננען צור צייט ווען זיא זאלכע ברויכען, זא געבען זיא שאן דעם פוילען קיינע ארבייט מעהר, אונד ער איזט אלזא געצוואונגען מיססיג צו געהען: דא איך אלזא שאן בעוויזען האבע דש מיססיגגאנג ציהט נאך זיך נאטה, דאהער מוס אייך איין פוילער האנדווערקער מיט דער צייט אין נאטה אונד קוממער הערין קאממען.

64.

רב. פוילהייט אונד פפישען זינד וואהל איינערלייא?

ת. זיא זינד אן זיך זעהר פערשידען אבער עס קאממט פאןביידען איינערלייא שלעכטס הערויס. דען דער פפישער קאן זעהר פלייסיג זיין, ווארין ער דעם פוילען ניכט גליך איזט, אונד דאך פערליהרט ער אייך איממער מעהר זיינע קונדען (דיא זיך ארבייט בעשטעללען), אונד בלייבט ענדליך אהנע מיטטעל צום לעבען.

רב. וואדורך?

ת. זיינע ארבייט איזט צוואר צור רעכטען צייט פערטיג, אבער זיא איזט זא געמאכט, דש מאן זיא ניכט געברויכען קאן, אדער ווענינגסטענס מיט איהר ניכט צופרידען איזט. צום בייאשפיהל: ווען איין געמאכטעס

קלייד

http://rcin.org.pl

niéy kontenci, n: p: kiedy suknia przez krawca zrobiona, iest z iednéy strony dłuższa a niżeli z drugiéy, lub też rękaw ieden iest zbyt przestronny; drugi za nadto ciasny.

Nau. Z kąd pochodzi partactwo?

Ucz. Albo z niegruntownego nauczenia się iakiego rzemiosła, (co u wielu się dzieie, którzy iedynie usiłuią prędko zostać maystrami,) albo też z niebaczności na robotę i uchybienia w tém lub w owém.

Nau. Jakże więc rzemieślnik zachować się ma?

Ucz. Musi do tego, co ma zrobić żwawo i niespracowanie przystąpić, nie powinien się dać bezpotrzebnie odrywać od swoiéy roboty, musi uważnie i ściśle patrzyć na to, co zrobić ma, by robotę swoię dobrze i na czas wyznaczony uskutecznił. Skoro więc daiący mu robotę są z niego kontenci, polecaią go innym ludziom, a natenczas nie może mu zbywać na zatrudnieniu.

ROZDZIAŁ XVIII.

O Handlu i Lichwie.

65.

Nau. Czy koniecznie każdy człowiek

קלייד (מלבוש), איזט פאן איינער זייט לענגער אלס פאן דער אנדערן, אדער איין ערמעל (ארבעל) איזט צו זייט (גוזיים) דער אנדרע צו ענג.

רב. וואהער ענטשטעהט דש פפושען?

ת. ענטוועדער האט מאן דש האנדווערק ניכט גרינדליך ערלערנט (וויא עס בייא פיהלען געשיהט דיא נור טראכטען געשווינד מייסטער צו ווערדען:) אדער מאן איזט ניכט אכטזאם גענוג איף דיא ארבייט, אונד פערפעהלט באלד דיזעס באלד יענעס.

רב. וויא מוס זיך אלזא דער האנדווערקער איף פיהרען?

ת. ער מוס זיך נעהמען פריש אונד אונפערדראססען צו דער ארבייט, וואס ער צו מאכען האט, אונד זיך ניכט אונגעטהיגער ווייזע שטעהרען לאססען אין זיינער ארבייט, ער מוס אויפמערקזאם אונד גענויא זעהען איף דש יעניגע וואס ער צו מאכען האט, דאמיט ער זיינע ארבייט גוט אונד צור בעשטיממטען צייט פערפערטיגען זאלל: ווען אלזא זיינע קונדען (דיא איהם ארבייט געבען) פאן איהם צו פרידען זינד, זא ראטהען זיא אויך אנדרע מענשען צו, איהן צו געברויכען, אונד אלס דאן קאן עס איהם ניכט אן ארבייט פעהלען.

אכטצעהנטעס קאפיטעל

פאם האנדעל אונד וואוכער (רבית).

65.

רב. מוס דען דורכאוס יעדער מענש איין האנדווערק לערנען

uczyć się musi rzemiosła?

Ucz. Nie: mogą się niektórzy przeznaczać do handlu.

Nau. Czemuż tylko niektórzy?

Ucz. Oddanie się wielu młodzieńców handlowi, nie było by korzystném ani dla kraiu, ani też dla narodu naszego.

Nau. Czemuż by to było szkodliwém dla kraiu?

Ucz. Bo kupcy, Meklerowie; i ci którzy po domach z towarami chodzą, nie przynoszą w samey istocie nic takiego, co nam dostarczaią robotnicy, ogrodnicy, rybacy, lub ci którzy się trudnią handlowaniem bydła albo koni. Nie sporządzaią oni także nic takiego, co strycharze, malarze, garbarze, przędziarze, tkacze i wielu innych rzemieślników, pomimo tego potrzebuią oni bydź żywieni i utrzymywani. Jch utrzymanie musi bydź opędzane przez tych, którzy prawdziwy użytek przynoszą, oraz przez innych którzy produkta tamtych wyrabiaią i do używania sporządzaią.

Nau. Takim sposobem byliby kupcy, meklerowie i chodzący z towarami po domach, ludźmi nieużytecznemi, którzy iedynie ciężarem dla rolników się

staią

לערנען ?

ת. ניין, עס קעננען זיך מאנכע צום האנדעל בעגעבען :

רב. ווארום נור מאנכע ?

ת. ווען פיהלע יונגלינגע זיך צום האנדעל בעגעבען טעכטען זא ווערע דיזעס ניכט נוטצליך פיר דש לאנד אונד אויך ניכט פיר אונזרע נאציאן (עמנו).

רב. ווארום ווערע דיזעס שעדליך פיר דש לאנד ?

ת. וויל קויפלייטע, מעקלער, אונד הויזירער, (דיא סחורות אין דיא הייזער טראגען) פערשאפפען אונס אייגענטליך ניכטס, זא וויא דיא אקקערסלייטע, גערטנער, פישער, א־ער דיא יעניגע וועלכע זיך בעשעפטיגען מיט פיהציכט (אנשי מקנה), אדער פערדצוכט אויך מאכען דיא ערשטע (קויפסלייטע) ניכטס זאלכעס וויא דיא ציגעלברעננער, מוירער, גערבער, שפיננער, וועבער אונד פיהל אנדרע האנדווערקער. יעדאך וואללען דיא ערשטע ערנעהרט אונד אויסגעהאלטען ווערדען איהרע אויסהאלטונג מוס געשעהן דורך דיא יעניגע וועלכע דען וואהרען נוטצען הערפאר ברינגען, (דש מיינט מאן אקקערסלייטע גערטנער אונד דיא זיך מיט פיהצוכט בעשעפטיגען) ווא אויך דורך דיא לייטע, וועלכע דש הערפארגעבראכטע נוטצליכע אויסארבייטען, אונד מאכען דש מאן עס ברויכען קאן (דש מיינט מאן פערשידענע האנדווערקער).

רב. אויף דיזע ארט, ווערדען דאך דיא קויפלייטע, מעקלער אונד הויזירער; לייטע דיא ניכט נוטצען; אונד נור דיא אקקערסלייטע צור לאסט פאללען (לעול ולמשא)!

ת. ניכט

staią.

Ucz. Bynaymniéy: są oni bardzo użytecznemi. Dostarczaią wyrobnikowi materyały, kupuiąc od tych którzy ie wydają, aby pierwsi nie byli w potrzebie szukania ich tu i owdzie, przez co wiele by musieli tracić czasu i wielkie ponosić wydatki.

66.

Nau. Jakaby była szkoda czasu i kosztu?

Ucz. Robotnicy byliby znagleni podwyższyć cenę towarów w miarę straty poniesionéy w czasie, w którym by pracować nie mogli, powiększać swe nakłady i dla tych przyczyn swóy towar tak dalece drogo sprzedawać, iż musielibyśmy dać zł. 5. za to co teraz złoty ieden kosztuie. To nie byłoby małą stratą dla tych, którzy żywności i towarów potrzebuią.

Nau. Skoro więc kupcy, iak powiadasz, są użyteczni, z powodu że przez ich usiłowania, towary stosowną i dobrą maią cenę, dla czegóż ich liczba ma bydź ograniczoną? Wszakże Rząd nigdy nie może mieć za nadto ludzi użytecznych?

Ucz. Jedynie dopóty są oni użytecznemi dopóki zostaią w liczbie ograniczonéy

skoro

ת. ניכט זא, דיזע זינד אויך ניטצליך, זיא פערשאפפען דעם האנדווערקער דיש מאטעריאל, וועלכעס זיא קייפען בייא דיא יעניגען דיא עס הערפארברינגען, דאמיט דיא האנדוערקער זאללען ניכט ברייכען דיש מאטעריאל הערום צו זוכען, וואדורך זיא פיהל צייט פערלירען מעכטען, אונד פיהל קאסטען מאכען.

66.

רב. וואס פיר איין שאדען מעכט ענטשטעהן דורך דער פערלוסט דער צייט (אבוד הזמן) אונד קאסטען?

ת. דיא ארבייטער ווערען געצוואונגען צו פערגרעססערן דען פרייז פאן דער ווארע, לייט דען שאדען דען זיא געהאבט האבען דורך דיש פערליהרען דער צייט, אין וועלכער זיא האבען ניכט ארבייטען קענגען, אונד אוים דיזער אורזאכע דיא וואארע זא זעהר טייער פערקייפען, דיש וויר מעכטען געבען מוססען 5. גולדען פיר איינע זאכע דיא יעצט 1. גולדען קאסטעט. דיש אלזא ווערע קיין קלייגער שאדען פיר דיא יעניגע וועלכע לעבענס מיטטעל אדער וואארען ברויכען.

רב. ווען אלזא ווידער, וויא דוא זאגסט, דיא קייפלייטע ניטצליך זינד, וויל דורך איהרע בעמיהונגען האבען דיא וואארען אייגען בילליגען גוטען פרייז, ווארום זאללען זיא אלזא אין קליינער צאהל זיין. דש לאנד ברויך יא אימטער פיהל ניטצליכע מעגישען.

ת. דיא קייפלייטע זינד נור דאמאהלס ניצליך, ווען איהרע צאהל ניכט גראס איזט, ווען אבער צופיהל זינד, זא

מיכפען

skoro się zaś licznie pomnażaią, w tedy ci, których nie potrzeba, i którzy fednakowo do takich zatrudnień się cisną, podobnież iak i pierwsi muszą bydź żywieni przez włościan i rzemieślników; przez co żywność i inne towary musiałyby bardzo podróżeć.

Nau. Rozumiem iuż dla czego zbytnia liczba kupcow, meklerów i chodzących po domach z towarami, nie dobre ma skutki dla kraiu; lecz żeby to szczególniéy dla naszego narodu miało bydź szkodliwem, tego poiąć nie mogę.

Ucz. Gdyby większa część młodych ludzi z naszego narodu miała się iedynie poświęcić handlowi; lubo on sam przez się iest użytecznêm zatrudnieniem; zawsze iednak wzmocnionêm by zostało zdanie ludu Chrześciiańskiego, iakobyśmy mieli; wstręt do robot wymagaiących natężenia sił ciała, i iakobyśmy byli daleko chciwszymi zarobku, a niżeli wszyscy inni ludzie.

Nau. Przez co można by naylepiéy zbić to zdanie?

Ucz. Gdyby wiele dzieci wyznania naszego zaprowadzono do różnych łatwych i trudnych rzemiosł, inne do uprawy roli, do hodowania bydła i ogrodnictwa, a nareszcie niektóre także

do

מיססען דיא קויפלייטע וועלכע ניכט נעטהיג זינד אונד זיך דאך צום האנדעל רייסען, אויך ערנעהרט ווערדען פאן דיא לאנדלייטע (בויערן) אונד האנדווערקער. דאדורך מעכטען דיא לעבענס מיטטעל, אונד אנדרע וואארען זעהר אויפשלאגען.

רב. נון פערשטעהע איך שאן ווארום צו פיהל קויפלייטע מעקלער אונד הויזירער פיר דיש לאנד ניכט גוט ווערען, נור פערשטעהע איך נאך ניכט וויא זא דיזעס בעזאנדערס פיר אונזרע נאציאן שעדליך זיין זאללטע?

ת. ווען דער גרעססטע טהייל פאן יונגע לייטע אויס אונזער נאציאן מעכטע זיך נור צום האנדעל בעגעבען, אבוואהל דער האנדעל אן זיך זעלבסט איזט ניטצליך, זא מעכט דאך פערשטערקט ווערדען דיא מיינונג פאן דער קריסטליכען נאציאן, אלס אב וויר ניכט לײדען קענטען דיא ארבייטען, בייא וועלכע מאן מוס אנשטרענגען (שטארק בעמיהען) דיא קרעפטע דעס לייבס, אונד אלס אב וויר בעגיריגער ווערען צום געווינסט מעהר אלס אנדרע מענשען.

רב. דירך וואס קעננען וויר דיזע מיינונג צו ניכט מאכען?

ת. ווען פיהלע קינדער פאן אונזרעם גלויבען אנגעפיהרט ווערדען מעכטען צו פערשידענע לייכטע אונד שווערע האנדווערקע, אנדרע צום אקקערסבויא, צור פיהצוכט, צור גערטנערייא, אונד ענדליך מאנכע צור ערלערנונג

אונד

do nauczenia i ćwiczenia się w różnych kunsztach i wiadomościach.

67.

Nau. Jakże sądzisz o ludziach, którzy żyią z pożyczania pieniędzy swoich, na zastaw i od tego procenta biorą?

Ucz. Sposób ten zarobkowy wtedy by tylko mógł bydź dozwolonym, gdyby się wyższych nie brało procentów nad te, które prawa dozwalaią.

Nau. Czemże iest człowiek, który będąc mniey sumiennym, każe sobie płacić większe procenta niż prawo dozwala?

Ucz. Lichwiarzem.

Nau. Jakże l i c h w a podług Religii naszéy iest uważaną?

Ucz. Jako zarobek nieuczciwy. *)

Nau. Czemuż?

Ucz. Bo ten, który zaciąga pożyczkę dla wyratowania

(*Przypisek Tłumacza.*)

*) Zastanówcie się kochane dzieci z uwagą nad użytym w Pis: S. wyrazem Neszech (נשך) który iako rzeczownik znaczy L i c h w a a iako słowo znaczy g r y ź ć: Wyraźnie nam przezto P: S: daie poznać niegodziwość tego rodzaiu zarobku, że g r y ź e m y zaciągaiącego długu, to iest że mu dokuczamy. Za-

אונד איבאיבונג פערשידנער קינסטע אונד וויססענשאפטען .

67.

רב . וואס האלטסט דוא פאן יענע לייטע , דיא דאפאן לעבען, דש זיא איהר געלד אויף פפענדער (משכנות) ווערלייהען , אונד דאפאן פראצענט נעהמען .

ת . דיזער פערדיהנסט , קענטע נור דאמאהלס ערלויבט זיין , ווען מאן קיינע גרעססערע פראצענט נעהמען זאללטע אלס דיא געזעטצע ערלויבען .

רב . וואס איזט אבער דער מענש , וועלכער וועניג געוויססען האט , אונד לאסט זיך צאהלען גרעסרע פראצענט אלס דיא געזעטצע ערלויבען ?

ת . זא איין מענש איזט איין וואוכערער (נושך, בעל רבית) .

רב . וויא ווירד בעטראכטעט דער וואוכער (רבית) נאך אונזער רעליגיאן ?

ת . אלס איין אונערליכעס געווערב . *)

רב . ווארום ?

ת . וויל דער יעניגע וועלכער דש געלד בארגט אום זיך צו

(אנמערקונג דעם איבערזעטצערס)

*) בעטראכטעט אויפמערקזאם ליבע קינדער ! וויא דיא היליגע שריפט בענענט דען וואוכער (רבית) מיט דעם ווארט (נשך) , דש זעלבע ווארט הייסט אויך בייססען , דש איזט איין דייטליכער ווינק , וויא שענדליך דיזער פערדיהנסט איזט דש מאן דען שולדנער (לוה) דורך פראצענט בייסט , דש הייסט מאן טהוט איהן וועה . איך זאללט איהר בעטראכטען וואס דער אללער

http://rcin.org.pl

wyratowania się z biedy lub inney dolegliwości, wpada w większą od dawney niedolę, przez wysokie prowizye które wierzycielowi swoiemu płacić musi, i aby mógł ie zaspokoić, zostaie wreście zniewolonym nowe zaciągać długi.

63.

Nau. Gdy zaś zaciągaiący długu nie iest w potrzebie, lecz szuka pieniędzy, dla sprawienia rozrywki, lub dla założenia pięknego ogrodu, którego wcale nie potrzebuie i t: p:, od takowego zdawało by mi się, można wielkie brać prowizye?

Ucz. Podług Pisma Sgo każda lichwa iest zakazaną

stanówcie się niemniey nad tém co nam Bóg Naysprawiedliwszy przez Proroka Swego Ezechiela (w Roz: 18 w: 13) zwiastował „Na lichwę daiący i przydatek biorący, iżali żyć będzie? nie będzie żyć.”! (powtorzenie wyrazu *żyć* ma znaczyć, że i w przyszłém życiu będzie za to karanym) Znayduiemy także w wielkim Komentarzu JERUSZALMÉ, mieysce opieraiące się na P. S. iż lichwiarze nie będą uczestnikami zmartwychwstania. Jeśli więc Lichwiarstwo samo przez się tak wielkim iest grzechem, iak

daleko

צו העלפען איים דער נאטה אדער אוים איינער פערלעגענהייט (לעת נחוץ) קאממט אין איין פיהל גרעסרע נאטה אלס צו פאר, דורך דיא גראסע צינזען (רבית), דיא ער דעם גלוביגער (מלוה) צאהלען מוס. אונד דאמיט ער דיזע צינזען בעפרידיגען קענען זאלל, זיהט ער זיך זא גאר געצוואונגען נייע שולדען צו מאכען.

68.

רב. ווען אבער דער שולדנער (לוה) איזט אין קיינער נאטה, זאנדערן ער זוכט געלד, אום זיך איינע לוסטבארקייט צו מאכען, אדער איינען נייען גארטען אנצולעגען, וועלכען ער גאר ניכט ברויך, אדער צו אנדרע עהנליכע זאכען: פאן זא איינעם מענשען, מעכטע איך גלויבען, קאן מאן גראסע פראצענט נעהמען?

ת. לויט דער היילוגען שריפט (תורתינו הקדושה) איזט יעדער וואוכער (רוחים) פערבאטען, אהנע דאריף צו זעהען, וואצו יעמאנד דיש געבארגטע געלד ברויכען

געשרעבטע גאטט דורך זיינען פראפעט (נביא) יחזקאל אים 18. קאפיטעל שרייבט: "דער זיין געלד אויף בייסונג וועג ניבט, אונד נימט וואוכער (רבית) זאלל דער לעבען? ניין, דער ווירד ניכט לעבען, (דיזע ווידערהאלונג דעס ווארטעס לעבען זאלל בעדייטען: ער ווירד אויך אין יענעם לעבען שטראפע ליידען): ענדליך פינדען וויר אין איינעם ירושלמי, איינע שטעללע דיא זיך אויף דער היילוגען שריפט גרינדעט: דיש וואוכרער (בעלי רבית) ווערדען קיין טהייל האבען אן דער אויפערשטעהונג (תחית המתים) וועון אלזא דיא זינד פאן וואוכער (רבית) אן זיך זעלבסט זא גראס איזט וויא וייט גרעס-

כ״ד

http://rcin.org.pl

zakazaną, bez względu na to, do czego kto pożyczanych pieniędzy chce użyć. Nadto skoro sobie kto dozwala zbrodniczego iakiego czynu przeciwko iednemu, popełni go późniéy przeciw wszystkim ludziom.

Nau. Wszakże Pismo Ste dozwoliło brać procent od bałwochwalców?

Ucz. Prawda że dozwoliło co do procentu, lecz bynaymniéy co do procentu Lichwiarskiego.

Nau. Jaką więc Naukę z tego powziąć możemy.

Ucz. Iż, kiedy się nam nie godzi brać prowizyi lichwiarskiéy od pogań i bałwochwalców, którzy albo prawdziwego Boga nie znali lub zaprzeczali, tém mniéy wolno nam brać wyższe prowizye nad dozwolone prawem kraiowem, (bez iasnego sprzeciwiania się Pismu Stemu) od chrześciian, którzy Jstność naywyższą uznaią i wielbią.

Rozdział

---

daleko większym i o pomstę niebios woiącym grzechem staie się lichwa, gdy usiłuiemy ludzi przez wyciąganą od nich lichwę podupadłych, processami gnębić, z ostatniego maiątku wyzuć, a co gorsza, wolności ich osobistéy pozbawić.

כען װילל. איבערהויפט װען זיך יעמאנד ערלויבט איינע שלעכטע טהאט געגען איינען מענשען, זא טהוט ער זיא נאכהער געגען אללע מענשען.

רב. דיא הייליגע שריפט האט דאך ערלויבט פראצענט צו נעהמען פאן דיא געטצענדינער (עכו"ם)?

ת. צוואר האט זיא ערלויבט פראצענט צו נעהמען, אבער קיינען װאוכער (מעהר אלס דיא לאנדעס געזעטצע ערלויבען):

רב. װאס פיר איינע לעהרע קעננען װיר אלזא דארויס נעהמען?

ת. דש, װען אונס פערבאטען איזט צו נעהמען װאוכערישע פראצענט (רבית) פאן היידען (עכו"ם) אונד געצענדיהנער (עובדי אלילים) דיא דען װאהרען גאטט ניכט בעקאנט, אדער פערלייגנעט האבען, זא איזט אונס דאך נאך מעהר פערבאטען לויט דער הייליגען שריפט צו נעהמען גראסע פראצענט דיא נאך דיא לאנדעס געזעטצע ניכט ערלויבט זינד, פאן דיא קריסטען, דיא דש העכסטע װעזען (אל עליון), אנערקעננען, אונד אנבעטען.

ניינצעהנטע

סער אונד הימעלשרייענד איזט דיזע זינד, װען מאן מענשען, דיא װעגען זאלכען װאוכער (רבית) אין שלעכטען שטאנד געקאממען זינד, דורך פראצעסע דריקט, איהנען איהר לעצטעס האב װעגנימט, אדער װאס נאך גרויזאמער איזט זיא גאנץ דורך תפיסה דיא פרייהייט בערויבט.

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ XIX.

O dobrém używaniu sposobów zarobkowych.

69.

Nau. Jakże się obchodzić trzeba z nabytemi zarobkami?

Ucz. Gospodarnie i oszczędnie.

Nau. Kiedy iesteśmy oszczędnemi?

Ucz. Jeżeli wydatki podług dochodów rozporządzamy, w tychże wydatkach wszelkiego zbytku unikamy, sprzęty domowe i suknie w porządku utrzymuiemy, a to wszystko opuszczamy, co do marnotrawstwa prowadzić może.

Nau. Cóż to znaczy marnotrawstwo?

Ucz. Nie potrzebne czynić wydatki, częste wielkie i kosztowne dawać uczty; i nieszczędzić własności swoiéy.

Nau. Czego może się doczekać marnotrawca?

Ucz. Ubóstwa, niedostatku i biedy.

Nau. Wszakże dawszy tyle uczt, znaydzie przecież pomiędzy biesiadnikami kilku takich którzy mu w potrzebie będą pomocą?

Ucz. Ci są zwykle tylko przyiaciołmi sto-

łowemi

ניינצעהנטעם קאפיטעל

פאן דעם גוטען געברויך דער ערווערבס מיטטעל (טוב הנהגת צרכי ביתו).

69.

רב. וויא זאל מאן אומגעהן מיט דעם וואס מאן זיך ערווארבען האט ?

ת. ווירטהשאפטליך אונד שפארזאם (בלתי מפזר).

רב. ווען איזט מאן שפארזאם ?

ת. ווען מאן איינריכטעט דיא אויסגאבען (הוצאות) נאך דיא איינקינפטע (הכנסות) אויך אין אויסגאבען אללעם וואס ניכט נעטהיג איזט פערמיידעט, דיא הויז איינריכטונג אונד קליידונג שאהנט, אונד ווען וויר אללעם וועגלאססען, וואס צור פערשווענדונג (רב הפזור) פיהרען קאן.

רב. וואס הייסט דאס פערשווענדונג ?

ת. אונגעהטיגע אויסגאבען מאכען, אפט גראסע אונד קאסטבארע מאהלצייטען געבען, אונד זיין אייגענטהום ניכט שאהנען.

רב. וואס האט איין פערשווענדער צו ערווארטען ?

ת. ארמוטה, מאגעל אונד עלענד (מחסור ולחץ).

רב. ווען ער זא פיהל מאהלצייטען געגעבען האט, זא ווירד ער דאך וואהל צווישען זיינע פריינדע דיא ער צו גאסט געבעטען האט, פינדען איינינע זאלכע. דיא איהם אין דער נאטה העלפען ווערדען ?

ת. זאלכע געסטע זינד געוועהנליך נור טישפריינדע,

זא

http://rcin.org.pl

łowcmi. Skoro zaś marnotrawca nie będzie mógł niczem zastawić stołu, od stąpią go i nawet nie pożałuią.

A gdyby nawet ieden z pomiędzy nich, przez wdzięczność, chciał mu dopomagać przez pożyczkę, obawia się iednak, ażeby tamten pożyczonych sobie pieniędzy nie zmarnotrawił, i aby znowu nie wrócił do poprzedniczego stanu ubóstwa.

70.

Nau. Takim sposobem byłoby naylepiéy; nietylko komu innemu naymniéyszego pokarmu nie dawać, ale nawet sobie samemu ile możności w nim skąpić?

Ucz. Gdy oszczędność tak dalece posuwamy; iż i tego sobie żałuiemy, czego przystoyność; dobry sposób życia, wreście własna istotna potrzeba nasza wymaga, na ten czas staie się z téyże oszczędności obrzydliwe skąpstwo.

Nau. Jakże wypada uważać skąpstwo?

Ucz. Jako brudną namiętność która pogrąża człowieka w pogardę: Uważaią go w tedy zdolnym do dopełnienia postępków nayniesprawiedliwszych, byleby tylko przez to mógł korzystać.

Nau. Cóż mu do tego, iak inni ludzie o

זא באלד אבער דער פערשוועגדער דען טיש לעער שטעהען לאסט, זא פערלאססען זיא איהן. אונד בע-דירען איהן ניכט איינמאל. ווען זיך זאנאר איינער צווישען זיינע טיש פריינדע פינדעט, דער איהם נאכ-הער אוים דאנקבארקייט מיט עטוואס העלפען וואללטע, זא האט ער פורכט איהם געלד צו לייהען, דאמיט ער זאלל עס ניכט אויך פערשווענדען אונד ווידער צוריק קאממען אין ארמען צושטאנד.

70.

רב. ווען דש זא איזט, זא ווערע אם בעסטען, ניכט נור, דש מאן קיינעם אנדערן איינען ביססען צו עססען געבען זאלל, זאנדערן אויך זיך זעלבסט, זא פיהל מאן נור קאן, אב צו קארגען.

ת. ווען מאן דיא שפארזאמקייט זא וויים טרייבט, דש מאן זיך אבקארגט אויך דש יעניגע, וואס ערפארדערליך איזט צום ארדענטליכען שטאנד, צור גוטען לעבענסארט, אדער גאר וואס מאן נעטהיג ברויכט, אלס דאן ווירד אוים דער שפארזאמקייט, איין אבשייליכער גייטץ (כילות מתיעבה).

רב. וויא איזט דער גייטץ צו בעטארכטען?

ת. אלס איינע שמוציגע לידענשאפט (מרה מגונה) וועלכע דען מענש אין פעראכטונג (בזיון) ברינגט. מאן בעטראכטעט דען גייטציגען פיר איינען דער אים שטאנד איזט דיא אונגערעכטעסטע זאכען צו טהון, ווען ער נור דאדורך עטוואס געווינגען קאן.

רב. וואס געהט איהן דש אן. וויא אנדרע מענשען פאן

http://rcin.org.pl

nim myślą?

Ucz. Komu nic na tém nie zależy iak inni o iego postępowaniu myślą i sądzą, komu iest rzeczą oboiętną czy go poważaią lub nim gardzą, ten iest podłym i bez honoru. Człowiek bez miłości honoru iest od każdego nienawidzonym.

71.

Nau. Cóż to znaczy miłość honoru i czego ona wymaga?

Ucz. Ż miłości honoru tak nam postępować wypada, abyśmy sobie pochwałę i powagę ludzi rozsądnych ziednali.

Nau. Znam ia ludzi, których postępowanie nie iest naylepsze, a iednak są poważani.

Ucz. Mogą oni tylko bydź poważani od tych którzy tak myślą i czynią iak oni, lub też od tych, którzy się ich lękaią, albo też z nich korzyść iaką ciągną, To zaś iest fałszywem poważaniem.

Nau. Na czém więc prawdziwy honor polega?

Ucz. Na samych uczynkach, na uczciwości, i własném sumieniu kiedy nas pochwala i powiada nam, iż czynimy to wszystko, czego słowo Boże i cnota po nas wyciągaią.

איהם דענקען ?

ת. איין מענש, דעם ניכט געלעגען איזט, וויא אנדרע מענשען פאן זיינער איפפיהרונג דענקען אונד אורר־טהיילען (דנים אותו) דעם אויך גלייכגילטיג איזט, אב מאן איהן שעטצט (מכבד) אדער פעראכטעט (מבזה איזט), דיזער איזט נידערטרעכטיג, אונד אהנע עהרע. איין מענש אהנע ליבע צור עהרע, איזט פאן יעדעם פערהאסט (שנוא לכל).

71.

רב. וואס הייסט דש: ליבע צור עהרע. אונד וואס פאר־דערט זיא ?

ת. אוים ליבע צור עהרע מוס מאן זיך זא אויפפיהרען, דש וויר ערהאלטען זאללען לאב אונד אכטונג (שבח וכבוד) פאן פערנינפטיגע מענשען.

רב. איך קעננע זאלכע מענשען דיא זיך ניכט אם בעסטען אויפפיהרען אונד ווערדען דאך געאכטעט (מכובד) ?

ת. זיא קעננען נור געאכטעט ווערדען פאן זאלכע לייטע, דיא זא דענקען אונד טהון וויא יענע, אדער אויך פאן זאלכע לייטע דיא זיך פאר יענען פירכטען אדער פאן איהנען נוטצען ציהען. דיזעס אבער איזט איינע פאלשע עהרע.

רב.ווארין בעשטעהט דען דיא וואהרע עהרע ?

ת. אין דען האנדלונגען (מעשים) זעלבסט, אין דער רעכטשאפפענהייט, אונד אין אונזרעם געוויססען. ווען עס מיט אונס צופרידען איזט, אונד אונס זאגט: דש וויר אללעס טהון וואס גאטטעס ווארט אונד דיא טוגענד פאן אונס פערלאנגען.

http://rcin.org.pl

Nau. A gdy przy naylepszém postępowaniu, iak się to czasem zdarza, my iednak poważani nie iesteśmy?

Ucz. Nie potrzeba na to zważać. Nie powinniśmy bowiem działać dla osiągnienia poważania, lecz dla **zasłużenia** na nie. Wszakże w tym względzie krótka tylko zwłoka mieysce mieć może, w końcu przecież ludzie poznaią naszę zasługi i nas poważać będą.

Nau. Tym sposobem, i ty także obowiązany iesteś poważać ludzi uczciwych?

Ucz. W saméy rzeczy iest to moim obowiązkiem, lecz ia moim bliźnim więcéy ieszcze winienem iak sam szacunek.

ROZDZIAŁ XX.

O miłości bliźniego.

72.

Nau. Co więcey ieszcze winniśmy bliźnim naszym?

Ucz. Musiemy ich kochać, bo Bóg zalecił Jzraelitom KOCHAY BLIZNEGO TWEGO IAK SIEBIE SAMEGO.

Nau. Co rozumiesz przez wyraz **bliżny**?

Ucz. Rozumiem przeto każdego człowieka, nietylko Jzraelitę który iest współwyznawcą moim, lecz wszystkich ludzi.

bez

רב. ווען וויר, אבער בייא דער בעסטען אויפֿפֿיהרונג (וויא דיש מאנכֿמאהל געשיהט) דאך ניכֿט אין עהרע געהאלטען ווערדען ?

ת. וויר דארפֿען אונס ניכֿט דאראן קעהרען, וויר מיססען גוטעס טהון, ניכֿט אום עהרע צו ערהאלטען, זאנדערן אום זיא צו פֿערדיהנען. איך קאן דיא פֿערדיהנטע עהרע נור אויף קורצע צייט אויסבלייבען, אם ענדע ערקעננען דאך דיא מענשען אונזרע פֿערדיענסטע, אונד האלטען אונס אין עהרען.

רב. אלזא ביזט איך דוא שולדיג, רעכֿטשאפֿפֿענע מענשען צו עהרען ?

ת. יא וואהל, אבער איך בין מיינע נעבען מענשען נאך מעהר שולדיג אלס בלאסע עהרע.

צוואנציגסטעס קאפיטעל

פֿאן דער ליבע צום נעכֿסטען :

72.

רב. וואס זינד וויר נאך מעהר אלס עהרע שולדיג, אן אונזרע נעבענמענשען ?

ת. וויר מיססען זיא ליבען, דען גאטט האט דעם פֿאלק ישראל אנבעפֿאהלען : ליבע דיינען נעכֿסטען וויא דיך זעלבסט. (ואהבת לרעך כמוך).

רב. וואס פֿערשטעהסט דוא אונטער דעם ווארט נעכֿסטער ?

ת. איך פֿערשטעהע דארונטער יעדען מענשען דער רעכֿטשאפֿפֿען איזט, ניכֿט בלאס דען יהודי דער מיין גלויבענס ברודער איזט, זאנדערן אללע מענשען אהנע

אונטערשיד

http://rcin.org.pl

bez różnicy wyznania.

Nau. Więc bylibyśmy obowiązani kochać także chrześciian?

Ucz. W samey istocie, a szczególniey tych z którymi żyiemy.

Nau. Dla czegoż to szczególniey tych?

Ucz. Bo my razem z niemi towarzystwo obywatelskie tworzymy, pod opieką rownych praw zostaiemy, i tey samey co oni sprawiedliwości używamy.

73.

Nau. Czego po nas wyciąga miłość bliźniego?

Ucz. Naprzód, abyśmy ku bliźnim naszym byli sprawiedliwymi i słusznymi.

Nau. Czego wymaga sprawiedliwość?

Ucz. Zostawić każdemu to, co iemu należy; oraz czynić dla niego i dawać mu to wszystko, czego ma prawo od nas żądać.

Nau. A słuszność czego wymaga?

Ucz. Aby podług okoliczności nie obstawać ostro przy tém, czego bym mógł sprawiedliwie od niego żądać.

Nau. Bez przykładu nie można tego dobrze poiąć.

Ucz. Pożyczam n. p: bliźniemu moiemu pieniędzy na rolę lub dom, pod warunkiem; iż gdyby mi całkowitey summy

צוואנציגסטעס קאפיטעל

אינטעריסיר ווערכֿע גלויבען זיא האבען.

רב. ווערען וויר אלזא שולדיג אויך דיא קריסטען צו לובען?

ת. יא וואהל, אונד בעזאנדערס דיא יעניגען מיט ווערכֿע וויר לעבען.

רב. ווארום דען דיזע בעזאנדערס?

ת. וויל וויר מיט איהנען איינע בירגערליכֿע געזעלשאפֿט אויסמאכֿען, פֿאן גלייכֿע געזעטצע געשיטצט ווערדען, אונד געניסען דיא נעהמליכֿע גערעכֿטיקייט, וויא זיא.

73.

רב. וואס פֿערלאנגט פֿאן אונס דיא מענשענליבע?

ת. ערשטליך, דש וויר געגען אונזרען נעכֿסטען גערעכֿט אונד בילליג זיין זאללען.

רב. וואס פֿאָרדערט דיא גערעכֿטינקייט?

ת. איינעם יעדען דש יעניגע צו לאססען וואס איהם געהערט, אונד איהם אללעס צו טהון אונד צו געבען וואס ער פֿאן אונס מיט רעכֿט פֿארהערען קאן.

רב. וואס פֿערלאנגט דיא בילליגקייט (חסד)?

ת. דש מאן נאך אומשטענדען ניכֿט שטרענג בעשטעהען זאלל אויף דש יעניגע, וואס איך פֿאן איהם מיט רעכֿט פֿארדערן קענטע.

רב. אהנע בייאשפיהל קאן מאן דש ניכֿט גוט פֿערשטעהען.

ת. צום בייאשפיחל, איך לייהע מיינעם נעכֿסטען געלד אויף איין פֿעלד אדער איין הויז, מיט דעם בעדינג, דש ווען ער מיר דיא גאנצע געבארגטע סוממע ניכֿט

http://rcin.org.pl

my na czas naznaczony nie oddał, ia prawo mieć będę, rzeczoną rolą lub dom sprzedać i dług móy zaspokoić. Wtem zbliża się czas naznaczony a on nie iest w stanie zapłacenia mi na raz całkowitey summy, lecz po mału w różnych terminach zwracać ią może. Byłoby to więc niesłusznie, postępować sobie surowo podług prawa moiego i końcem odebrania całkowitey należytości odrazu, sprzedać rolę lub dom iego, przez co tamten mógłby bydź zniszczonym.

74.

Nau. Co więcey ieszcze winniśmy bliźniemu naszemu podług ludzkości?

Ucz. Bydź szczerym uczęstnikiem iego szczęścia i nieszczęścia. To iest: Jeżeli mu się dobrze powodzi, z nim się cieszyć, a ieżeli iest nieszczęśliwym, onego z całego serca żałować.

Nau. Czy dosyć na tém, kiedy go żałuiemy i wszelkiego dobra onemu życzymy?

Ucz. Nie, nietylko trzeba go cieszyć, ale w miarę wszelkiéy możności onego wspierać, i przekonać przez czyny, iż go prawdziwie kochamy.

Nau. Czyliby nie wolno nam było dopomagać mu w sposób, aby przezeń był

אבגעבען זאללטע צור בעשטיממטען צייט, זא זאלל איך דיא רעכט האבען זיין פעלד אדער הויז צו פערקויפען, אום מיינע שולד צו בעפרידיגען. — נון קאממט דער בעשטיממטע טערמין, אונד ער אבער איזט ניכט אום שטאנד צו בעצאהלען דיא סוממע וואס מיר קאממט, אויף איין מאהל, זאנדערן איינציג ווייס אין פערשידענע טערמינען. דיזעס ווערע אלזא ניכט בילליג, ווען איך שטרענג האנדלען זאללטע נאך מיינעם רעכט, אונד אום אויף איין מאהל מיינע שולד אב צו נעהמען; זאללטע איך גלייך פערקויפען וואללען זיין פעלד אדער הויז, וואדורך יענער צו גרונד גערישטעט ווערדען קענטע. —

74.

רב. וואס זינד וויר נאך דער מענשענליבע נאך ווייטער אונזרעם נעבסטען שולדיג?

ת. אן זיינעם גליק אונד אונגליק אויפריכטיג טהייל צו נעהמען, דש הייסט: געהט עס איהם גוט, זאללען וויר זיך מיט איהם פרייען, אונד איזט ער אונגליקליך, זאללען וויר איהן פאם הערצען בעדוירען:

רב. איזט עס גענוג ווען וויר איהן בעדוירען אונד איהם אללעס גוטע ווינשען?

ת. ניין, מאן מוס ניכט אלליין איהן טרעסטען, זאנדרן זא פיהל מאן קאן, איהן אויך אונטערשטיצען, אונד דורך דיא טהאט בעווייזען, דש מאן איהןווירקליך ליבט.

רב. דארף מאן איהם ניכט העלפען אויף זא איינע ארט, דש ער דאדורך שולדיג זיין זאלל אונס ווידער צוריק

מיט

obowiązany wyświadczyć nam na wzaiem iakąś przysługę lub grzeczność?

U. W tenczas pomoc nasza nie byłaby dowodem miłości bliźniego ale skutkiem własnego interesu; kto bliźniemu swoiemu z czystéy miłości dopomaga, ten nieczeka wzaiemnéy iakiéy przysługi. Same iuż przekonanie wewnętrzne dopełnienia świętego obowiązku, staie się sowitą nagrodą.

75.

Nau. Co zakazuie sprawiedliwość ogólna?

Ucz. Nie przywłaszczać sobie ani przez gwałt, ani też przez chytrość, tego, co kto inny przez kupno, zarobek, podarunek, lub spadek rzetelnie posiada.

Nau. Gdy zaś ia sam żadnéy niesprawiedliwości nie popełniłem, lecz kto inny coś ukradł lub zrabował; czyliż niewolno mi nabyć prawem kupna owych przezemnie nie ukradzionych ani też złupionych rzeczy lub przynaymniéy takowe w domu moim przechowywać?

Ucz. Kupowanie lub zataienie rzeczy skradzionych lub zrabowanych iest również tak wielkiém przestępstwem, iak sama kradzież i rabunek.

מיט עטוואס אב צודיהנען אדער איינע געפעללינקייט צו ערוויזען ?

ת. דאן ווערע אונזרע הילפע קיין בעווייז פאן מענשען ליבע, זאנדערן איין ווערק דעס אייגענניטצעס (אהבת בצע). ווער זיינען נעבען מענשען אויס ריינער נעבעס־טענליבע (אהבת רעים) הילפט, דער ערווארטעט ניכט דש איהם יענער ווידער אבדיהנען זאלל. דש בעוואוסטזיין (ידיעה ברורה) דיא הייליגע פפליכט ערפיללט צו האבען, איזט שאן איינע רייכע בעלאהנונג.

75.

רב. וואס פערביטעט דיא גערעכטיגקייט, וועלכע אללען מענשען צוקאממט ?

ת. ניכט מיט געוואלט, אונד ניכט דורך ליסט (ערמה) זיך צו אייגנען (נעהמען) איינע זאכע, וועלכע איין אנדרער דורך קויף, ערווערב, געשענק אדער ערבשאפט מיט רעכט בעזיטצט.

רב. ווען אבער איך זעלבסט קיין אונרעכט געטהאן האב; זאנדערן איין אנדרער האט איינע זאכע געשטאהלען, אדער מיט געוואלט וועגגענאממען, זאלל מיר דאמאהלס ניכט ערלויבט זיין צו קויפען יענע זאכען דיא איך ניכט געשטאהלען אונד ניכט גערויבט האבע, אדער וועניגסטענס זאללטע מיר ניכט ערלויבט זיין זאלכע זאכען אין מיינעם הויזע צו בעהאלטען ?

ת. ווען מאן קויפט אדער פערהעהלט געשטאהלנע אדער גערויבטע זאכען, דש איזט עבען זא איין גראסעס פערברעכען (חטא, פשע), אלס וויא ווען מען זעלבסט געשטאהלען אדער גערויבט העט.

http://rcin.org.pl

Nau. Czemuż?

Ucz. Przysłowie mówi: Gdyby nie było przechowuiącego rzeczy, nie byłoby także złodzieia. Albowiem gdyby nikt nie kupował skradzionéy rzeczy od złodzieiów lub rabusiów, albo też takowéy dla przechowywania nie przyimował, nie wiedzieliby gdzie się udać z rzeczami skradzionemi, i byliby przez to zmuszeni utrzymać się sposobem uczciwym.

76.

Nau. Co ieszcze uważać można za własność, o stratę któréy bliźniego swoiego przyprawić nie wolno?

Ucz. Honor, sława i szacunek ludzi, są nader szacownemi i potrzebnemi, albo dla utrzymywania, albo też polepszenia szczęścia swoiego; ieżeli mnie kto o stratę tychże przyprawia, może mi tém samem wielką zrządzić szkodę.

Nau. Przez co można kogoś pozbawić honoru?

Ucz. Gdy opowiadamy o kim innym złe lub podłe uczynki, których on nie wykonał, czyli wyraźniéy mówiąc gdy kogo zpotwarzamy. Potwarz iest wielką zbrodnią i może mieć okropne skutki.

Nau. Cóż czynić powinniśmy, gdy sły-

רב. ווארום ?

ת. עס איזט איין שפריכֿווארט : "ווערע קיין העהלער , זא ווערע אויך קיין שטעהלער, דען ווען קיינער קויפֿען מעכֿטע דיא געשטאהלנע זאכֿען פֿאן איינעם דיב (גנב) אדער רייבער , אדער ווען קיינער מעכֿט זאלכֿע זאכֿען אנגעהמען צו בעהאלטען , זא מעכֿטען זיא ניכֿט וויסען, וויא זיא זאללען זיך היגבעגעבען מיט דיא געשטאהלנע אדער געראובטע זאכֿען , אונד ווערען געצוואונגען זיך עהרליך צו ערנעהרען .

76.

רב. וואס קאן מאן נאך בעטראכֿטען אלס איינענטהום וועלכֿעס מאן ניכֿט וועגנעהמען דארף זיינעם נעכֿסטען ?

ת. דיא עהרע — ; דיא גוטע מיינונג אונד אכֿטונג פֿאן מענשען זינד זעהר שעטצבאר (יקרים) אונד נאטהווענדיג, ענטוועדער אום זיין גליק צו ערהאלטען , אדער עס צו פֿערבעססערן . ווען מיר יעמאנד דיזע טהיירע זאכֿען וועגנימםט , זא קאן ער מיר גראסען שאדען טהון .

רב. וואדורך קאן מאן יעמאנדען אום זיינע עהרע ברינגען ?

ת. ווען מאן פֿאן יעמאנדען ערצעהלט שלעכֿטע אדער גאר נידערטרעכֿטיגע זאכֿען דיא ער ניכֿט געטהאן האט , דייטליכֿער געזאגט , ווען וויר יעמאנדען פֿערליימדען (מוציא שם רע), פֿערליימדונג (רכילות , דבה) איזט איין גראסעס לאסטער (עון ופשע) אונד עס קאן דארויס זעהר שלעכֿטע זאכֿען הערויסקאממען .

רב. וואס מיססען וויר טהון, ווען וויר הערען דש דיא

http://rcin.org.pl

szymy iż honor iakiegoś znaiomego naszego zostaie obrażony?

Ucz. Należy go bronić przeciw fałszywym obwinieniom, potwarze zbiiać, i dobre iego przymioty wychwalać.

Nau. Jeżeli zaś w saméy istocie wykonał czyny, które się zdaią bydź posądzenia godnemi?

Ucz. J w tenczas nawet powinniśmy łagodnie o nim mówić i ile możności uniewinniać go.

77.

Nau. Co powinniśmy zachowywać wobcowaniu z ludźmi.

Ucz. Szczerość. obyczayność, spokoyność, uczynność i grzeczność.

Nau. Na czém polega obyczayność?

Ucz. Człowiek obyczayny nie popełnia w przytomności innych ludzi żadnego czynu nieprzystoynego, lub nieskromnego, a nawet w mowie swoiéy unika wszelkich wyrazów przez Gmin używanych, a tem bardziéy obrzydliwych.

Nau. Co rozumiesz przez spokoyność?

Ucz. Rozumiem przez to ów piękny przymiot starannego uniknienia każdéy kłótni lub sporu, nieobstawania uporczywie przy zdaniu swoiém, a gdy nawet spór iaki się wydarza, podania

chętnie

עהרע פאן איינעם אונזרער בעקאנטען בעליידיגט ווירד?

ת. וויר מיססען איהן וועהרען געגען פאלשע בעשולדיגונגען, דיא פערלײמדונג (רכילות) ווענשאפפען, אונד זיינע גוטע אייגענשאפטען (מעלות) לאבען.

רב. ווען ער אבער ווירקליך זא וואס געטהאן האט, וועלכעס שיינט פערדאכט (חשד) אויף זיך צו ציהען?

ת. זאגאר דאמאהלס מיססען וויר געלינד פאן איהם אורטהיילען (דן זיין), אונד זא פיהל מאן קאן אויך ענטשולדיגען. —

77.

רב. וואס מיססען וויר נאך בעאבאכטען אים אומגאנג מיט מענשען?

ת. וויר מיססען זיין אויפריכטיג, זיטטזאם, פרידפערטיג, געפעלליג, אונד העפליך.

רב. אין וואס בעשטעהט דיא זיטטזאמקייט?

ת. איין זיטטזאמער מענש טהוט אין געגענווארט אנדרער מענשען, קיינע טהאט, וועלכע ניכט שיקליך אדער ניכט אנשטענדיג איזט, אויך אין זיינעם רעדען פערמייהעט ער אללע אויס דרוקקע, דיא דער פעבעל (המון עם) געברויכט, אונד נאך מעהר פערמיידעט ער אויסדריקע, דיא עקעלהאפט (מתועב) זינד.

רב. וואס פערשטעהסט דיא אונטער פרידפערטיגקייט?

ת. איך פערשטעהע דאדורך: דיא שעהנע אייגענשאפט (מדה) דש מאן פערמיידען זאלל יעדען צאנק (קריג) אונד שטרייט, אויך אויף זיינע מיינונג ניכט האַרטנעקיג (קשה ערף) בעשטעהן. אונד ווען אויך איין

שטרייט

http://rcin.org.pl

chętnie ręki swoiéy do pokoiu i przebaczenia.

Nau. Czego po nas wyciągaią uczynność i grzeczność?

Ucz. Abyśmy nie czynili tego, o co uproszeni iesteśmy, z niechęcią, lecz raczéy z postawą przyiemną; i przez to poznać dali, że przysługa innym wyświadczona sprawia nam uciechę.

Nau. A gdy tego, czego się od nas żąda, zrobić nie możemy?

Ucz. W tedy odmówić nam w prawdzie; wypada, ale sposobem naygrzeczniéyszym. Nasz przyiaciel lub znaiomy powinien przynaymniéy z naszego sposobu postępowania dostrzedz ilebyśmy sobie życzyli onemu przysługę wyświadczyć.

Nau. Co nam ieszcze zaleca grzeczność?

Ucz. O tyle każdego poważać ile zasługuie. Przed znaiomymi uchylić kapelusz, znakomitym osobom z uszanowaniem się ukłonić, starszym i uczonym ludziom ustąpić; po lewéy ręce z nimi iść, im w przód pozwalać mówić, nigdy im rozmowy nie przerywać, i tysiączne inne rzeczy, po których skromność naszę poznać można, należą do grzeczności.

שטרייט ענשטעהט, זאלל מאן דעם אנדערן דיא האנד צום פרידען רייכען אונד זיך מיט איינאנדער פערגלייכען.

רב. וואס ערפארדערט פאן אונס דיא געפעלליגקייט אונד העפליכקייט?

ת. דש וויר דש יעניגע, אום וואס וויר געבעטען ווערדען ניכט טהון זאללען מיט איבערדרוס, זאנדערן מיט פריינדליכער מינע (בפנים יפות) אונד זאללען דאדורך צו ערקעננען געבען דש עס אונס איינע פריידע מאכט אנדערן מענשען מיט עטוואס דיהנען צו קעננען.

רב. ווען וויר אבער דש יעניגע ניכט טהון קעננען וואס מאן פאן אונס פערלאנגט?

ת. וויר מיססען עס צוואר פערזאגען, אבער אויף איינע זעהר פריינדליכע ארט, אונזער פריינד אדער בעקאנטער זאלל וועניגסטענס דורך אונזער בעטראגען (אויפפיהרונג) ערקעננען, וויא זעהר וויר אונס וויגשען מעכטען איהם צו דיהנען.

רב. וואס געבימהעט עגדליך דיא העפליכקייט?

ת. וויר זאללען יעדעם מענשען זא פיהל אכטונג (כבוד) בעווייזען וויא פיהל ער זיך פערדיהנט, פאר בעקאנטען דען הוט אבהעבען. פאר פארנעהמען פערזאנען זיך טיף פערבייגען, עלטערע אונד געשיקטע לייטע פאראן געהען לאססען, בייא איהנען צור לינקען האנד געהען, זיא צו ערשט שפרעכען לאססען, איהנען נימאהלס אין דיא רעדע פאללען, אונד נאך פיהלע אנדרע זאכען ווארויס מאן אונזרע בעשיידענהייט (דרך ארץ) ערקעננען קאן, געהערען צור העפליכקייט.

http://rcin.org.pl

ROZDZIAŁ XXI.

O związkach Małżeńskich i o miłości ku rodzicom i dzieciom.

78.

Nau. Dotąd mówiłeś w ogóle o miłości, którę wszystkim ludziom okazywać winniśmy. Czyliż się nie znayduią osoby, które bliżey z nami są spokrewnionemi, i względem których większe mamy obowiązki w wypełnianiu wdzięczności i życzliwości?

Ucz. W samey istocie znayduią się takie osoby.

Nau. Jakże się one nazywaią?

Ucz. Naprzód Małżonkowie.

Nau. Kiedy męszczyzna i kobieta staią się małżonkami?

Ucz. Gdy po nabraniu wzaiemnéy miłości, wedle przepisanych obrzędów Religiynych ściśle się łączą dla utrzymania i rozkrzewienia rodzaiu ludzkiego.

Nau. Co sobie winni są małżonkowie?

Ucz. Powinni bydź sobie wiernymi, żyć w miłości i zgodzie, i wzaiemnie sobie udzielać pomoc, przyiaźń i szczerą przysługę.

Nau. Jaki iest szczególny obowiązek małżonka?

Ucz.

איין אונד צוואנציגסטעס קאפיטעל

פֿאן דער עהעליכֿען געזעללשאפֿט (הנהגת הזיוג) אונד דער ליבע צו עלטערן אונד קינדערן.

78.

רב. ביס העֶר האסט דוא פֿאן דער ליבע אין אללגעמיינעם (בכללו) געשפראכֿען, פֿינדען זיך אבער ניכֿט מענשען דיא מיט אונס נעהער פֿערוואנדט זינד, געגען וועלכֿע וויר מעהר שולדיגקייט העטטען, איהנען דאנקבאר אונד גינסטיג צו זיין?

ת. יא עס גיבֿט זאלכֿע פֿערזאנען.

רב. וויא הייסען זיא?

ת. ערשטליך: עהע לייטע (איש ואשתו).

רב. ווען זינד מאן אונד וייב עהע לייטע?

ת. זיא זינד עהע לייטע, ווען, נאכֿדעם זיא זיך דיא געגענזייטיגע ליבע ערווארבען האבען, זיא זיך נאך דען פֿארגעשריבענען געברייכֿען דער רעליגיאן (ע"פ דת) מיט איינאנדער פֿערבינדען צור ערהאלטונג אונד פֿארטפֿלאנצונג דעם מענשליכֿען געשלעכֿטס.

רב. וואס זינד זיך דיא עהע לייטע (הזוג) איינאנדער שולדיג?

ת. זיא מיססען איינאנדער טרייא זיין, אין ליבע אונד איינטרעכֿטיגקייט (אחדות) לעבען, אונד זיך געגענזייטיגע (איינעם דעם אנדערן) הילפֿע, פֿריינדשאפֿט אונד טרייע דיהנסטע ערווייזען.

רב. וואצו איזט דער מאן אינס בעזאנדערע (מצדו) פֿערבונדען?

ת. דער

Ucz. Małżonek winien się starać o przystoyne utrzymanie żony i rodziny swoiey przez ściste pilnowanie zatrudnień swoich, musi nareszcie wszędzie utrzymywać powagę żony swoiey i ochraniać ią od obrazy.

Nau. A małżonka iaki ma obowiązek?

Ucz. Nie dać się uwieść do niewierności względem męża, w domu mieć pilną baczność na porządek, ochędostwo, oszczędność i przystoyność, tudzież okazywać się w każdym czasie posłuszną i łagodną swemu mężowi.

Nau. Dla czego szczególniey małżonkowie kochać się maią?

Ucz. Bo ieden drugiemu szczególną okazuie dobroć, przychylność i wierność, i wzaiemnie sobie wiele radości sprawuią.

Nau. Gdy więc iedna strona z małżonków daie się uwieść do niewierności względem drugiey, iakże nazywamy to przestąpienie przyrzeczenia małżeńskiego?

Ucz. Wiarołomstwem; iest ono wielką zbrodnią, którey zasłużona kara następnie w tém lub przyszłem życiu, a którey okropne skutki często na iaw wychodzą.

79.

Nau. Czyliż małżonkowie nie maią innych ieszcze obowiązków?

Ucz.

ת. דער מאן מוס זארגען פיר דש אנשטענדיגע אויס קאממען (צרכי) דער פרויא אונד פאמיליע, דורך ארדענטליכע פערריכטונג זיינער געשעפטע, מוס זיינע פרויא פאר יעדעם מענשען אין אכטונג (בכבוד) ערהאלטען, אונד פאר בעליידיגונג (בזיון) שיטצען.

רב. אונד וואס איזט דיא פרויא שולדיג צו טהון?

ת. זיך פאן קיינעם מענשען צור אונטרייא געגען איהרען מאן פערפיהרען צו לאססען, צים הויזע אויף ארדנונג, ריינליכקייט, שפארזאמקייט, אונד וואהלשטאנד (להועלת) פלייסיג צו זעהען, איהרען מאן אללע מאהל פאלגען אונד זיך זאנפטמיטהיג געגען איהן ערוויזען.

רב. ווארום האבען דיא עהעלייטע זיך פארציגליך צו ליבען?

ת. וייל איין טהייל דעם אנדערן פארציגליכע גיטע, ליבע אונד טרייע ערוויזעט, אונד איינאנדער פיהל פערגניגען מאכען.

רב. ווען נון אבער איין טהייל דער עהעלייטע זיך צור אונטרייע געגען דען אנדערן טהייל פערפיהרען לעסט, וויא נענט מאן דיא איבערטרעטונג דעם עהעליכען פערשפרעכענס (חילול ברית הזיוג).

ת. איינע זאלכע אונטרייע ווירד גענאנט עהעברוך (סוטה) אונד איזט איין גראסעס לאסטער (שטארקע זינד) וועלכעס ענטוועדער אין דיזעם אדער צוקינפטיגעם לעבען בעשטראפט ווירד, אונד דעססען שרעקליכע פאלגען אפט זיך אפפענבאר צייגען.

79.

רב. האבען דיא עהעלייטע זאנסט קיינע פפליכטען צו בעאבאכטען?

http://rcin.org.pl

Ucz. Maią oni ieszcze inne obowiązki, skoro spłodzą dzieci i staią się rodzicami.

Nau. Co zawieraią w sobie nowe te obowiązki?

Ucz. Wychowanie dzieci swoich na ludzi zdrowych i czerstwych. To iest powinni mieć staranie o pielęgnowaniu swoich dzieci w szczególnéy czystości i utrzymywaniu ich członków i zmysłów w dobrym stanie.

Nau. Nie sąż oni także obowiązani zapobiegać wszelkiéy chorobie, kalectwu, lub oszpeceniu, które się dziecięciu zdarzyć może?

Ucz. W saméy istocie: to wszystko iest objęte w staraniu o zdrowie i doskonałość ciała.

Nau. Co z tego wynika?

Ucz. Iż rodzice są nayświęciéy obowiązani postarać się o zaszczepienie dzieciom swoim ospy ochraniaiącéy przez rozsądnego Lekarza, dla zachowania ich życia, zdrowia, członków, zmysłów i urody.

Nau. Gdy zaś rodzice przez boiaźń, lub przesąd tego zaniechaią?

Ucz. W tedy ciężko są odpowiedzialnemi przed Bogiem: staią się bowiem nader

oczewiście

איין אונד צוואנציגסטעס קאפיטעל

ת. זיא האבען נאךמעהר פפליכטען צו ערפיללען, זא באלד זיא קינדער בעקאממען, אונד אלזא עלטערן װערדען.

רב. אין װאס בעשטעהען דיזע נייען פפליכטען?

ת. איהרע קינדער צו געזונדען מענשען צו ערציהען, נעהמליך: זיא זאללען זארגען פיר דיא נאהרונג אונד ריינליכקייט דער קינדער, וויא אויך פיר דיא ערהאלטונג איהרער גלידער אונד זיננען.

רב. זינד עלטערן ניכט אויך שולדיג פארציבייגען (צופאררהיטען) יעדער קראנקהייט, פערשטיממלונג (מום) אדער אויך נור פעראונשטאלטונג (השחתת תואר) דיא איין קינד בעטרעפפען קאן?

ת. יא וואהל, דיזעס אללעס איזט שאן בעגריפפען (בכלל) אין דער זארגע פיר דיא געזונדהייט אונד פאללקאממענהייט דעס קערפערס.

רב. וואס שטאממט נון דאפאן הערויס?

ת. דאס דיא עלטערן אויפס הייליגסטע פערפפליכטעט זינד, איהרען קינדערן פריהצייטיג דיא שוטצפאקען דורך איינען פערשטענדיגען דאקטאר זעטצען צו לאססען, אום איהנען צו ערהאלטען איהר לעבען, איהרע געזונדען גלידער, זיננען (חושים) אונד שעהנהייט.

רב. ווען אבער דיא עלטערן אויס פורכט אדער איינבילדונג דיא שוטצפאקען ביי איהרען קינדערן ניכט געברויכען?

ת. זא מאכען זיא זיך פאר גאטט שווער פעראנטווארטליך, וויל זיא אן דעם טאד אדער אן דער פערשטימלונג

הסרון

http://rcin.org.pl

oczewiście winnemi śmierci, kalectwa lub oszpecenia swych dzieci przez ospę naturalną.

80.

Nau. Czyliż rodzice wszystko iuż wykonali, gdy maią staranie o zdrowie i pielęgnowanie ciała dzieci swoich?

Ucz. Nie, w tedy dopiero następuie główny ich obowiązek.

Nau. Co zawiera w sobie główny obowiązek rodziców?

Ucz. Umysłowe wykształcenie dzieci swoich, i wychowanie ich na ludzi rozsądnych a tém samem na użytecznych Członków towarzystwa.

Nau. Przez co mogą się one stać rozsądnymi, zdolnymi i użytecznymi ludźmi?

Ucz. Przez pilne dawanie im nauki w Religii, Pis: Stem i obyczayności, oraz przyzwyczaienie ich do dobrego, a odwiedzenie od złego.

81.

Nau. Gdy dzieci dorosną, iaka iest w tenczas powinność rodziców?

Ucz. Rodzice powinni dzieci swoie przyzwyczaiać do pracowitości, porządku, ochędostwa, gospodarności i uczciwości.

(הסרון ומום) אונד פֿעראוניטשטאלטונג דער קינדער אפֿזענבאר שולדיג דורך דיא נאטירליכֿען בלאטטערן (פאקקען) .

80.

רב. האבען דיא עלטערן שאן אללעס געטהאן ; ווען זיא פֿיר דיא געזונדהייט אונד ערהאלטונג דעס לייבעס איהרער קינדער געזארגט האבען ?

ת. ניין , דאן קאממט ערשט דיא הויפטשולדיגקייט ;

רב. ווארין בעשטעהט דיא הויפט שולדיגקייט ?

ת. דיא זעעלען דער קינדער צו בילדען , אונד זיא ערציהען צו פֿערשטענדיגען אונד טוגענדהאפֿטען מענשען , וויא אויך צו ניטצליכֿען גלידערן דער בירגערליכֿען געזעללשאפֿט (להיות חבר מועיל לברית רעים) .

רב. וואדורך קעננען זיא פֿערשטענדיגע , געשיקטע אונד ברויכֿבארע מענשען ווערדען ?

ת. ווען מאן זיא פֿלייסיג אונטעררייכֿטעט (לערנט) אין דער רעליגיאן אין דער היילגע שריפֿט (בתורתינו הקדושה) אונד אין איינער גוטען זיטטען לעהרע (מדות טובֿ) אונד ווען מאן זיא אבהאלט פֿאם בעזען , פֿאן אונטוגענדען אונד אונארטיגקייט (מדות רעות ומגונות) .

81.

רב. ווען דיא קינדער גרעסער ווערדען , וואס האבען דיא עלטערן אלס דאן צו טהון ?

ת. אלס דאן מיססען דיא עלטערן איהרע קינדער געווֿעהנען צור ארבייטזאמקייט , ארדנונג , רייניליכֿקייט , הייזליכֿקייט (תקון צרכי בית) אונד עהרליכֿקייט .

http://rcin.org.pl

Nau. Na co szczególniéy uważać maią?

Ucz. Na szczęście i dobre powodzenie dzieci swoich, aby byli w stanie na dalsze życie sami sobie zarabiać i nikomu ciężarem się nie stali.

Nau. Co maią uważać względnie na młode dziewczęta?

U. Matki powinny uczyć córki swoie przedmiotów kuchennych i roboty ręczney, iako to: szycia, robienia pończoch i t: d:, szczególniéy zaś prowadzenia rządnego gospodarstwa. Nadto iest powinnością matek, naprowadzić córki swoie przez nauki, napomnienia, a. więcéy ieszcze przez przykłady do uczciwości kobiecéy i skromności; oraz miarkować w nich skłonność do okazałości i żądzę do stroiów.

Nau. Jakie wyniknąć może złe z zaniedbywania przez rodziców wspomnionych obowiązków?

Ucz. Różnego rodzaiu iest złe, które wynika z niedobrego wychowania lub nieskromności, tak dla społeczeństwa iako też dla samych dzieci. Te bowiem w takowym razie tak dalece się odradzaią, iż tracą przez to doczesną swą pomyślność i wieczną szczęśliwość. Rodziców zaś, wielka od Boga kara czeka za zaniedbywanie dzieci swoich.

איין אונד צוואנציגסטעס קאפיטעל

רב. וואראויף מיסען דיא עלטערן אם מייסטענס בעזארגט זיין?

ת. אויף דאס גליק אונד פארטקאממען דער קינדער, דאמיט זיא זיך פערדיהנען קעננען זאללען וואס זיא ברויכען, אונד נימאנדען צור לאסט פאללען.

רב. וואס האבען עלטערן צו בעאבאכטען וועגען יונגע מעדכען?

ת. דיא מיטטער זאללען איהרע טעכטער צו וויזען דיא קיכען זאכען, אונד אין האנד ארבייטען, אלס: נעהען שטריקקען אונד אנדרע עהנליכע ארבייטען, איבערהייפט וויא מאן ברויך דיא הויז ווירטשאפט צו פיהרען. אויסער דיזעם זינד דיא מיטטער זעהר פערבונדען, דורך לעהרען, ערמאהנונגען אונד נאך מעהר דורך בייאשפיהלע, איהרע טעכטער אנצופיהרען צור צוכטיגקייט, אונד בעשיידענהייט (צניעות) אונד בייא איהנען צו מעסיגען דיא לופט צור פראכט אונד מאדע זאכען.

רב: וועןן דיא עלטערן דיזע פפליכטען ניכט ערפיללען, וואס פיר איבעל קעננען דארויס ענטשטעהען?

ת. זעהר פערשידענע ארטען פאן איבעל, ענטשטעהען אויס איינער שלעכטען ערציהונג אדער אונצוכט (אהנע צניעות), זא וואהל פיר דיא גאנצע מענשליכע געזעללשאפט וויא אויך פיר דיא קינדער זעלבסט: דען דיא קינדער ווערדען זא פערדארבען, דאס זיא דאריבער איהר צייטליכעס גליק אונד איהרע עוויגע גליקזעליגקייט פערליהרען. דיא עלטערן אבער ערווארטעט איינע גראסע שטראפע פאן גאטט, וויל זיא איהרע קינדער פערנאכלעסיגט האבען.

http://rcin.org.pl

Nau. Ponieważ stan małżeński tyle za sobą ciągnie obowiązków, co więc uważać mamy chcąc w tenże stan weyść?

Ucz. Oboie to iest: młodzieniec i Panna, powinni bydź w wieku zdolnym do wypełnienia rzeczonych obowiązków, a zatem przy związku małżeńskim nie powinni bydź za nadto młodemi; powinni się także w przódy wzaiemnie i dokładnie poznać, równie swóy sposób myślenia skłonności i zdolności. Przy czém powinni więcéy zważać na dobre przymioty, aniżeli na bogactwo, piękność lub znakomitą rodzinę. Młodzieniec ma bydź nadto w stanie uczciwego utrzymania żony i rodziny.

82.

Nau. Co dzieci winni są rodzicom swoim za tę ich nieprzerwaną troskliwość i naytkliwszą miłość?

Ucz. O tem, co dzieci dla swych rodziców czynić obowiązane, wyżéy iuż w przytaczaniu przykazania V. (Rozdział 12) w krótkości wyłożyłem, i ufam wrodzonemu czuciu każdego wdzięcznego dziecięcia, że dokładniéyszéy w téy mierze nauki nie potrzebuie.

Nau. Jakże się zachować trzeba względem

krewnych

רב. דא נון דער עהעשטאנד (זיוג) זא פיהל פפליכטען נאך זיך ציהט, ווארויף האט מאן אלזא צו זעהען, ווען מאן אין דיזען שטאנד קאממען וויל?

ת. ביידע, דער יונגלינג אונד דש מעדכען, מיססען זיין אין איינעם אלטער, אין וועלכעם זיא זינד פעהיג (ראוי) דיא גדאכטע פפליכטען צו ערפיללען, דעס-וועגען זאללען זיא ניכט גאר צו יונג זיין ווען זיא זיך צור הייראטה פערבינדען וואללען. זיא זאללען זיך אויך גגען זייטיג גנויא קעננען לערנען, צוגלייך איהרע דענקונגס ארט, ניינונגען (חפצו), אונד געשיקליכ-קייטען. דאביי זאללען זיא מעהר זעהען אויף גוטע איינגעשאפטען (מעלות טובו׳) אלס אויף רייכטהום, שענהייט, אדער איינע פארנעהמע פאמיליע, איבער דיזעם אללעס מוס דער יונגלינג אים שטאנדע זיין פרויא אונד פאמיליע עהרליך צו ערנעהרען.

82.

רב. וואס זינד דיא קינדער שולדיג איהרען עלטערן פיר איהרע ניכט אונטערבראכענע זארגפאלט אונד צערטליכע ליבע?

ת. פאן דעם, וואס דיא קינדער שולדיג זינד צו טהון פיר איהרע עלטערן, האבע איך שאן אבען בייאם 5 טען געבאטה (12. קאפיטעל) אין קורצעם אנגעפיהרט. אונד איך פערטרויע דעם נאטירליכען געפיהל איינעם יעדען דאנקבארען קינדעס, דש עס בעדארף ניכט קיינער וייטערן בעלעהרונג איבער דיזע היילינע פפליכט.

רב. וויא האט מאן זיך אויף צו פיהרען געגען דיא פערוואנ-

דעטע

krewnych?

Ucz. Tych, a zwłaszcza braci i siostry, będących z nami przez samą naturę ściśley połączonemi, szczególniey kochać nam należy, tudzież bydź dla nich przyiaznymi, i po bratersku im dopomagać.

ROZDZIAŁ XXII.

O miłości ku naszym dobroczyńcom.

83.

Nau. Czyliż znayduią się ludzie, z którymi nie iesteśmy w pokrewieństwie, a których iednakowoż więcey iak innych kochać, szanować, i do ich dobra przyczyniać się powinniśmy?

Ucz. Znayduią się w rzeczy samey ludzie, którzy przez swe dobrodzieystwa nam wyświadczone, wielkie maią prawo do naszey miłości i wdzięczności, n: p: opiekunowie, Nauczyciele trudniący się wychowaniem i duchowni.

Nau. Dla czego maią ciż ludzie większe prawo a niżeli inni do naszey wdzięczności i miłości?

Ucz. Pierwsi, bo maią o nas starania rodzicielskie, drudzy, bo nam dobre daią nauki, i do cnoty i uczciwości przez swe przykłady nas naprowadzaią.

Nau.

רעטע (שארי בשר) ?

ת. וויר זאללען דיזע בעזאנדרעס ליבען, אונד איבערהויפט ברידער אונד שוועסטערן, דיא מיט אונס דורך דיא נאטוהר זעהער פערבונדען זינד. אויך זאללען וויר זיין געגען זיא פריינדליך אונד געפעלליג, אונד איהנען ברידערליך בייאשטעהען.

צווייא אונד צוואנציגסטעס קאפיטעל

פאן דער ליבע צו אונזערן וואהלטהעטערן.

83.

רב. זינד וואהל מענשען פארהאנדען, מיט וועלכע וויר דורך דיא נאטוהר ניכט נעהער פערבונדען זינד, אונד וועלכע וויר דעננאך מעהר שעטצען אונד ליבען מיססען אלס אללע אנדרע, אונד צו איהרם בעסטען בייאטראגען זאללען?

ת. יא, עס פינדען זיך זאלכע מענשען, וועלכע דורך איהרע וואהלטהאטען, דיא זיא אונס ערוויזען, איין גראססעס רעכט האבען צו אונזרער ליבע אונד דאנקבארקייט. צום בייאשפיהל. פפלעגע עלטערן, (וועלכע זיך איין פרעמדעס קינד אנגעהמען) שול לעהרער, ערציהער (מחנכים) אונד ראבינער.

רב. ווארום האבען דיזע איין גרעסערעס רעכט אלס אנדרע מענשען צו אונזרער ליבע אונד דאנקבארקייט?

ת. דיא ערשטען, ווייל זיא פיר אונס וויא פאטער אונד מוטטער זארגען, אונד דיא לעטצטערן. ווייל זיא אונס גוטע לעהרען געבען, אונד צו דער טוגענד אונד רעכטשאפפענהייט דורך איהר בייאשפיהל אנפיהרען.

ר. וואם

84.

Nau. Jakież ieszcze stosunki zachodzą pomiędzy ludźmi?

Ucz. Rozmaite, iako to: stosunki służby, wieku, maiątku i zdolności.

Nau. Jakiż iest stosunek służby?

Ucz. Pana i służącego.

Nau. Jakie oni maią wzaiemnie zachować obowiązki względem siebie?

Ucz. Pan nie powinien bydź ostrym względem swoich służących, powinien im dawać dostateczną i dobrą żywność, oraz przyrzeczoną zasługę rzetelnie wypłacać. Gdy zachoruią pod czas służby, w ówczas pan ich powinien mieć staranie o przywrócenie im zdrowia. Zestarzeią się lub osłabieią w służbie, trzeba się niemi opiekować i niedopuszczać aby głód cierpieli.

Nau. A służący co zato są winni?

Ucz. Muszą bydź wiernymi państwu, i swą służbę tak rzetelnie odbywać, aby państwo zupełnie z nich było kontente, Prócz tego powinni także zachować sekret, i mieć na pilnym względzie sławę tych osób u których zostaią.

85.

Nau. Jakże się zachować ma Jzraelita zo-

84.

רב. וואס פֿיר פֿערהעלטניססע (הנהגות) זינד נאך אונטער מענשען פֿערהאנדען ?

ת. פֿיהלרלייא, נעהמליך דאס פֿערהעלטניס דעס דיהנסטעס, אלטערס, פֿערמעגענס אונד דער געשיקליכקייט .

רב. ועלכעס איזט דש פֿערהעלטניס דעס דיהנסטעס ?

ת. דעם הערךן (בעל בית) אונד דער דיהנסט לייטע (משרתים)

רב. וואס פֿיר פפֿליכטען האבען דיזע בידען נעגען אייאנדער צו בעאבאכטען ?

ת. דער העיר זאלל געגען זיינע דיהנסטע ניכט הארט (שטרענג) זיין, ער זאלל איהנען נעבען גוטע קאסט זא פֿיהל זיא ברויכען, אויך דען פֿערשפראכענען לאהן עהרליך בעצאהלען : ווען זיא אין דער דיהנסט צייט קראנק ווערדען, זאלל דער הערר זארגען, דש זיא ווידער געזונד ווערדען זאללען. ווען זיא אים דיהנסט אלט אדער שוואך ווערדען, זא מוס מאן זיך איהרער אננעהמען, דש זיא קיין הונגער לידען זאללען :

רב. וואס זינד דיא דיהנסטלייטע דאגעגען שולדיג ?

ת. זיא מיססען איהרער הערשאפֿט (בעל הבית ואשתו) טרייא זיין, אונד איהר דיהנסט זא עהרליך טהון, דש איהרע הערשאפֿט דאמיט פֿאללקאממען צו פֿרידען זיין זאללען, דאבייא זאללען זיא אויך פֿערשוויגען זיין, (בעל סוד) אונד אויף דיא עהרע איהרער הערשאפֿט האלטען .

85.

רב. ווען איין יהודי בייא איינער קריסטליכען הערשאפֿט

http://rcin.org.pl

staiący w służbie u Państwa chrześciiańskiego?

Ucz. Równie iak gdyby służył Jzraelicie. Jak bowiem nie wolno nam czynić różnicy w miłości bliźniego między Jzraelitą a chrześciianinem (Roz. 20) tak również nie godzi się kłaść różnicy względem wiernego wypełniania obowiązków w służbie, bądź dla Jzraelity, bądź dla chrześciianina.

Nau. Co z tego wypływa?

Ucz. Jż czeladnicy Jzraelscy, którzy u maystra chrześciiańskiego pracuią, powinni również mieć staranie o użytek swego maystra, również ochoczo pracować i na swą nagrodę uczciwie sobie zasługiwać, iak gdyby byli w usłudze u maystra żydowskiego.

Nau. A maystra wzaiemnie jakie są obowiązki?

Ucz. Powinien on czeladnikom swoim, bądź Jzraelskim bądź chrześciiańskim wypłacać całkowitą zasługę w czasie wyznaczonym, zgoła wypełniać to wszystko co im przyrzekł.

86.

Nau. Co uważać trzeba względem innych stosunków, wśród których ludzie się znayduią?

Ucz.

אין דיהנסט איזט , וויא האט ער זיך אויף צופיהרען ?

ת. גערארדע זא , אלם ווען ער בייא איינעם יהודי דיהנען מעכטע . זא וויא וויר אין דער מענשענליבע קיינען אונטערשיד צווישען יהודים אונד קריסטען מאכען דארפען (זיהע קאפיטעל .20) עבען זא איזט עס ניכט ערלויבט איינען אונטערשיד צו מאכען בייא דער טרייען ערפיללונג אונזרער פפליכטען אלם דיהנסט , זא וואהל גענגען איינען יהודי וויא אויך גענגען איינען קריסט .

רב. וואס שטאממט דאפאן הערויס ?

ת. דיש יודישע געזעללען , וועלכע בייא איינעם קריסט־ליכען מייסטער ארבייטען , מיססען עבען זא זעהר זארגען פיר דען נוטצען איהרעס מייסטערס , עבען זא גוטוויללינג ארבייטען , אונד דען לאהן עהרליך פער־דיהנען , אלס וויא ווען זיא מעכטען דיהנען בייא איינעם יודישען מייסטער .

רב. וואס איזט דער מייסטער דאגעגען שולדיג צו טהון ?

ת. דער מייסטער מוס זיינען געזעללען , זייא עס יהודים , זייא עס קריסטען , איהרען גאנצען לאהן צו דער בע־שטיממטען צייט אויסצאהלען , אונד איבערהויפט אללעס ערפיללען וואס ער איהנען פערשפראכען האט .

86.

רב. וואס איזט צו בעמערקען פאן דען איבריגען פערהעלט־ניססען , אין וועלכע דיא מענשען זיך בעפינדען ?

ת. ערשטליך

Ucz. Naprzód okoliczności wieku. Znayduią się ludzie młodzi i starzy, młodzi ludzie powinni szanować starość, mieć cierpliwość względem słabości i wad osób starych, i w czem tylko można do ich wygody się przykładać.

Nau. A ludzie starzy iak się zachować maią?

Ucz. Powinni oni przez cnotę i pobożność ziednywać dla swéy starości uszanowanie, i nie bydź ciężarem dla innych przez zrzędę i ciągłe narzekania.

Nau. Co nam poleca stosunek maiątku?

Ucz. Maiętni nie powinni bydź pysznymi że posiadaią bogactwa, ani też lekce ważyć uczciwych i uczonych z powodu że nie posiadaią maiątku, co się często zdarza.

Nau. A ubodzy?

Ucz. Nie maią zazdrościć bogatym, lecz raczéy powinni bydź pracowici, uczciwi i pobożni, oraz szanować owych bogatych, którzy swoich pieniędzy nie obracaią na okazałość i rozkosze, lęcz na dobroczynność dla nieszczęśliwych.

Nau. Powiedz mi nareście co uważać trzeba względem stosunku zdatności?

Ucz. Ludzie wielkich zdolności i talentów nie powinni patrzyć z pogardą na tych którym natura owych rzadkich darów nie użyczała. Powinni mieć

ת. ערשטליך פֿאם פֿערהעלטניסע דעס אלטערס. עס זינד פֿארהאנדען יונגע אונד אלטע לייטע: דיא יונגען לייטע מיססען דיא אלטער עהרען, מיט דיא שוואכֿהייט אונד פֿעהלער פֿאן אלטע פערזאנען געדולד האבען, אונד מיט וואס זיא נור קאֶננען צו איהרער בעקוועמליכֿקייט בייאהעלפֿען.

רב. אונד אלטע לייטע וויא זאללען זיך בענעהמען?

ת. זיא זאללען דורך טוגענד אונד פֿרעממינקייט פֿערשאפֿען אכֿטונג (כבוד) איהרעם אלטער (זקנה), אונד זאללען אנדרע לייטע ניכֿט בעשווערליך פֿאללען דורך מיררייצע לוינען אונד בעשטענדיגע קלאגען.

רב. וואס בעפֿעהלט דיא פֿערהעלטניס דעס פֿערמעגענס?

ת. דיא רייכֿען לייטע זאללען ניכֿט שטאלץ זיין אויף איהר רייכֿטהום, אויך ניכֿט גרינג שעטצען רעכֿטשאפֿפֿענע אונד געלעהרטע מענשען, וויל זיא קיין רייכֿטהום בעזיטצען, וועלכֿעס אפֿט דער פֿאלל איזט.

רב. אונד דיא ארמען לייטע?

ת. זיא זאללען ניכֿט בענײדען דיא רייכֿען לייטע, זיא מיססען פֿיהלמעהר ארבייטזאם, עהרליך אונד פֿראם, אויך זאללען זיא אכֿטען (בכבוד האלטען) דיא יעניגע רייכֿע לייטען, וועלכֿע איהר געלד אנווענדען ניכֿט אויף פראכֿט אדער וואהללוסט, זאנדערן צור וואהלטהעטיגקייט פֿיר אונגליקליכֿע מענשען.

רב. זאג מיר ענדליך, וואס מוס מאן בעאבאכֿטען וועגען פֿערהעלטניס דער געשיקליכֿקייט?

ת. מענשען וועלכֿע האבען גראסע פֿעהיגקייטען אונד טאלענטע (כשרון והשגה לידיעות), זאללען ניכֿט זעהען מיט פֿעראכֿטונג (בזיון) אויף דיא יעניגע, וועלכֿען דיא

נאטוהר

http://rcin.org.pl

na myśli, iż Bóg udzielił im odwagę, rozum i przemysł, aby bliźnich swoich bronili, nauczali i oświecali, nie zaś aby się z niemi z pogardą iak z niewolnikami obchodzili.

Nau. A gdy bez wyniosłości używaią swéy odwagi i dzielnych władz duszy dla dobra ludzi?

Ucz. W ten czas zasługuią na naszą wdzięczność i naygłębsze uszanowanie.

87.

Nau. Czyliż w przedmiocie powszechnéy miłości bliźniego znayduie się ieszcze inny iaki stosunek? zastanów się dobrze.

Ucz. Wiem iuż, pewno myślisz o zachowaniu się względem nieprzyiaciół naszych, o czém wcale zapomniałem.

Nau. Podobno z przyczyny że takowych nie masz; lecz iakże byś sobie postępował z nieprzyiaciołmi, gdybyś miał ich kiedy bez winy twoiéy?

Ucz. Nie będę się nigdy mścił za urazy, które by mi zrządzili, i myślił bym w takim przypadku, iż równie iak prosimy Boga o przebaczenie grzechów naszych, my także nieprzyiaciołom naszym wybaczać powinniśmy.

Nau. Czy dosyć na tém kiedy im tylko odniesione

נאטוהר יענע זעלטענע גאבען ניכֿט געשענקט האט: זיא זאללען בעדענקען דש גאטט האט איהנען געגעבען דרייסטען מוטה, פֿערשטאנד, אונד שארף זינן, דאמיט זיא זאללען איהרע נעבענמענשען אבוועהרען, בעלעהרען, אונד אויפֿקלעהרען, ניכֿט אבער דעסוועגען, דס זיא זאללען זיך בעגעהען מיט אנדרען מענשען פֿערעכֿטליך וויא מיט שקלאפֿען (עבדים).

רב. ווען זיא אבער אהנע שטאלץ געברויכֿען איהרען מוטה אונד ערהאבענע זעעלענס קרעפֿטע (כחות הנפשיות) צום וואהל דער מענשען?

ת. דאמאהלס פֿערדיהנען זיא אונזער דאנקבארקייט אונד דיא גרעסטע האכֿאכֿטונג.

87.

רב. איזט וואהל פֿערהאנדען נאך איין אנדרעס פֿערהעלטניס בייא דער אללגעמיינען מענשען ליבע? דענק גוט נאך!

ת. איך וויס שאן, זיא מיינען בעשטיממט, וויא מאן זיך פֿערהאלטען (נוהג זיין) זאלל געגען זיינע פֿיינדע, דאראן האבע איך גאנץ פֿערגעססען.

רב. פֿערמוטהליך וייל דוא קיינע פֿיינדע האסט: וויא מעכֿטעסט דוא דיך אבער אויפֿפֿיהרען ווען דוא אהנע דיין פֿערשולדען פֿיינדע בעקאממען זאללטעסט?

ת. איך ווערדע מיך נימאהלס רעכֿען (נוקם זיין) פֿיר דיא בעליידיגונגען, דיא איך פֿאן פֿינדען לײדען זאללטע. אין זאלכֿעס צו פֿאלל מעכֿטע איך דענקען: דש זא וויא וויר בעטען גאטט דש ער אונס אונזרע זינדען פֿערצייהען זאלל, זא מיססען אויך וויר אונזרען פֿיינדען פֿערצייהען.

רב. איזט עס גענוג, ווען וויר אונזרען פֿיינדען פֿערצייהען דיא

http://rcin.org.pl

odniesione urazy wybaczamy?

Ucz. Nie, oprócz takowego wybaczenia, powinniśmy ieszcze kochać nieprzyiaciół naszych.

Nau. Czyliż to bydź może, aby kochać nieprzyiaciela, który mnie naydolegliwiey zmartwił, na móy honor godził, o stratę własności przyprawił lub też na życie moje nastawał?

Ucz. W podobnym przypadku rozumiem ia przez to słowo k o c h a ć, iż nie wypada dopuszczać, aby naygorszy nieprzyiaciel w niedoli pogrążony, zupełnie zniszczonym został, lecz dopomagać mu raczéy, i z biedy go wyrwać należy. Miłość takowa może się w prawdzie zdarzyć, ale nie iest łatwa do wykonania. Jest ona naywiększą i iedyną zemstą, któréy się nam godzi, a nawet powinniśmy używać względem nieprzyiaciół naszych.

ROZDZIAŁ XXIII.

O miłości ku Oyczyznie.

88.

Nau. Co nazywamy oyczyzną?

Ucz. Kray w którym urodziliśmy się i wychowali.

Nau. Za co oyczyznę uważamy?

צווייא אונד צוואנציגסטעס קאפיטעל

דיא בעלײדיגונגען דיא זיא אונס געמאַכט האבען ?

ת. ניין, אויסער דעם דש וויר אונזרען פֿײנדען דיא בעלײדיגונגען פֿערצײהען זאללען, מיססען וויר זיא אויך ליבען.

רב. איזט דש מעגליך, ליב צו האבען איינען פֿײנד, דער מיך האט זעהר שטארק געקרענקט, מיינע עהרע אנגעגריפֿפֿען, אום מיין פֿערמעגען געבראַכט, אדער גאר אויף מיין לעבען געטראַכטעט ?

ת. אין איינעם זאללכֿען פֿאלל, פֿערשטעהע איך אונטער דעם ווארט ליבען, דש איך דארף ניכֿט צו לאססען, דש דער ערגסטע פֿײנד וועלכֿער זיך אין אונגליק בעפֿינדעט, זאלל גאנץ אום קאממען, זאנדערן איך מוס איהם אויף העלפֿען אונד אויס דעם עלענד הערויס ציהען: זא איינע ליבע איזט צוואר מעגליך, אבער זיא איזט ניכֿט לײכֿט אויס צופֿיהרען: זא איינע ליבע איזט דיא גרעסטע אונד איינציגע ראַכֿע (נקמה) וועלכֿע וויר דארפֿען אונד זאללען געברויכֿען געגען אונזרע פֿײנדע.

דרייא אונד צוואנציגסטעס קאפיטעל

פֿאן דער ליבע צום פֿאטערלאנדע.

88.

רב. וועלכֿעס איזט אונזער פֿאטערלאנד ?

ת. דש לאנד, אין דעם וויר געבארען אונד ערצאגען װארדען זינד.

רב. וויא ווירד דש פֿאטערלאנד בעטראַכטעט ?

http://rcin.org.pl

Ucz. Za matkę naydobrotliwszą.

Nau. A naywyższego Rządcę Oyczyzny, iak uważać powinniśmy?

Ucz. Naywyższego Rządcę uważać powinniśmy za naymiłościwszego Oyca Oyczyzny, któremu Bóg udzielił część maiestatu swoiego dla rządzenia na ziemi, i który zawsze oycowską troskliwością zaymuie się dobrem Oyczyzny we względzie ogólnym i szczegółowym.

Nau. Jakież uczucie zachować powinniśmy względem naywyższego Rządcy Oyczyzny.

Ucz. My wszyscy poddani Jego ciągle powinniśmy oddychać ku niemu nayszczerszą miłością synowską, naygłębszem uszanowaniem i nayprawdziwszém posłuszeństwem.

Nau. O powodach świętéy téy powinności następnie obszerniéy mówić będziemy, teraz zaś powiedz mi: dla czego oyczyznę za naydobrotliwszą matkę uważamy?

Ucz. Bo przez iéy mądre prawa i dobre urządzenia mamy spokoyność i bezpieczeństwo, oraz wszystko czégo tylko potrzebuiemy do utrzymania życia, i t. d. snadno sobie zarabiać, spokoynie posiadać i używać możemy.

Nau. A gdy obcy w naszym kraiu osiada w zamiarze

ת. אלס אונזרע וואהלטהעטיגסטע מוטטער?

(רב. אונד ווייא מיססען וויר בעטראכטען דען העכסטען רעגענטען, דער דיא פאטערלאנד רעגירט?

ת. דען רעגענט מיססען וויר בעטראכטען אלס דען ליבע פאללסטען פאטער דעם פאטערלאנדס, וועלכעם גאטט איינען טהייל זיינער מאיעסטעט צוגעטהיילט האט (שחלק למכבודו) צו רעגירען אויף דער ערדע, אונד וועלכער אימטער פעטערליך זארגט פיר דש וואהל דעם פאטערלאנדעס אים אללגעמיינען אונד איינצעלנען (בכללי ובפרטי).

רב. וואס מיססען וויר אלזא פיהלען צו דעם ערהאבענען רעגענט דעס פאטערלאנדס?

ת. וויר אללע זיינע אונטערטהאנען מיססען איממער צו איהם פיהלען דיא טרייסטע קינדליכע ליבע, דיא טיפסטע האכאכטונג אונד דען אויפריכטיגסטען געהארזאם.

רב. וויר ווערדען נאכהער מעהר פאן דיזער הייליגען פפליכט שפרעכען, אבער יעצט זאג מיר וועסוועגען מיססען וויר דיש פאטערלאנד אלס וואהלטהעטיגסטע מוטטער בעטראכטען?

ת. וייל דורך זיינע קלוגען געזעטצע, אונד גוטע איינריכטונגען, האבען וויר רוהע אונד זיכערהייט, אויך אללעס וואס וויר צור ערהאלטונג אונזערעס לעבענס אונד אנדרע בעדירפניססע לייכט ערווערבען אונד איינגעשטערט בעזיטצען אונד געניססען קעננען.

ר. ווען אלזא איין פרעמדער אין אונזרעם לענדע זיך בער־

יעטצט

w zamiarze przepędzenia tu całego życia swoiego, iakże więc człowiek takowy względem kraiu zachować się powinien?

Ucz. Tak, iak gdyby w nim był urodzony i wychowany, albowiem on tych samych, iakich Rodacy kraiu tego, używa dobrodzieystw i korzyści.

Nau. Cóż to znaczy: Kochać Oyczyznę?

Ucz. Szanować i ściśle zachowywać prawa, które ona przepisała, i którym winniśmy naszą spokoyność i bezpieczeństwo: Niemniéy popierać wedle sił naszych wszełkie urządzenia, które postanowiła lub teraz ustanowia, a które nam sprawuią wygody, życie swobodne, pomoc w upadku i zbyt nieszczęsnych przygodach; które ułatwiaią nauki i wyzwolone kunszta, podaiąc wreście sposobność do zachowania stosownych obyczaiów i zwyczaiów. To wszystko rozumie się przez miłość Oyczyzny.

89.

Nau. Jaki użytek przynoszą nam prawa?

Ucz. Gdyby nie było praw, które oznaczaią, co czyią iest własnością, czego wolno żądać, lub też z drugiéy strony czego potrzeba zaniechać, zgoła to

wszystko

זעטצט, אום זיין גאנצעס לעבען היר צו צוברינגען, וויא זאלל זיך זא איין מענש געגען דש לאנד אויף פיהרען?

ת. זא אלס ווען ער ווערע דארין געבאהרען אונד ערצאגען, דען ער געניסט דיא זעלבע וואהלטהאטען אונד נוטצען, אלס וויא דיא אנגעבארענע אים לאנדע.

רב. וואס הייסט: מאן זאלל דש פאטער לאנד ליבען?

ת. מאן זאלל אכטען אונד גענויא בעפאלגען דיא געזעטצע, וועלכע אונס דש פאטערלאנד פארגעשריבען האט, אונד וועלכען וויר צו פערדאנקען האבען אונזרע רוהע אונד זיכערהייט. אויך זאללען וויר נאך אונזרען קרעפטען אונטערשטיצען אללע איינריכטונגען, דיא דש פאטערלאנד געמאכט האט אדער יעצט נאך מאכט, אונד דיא אונס פערשאפפען בעקוועמליכקייט, גוטעס לעבען, בייאשטאנד אין דער נאטה אונד גראסען אונגליקספעללען. דיא אונס פערשאפפען אונטעררינכט, אונד שעהנע קינסטע, אונד ענדלין צייגען זיא אונס דיא ארט צור ערהאלטונג גוטער זיטטען אונד געברייכע (מדות ומנהגי׳ טובו׳). אללעס דיזעס בעגרייפט מאן אונטער דער ליבע צום פאטער לאנדע.

89.

רב. וואס פיר איין נוטצען ברינגען אונס דיא געזעטצע?

ת. ווען עס ווערען קיינע געזעטצע, וועלכע בעשטיממען, וואס איינעם יעדען געהערט אונד צוקאממט, וואס מאן מיט רעכט פארדערן קאן, אדער פאן דער אנדערן זייטע פאן וואס מאן אבשטעהען מוס, איבערהויפט וואס

רעכט

http://rcin.org.pl

wszystko co iest prawém lub nieprawém, w tenczas nie byłoby w kraiu ani spokoyności ani też bezpieczeństwa.

Nau. Czemuż?

Ucz. Każdy by sobie to zabierał, do czego by miał ochotę, mocny by zgnębił słabego, i przyprawił by go o utratę własności, maiątku, żony, a nawet życia.

Nau. Jakimże sposobem zaradzano temu nieporządkowi i gwałtowi? wszakże złoczyńca przestępuie prawa nayświętsze?

Ucz. Przy każdem w szczególności prawie, dodana iest kara dotykaiąca tych, którzy przez złość lub namiętność w brew takowemu prawu postępuią.

Nau. Od kogo pochodzą prawa?

Ucz. Naymędrsi i nayuczeńsi w Państwie, układaią prawa, a skoro ie Głowa narodu za dobre i sprawiedliwe uznaie, w tedy każdy do nich stosować się powinien.

Nau. Gdy kto iest posądzony, iż przestąpił iakieś prawo, kto to ma rozpoznawać?

Ucz. Sędzia, który po uskutecznioném badaniu, wyrokuie, czy posądzony iest winnym lub niewinnym.

רעכֿט אדער אונרעכֿט איזט, זא ווערע אים לאנדע
קיינע רוהע אונד קיינע זיכֿערהייט.

רב. ווארום?

ת. איין יעדער מעכֿטע מיט געוואלט וועגנעהמען דש יעניגע
וואצו ער לוסט העטטע, דער שטארקע מעכֿטע דען שוואכֿן
אונטערדריקקען, אונד מעכֿטע עס זא ווייט ברינגען דש
דער שוואכֿע מיסטע פֿערליהרען זיין אייגענטהום, פֿער-
מעגען, זיינע פֿרויא אדער גאר זיין לעבען.

רב. דורך וועלכֿעס מיטטעל איזט מאן פֿערלויפֿען דיזער
אונארדנונג אונד געוואלטטהעטיגקייט? ווייר זעהען יא
דש דער איבעלטהעטער טהוט איבער טרעטען דיא
הייליגסטען געזעטצע?

ת. בייא יעדעם געזעטץ, איזט צוגעגעבען דיא שטראפֿע,
וועלכֿע דיא יעניגען טריפֿפֿט, דיא אויס באסהייט אדער
ליידענשאפֿט (תאוה) איינעם זאלכֿען געזעטץ צו ווידער
טהון.

רב. פֿאן וועם קאממען הער דיא געזעטצע?

ת. דיא קליגסטען אונד געלעהרטעסטען מענגער אים לאנדע
פֿערפֿערטיגען דיא געזעטצע, אונד זא באלד דש
אבערהויפט? (ראש, מושל) דער נאציאן (אומה) ער
קענט זיא פֿיר גוט אונד גערעכֿט, אלס דאן מוס זיך
איין יעדער נאך דיזע געזעטצע היכֿטען.

רב. ווען יעמאנד איזט אין פֿערדאכֿט (נחשד), איין גע-
זעטץ איבערטרעטען צו האבען, ווער האט דיזעס צו
אונטערזוכֿען?

ת. דער ריכֿטער, וועלכֿער נאך דער געמאכֿטען אונטער-
זוכֿונג, ערקלעהרען טהוט, אב דער פֿערדעכֿטיגע
(נחשד) איזט שולדיג אדער אונשולדיג.

http://rcin.org.pl

Nau. Kto karze winnych i zbrodniarzy?
Ucz. Posługacze sądu, stróże więzień i kat.

90.

Nau. Jakież to są urządzenia, które nam tyle dobrego czynią, oraz tyle korzyści i wygód dostarczaią?
Ucz. Urządzenia takowe są rozliczne, a do naygłównieyszych tych urządzeń należą: budowanie i utrzymywanie dróg i mostów, zaprowadzenie szkół, zakłady Szpitalów, ustalenie wartości monety, oznaczenie miary i wagi, magazyny, narzędzia do gaszenia ognia i t. p.
Nau. Podług słuszney twey uwagi dostarczaią nam podobne urządzenia różnych wygód i korzyści a prawa sprawuią iż spokoynie nasze rzemiosła i handle prowadzimy, tudzież że to co sobie zarabiamy, bez przeszkody posiadać i używać możemy. Lecz cóż pomogą naylepsze prawa i urządzenia, kiedy nieprzyiaciel kraj napada, wszystko pustoszy i niszczy?
Ucz. J temu Rząd zapobiegł przez utrzymywanie woyska; to test: Rząd wielką liczbę walecznych ludzi w gotowości

רב. ווער בעשטראפט דיא שולדיגען אונד פערברעכער ?
ת. דיא געריכטסדינער, דיא היטער דעם געפענגניסעס אדער דער שארפריכטער.

90.

רב. וואס זינד דיס פיר איינריכטונגען, דיא אונס זא וואהל טהון, אונד מאנכע פארטהיילע אונד בעקוועמליכקייטען פערשאפפען ?
ת. עס זינד פערשידענע זאלכע איינריכטונגען, אונד דיא פארציגליכסטען דאפאן זינד: דיא אויפשטעללונג אונד ערהאלטונג דער בריקקען, דיא עררייכטונג דער שולען (בתי חינוך), דיא איינריכטונג דער שפיטעלער, דיא פעסטזעטצונג דעם ווערטהס פאן מינצען (פערשידענעם געלד) דיא בעשטיממונג פאן מאאס אונד געוויכט (מדה ומשקל) וויא אויך דיא מאגאצינע, דיא געווערקע צום פייער לעשען, אונד נאך אנדרע זאכען.
רב. וויא דוא ריכטיג בעמערקט האסט, פערשאפפען אונס זאלכע איינריכטונגען, פערשידענע בעקוועמליכקייטען אונד נוטצען, אונד דיא געזעטצע מאכען דאס וויר רוהיג אונזער האנדווערק אונד האנדעל פערריכטען צוגלייך דאס וויר דאס יעניגע וואס וויר אונס פערדיהנען, אהנע הינדערניס בעזיטצען אונד געניססען קענגען. אלליין וואס העלפען דיא בעסטען געזעטצע אונד איינריכטונגען, ווען איין פיינד דאס לאנד איבערפעללט, אונד אללעס פערוויסטעט אונד צערשטעהרט ?
ת. אויך דאפיר האט דיא רעגירונג געזארגט, אינדעם זיא אונטערהעלט דאס מיליטער. דאס הייסט: דיא רעגירונג האלט אין בערייטשאפט איינע גראסע אנצאהל שטרייט-

utrzymuie, który skoro tylko okaże się ślad przybliżaiącego się lub uzbraiaiącego nieprzyjaciela, spieszą na pole bitwy, nieprzyiaciela odpieraią lub w niewolę biorą, a to tak dalece, iż on zupełnie traci ochotę do powtornego nadwerężenia spokoyności kraiu.

91.

Nau. Czego ieszcze potrzeba do utrzymania w kraiu dobrych urządzeń?

Ucz. Dla utrzymania w kraiu dobrych urządzeń, a wreszcie potrzeby połepszenia onych, muszą bydź wybrani mężowie, którzy posiadaią rozwagę i uczciwość, i którzy niczém innémi trudnić się nie powinni, iak tylko dozorowaniem nad zakładami, aby w dobrym były utrzymywane stanie i odpowiadały celowi, dla którego utworzone były.

Nau. Jak się ci mężowie nazywaią?

Ucz. Urzędnicy, Dozorcy, Naddozorcy, Rządzcy i t. d.

Nau. Kto utrzymuie karność i porządek w woysku składającém się z nader wielu ludzi, którzy iedną tylką myślą, iedném staraniem, i iednym celem, to iest obroną kraiu powodowani bydź powinni?

Ucz. Niższi i wyższi officerowie, oraz naczelnicy i t. d. którym żołnierze mu-

szą

בארער מעננער (אנשי חיל) וועלכע, זא באלד מאן נור שפיהרט דיא אנקונפט אדער בעוואפנונג איינעס פיינדעס, ציהען זאגלייך אין קריגספעלד (לשדה מלחמה) טהון דען פיינד וועגטרייבען אדער אין געפאנגענשאפט נעהמען, דש איהם דיא לוסט פערגעהט, דעם לאנד נאך איין מאהל אונרוהע צו מאכען.

91.

רב. וואס איזט נאך נעטהיג דאמיט דיא גוטען איינריכטונגען אים לאנדע בעשטעהען זאללען?

ת. אום דיזע גוטע איינריכטונגען אים לאנדע צו ערהאלטען, אונד ווען עס נעטהיג איזט זאלכע צו פערבעססערן, מיססען מעננער ערוועהלט ווערדען, וועלכע איינזיכט אונד רעכטשאפפענהייט בעזיטצען, אונד וועלכע זיך מיט ניכטס אנדרעס בעשעפטיגען מיססען, אלס בלאס מיט דער אויפזיכט איבער דיזע איינריכטונגען, דאמיט זיא אין גוטעם שטאנד ערהאלטען ווערדען, אונד דאצו דיהנען זאללען, וואצו זיא געמאכט ווארדען זינד.

רב. וויא הייסט מאן דיזע מעננער?

ת. בעאמטע, אויפזעהער, אבער אויפזעהער, פערוואלטער אונד זא ווייטער.

רב. דורך ווען ווירד ערהאלטען דיא צוכט אונד ארדנונג, אים קריגסהער (חיל צבא) וועלכעס בעשטעהט אויס זעהר פיהלען מענשען דיא נור האבען מיססען איינען זין, איין בעשטרעבען, אונד איין ציהל, נעהמליך דש לאנד צו פערטהיידיגען?

ת. דורך אונטער בעפעהלסהאבער אונד אבער בעפעהלס-האבער, וויא אויך דורך פעלדהעררען (שרי צבא) אונד

זא

szą bydź ślepo posłusznymi.

Nau. Cóż to znaczy: ślepo bydź posłusznymi?

Ucz. Nie wolno im nigdy powodować się zachwałą chęcią rozpoznawania danego rozkazu, czy iest potrzebny i użyteczny.

Nau. Cóż by podobne wdawanie się szkodzić mogło?

Ucz. Skoro by sobie pozwalali roztrząsać rozkazy swoich przełożonych, w tedy mogłoby komu (w mniemaniu że lepiéy tę lub ową rzecz rozumie) przyiść na myśl: chcieć takowe poprawić, z czego naywiększy by wyniknął nieporządek lub szkoda.

92.

Nau. Gdy więc urzędnicy niczém więcéy nie trudnią się, iak tylko dozorowaniem nad zakładami, nauczyciele iedynie dawaniem nauk, żołnierze zaś i ich naczelnicy zawsze są gotowi zasłaniać kray od napaści nieprzyiaciela, kto za tém stara się o ich utrzymanie?

Ucz. Rząd.

Nau. Nie iest to ieszcze dla mnie dość iasnem.

Ucz. Wszyscy mieszkańcy kraiu, ieden więcéy drugi mniéy, podług ich maiątku, przykładać się muszą do wyżywienia

wienia

זא וייטער, ועלכען דיא סאלדאטען בלינדלינגס געהארכען מיססען.

רב. וואס הייסט דאס בלינדלינגס געהארכען?

ת. עס דארף זיך נימאנד אונטערשטעהען, אונטערזוכען צו וואללען, אב דער געגעבענע בעפעהל נעטהיג אונד ניטצליך איזט.

רב. וואס קענטע איינע זאלכע אונטערזוכונג שאדען?

ת. זא באלד מאן זיך ערלויבט דיא בעפעהלע דער פארגעזעטצטען צו אונטערזוכען, זא קענטע מאנכער, (אין דער מיינונג דש ער דיזע אדער יענע זאכע בעססער פערשטעהט) אויף דען געדאנקען קאממען, זאלכע בעפעהלע פערבעססערן צו וואללען, ווארויס דיא גרעססטע אונארדנונג אדער שאדען ענטשטעהען מעכטע.

92.

רב. דא אלזא דיא בעאמטען טהון זיך מיט ניכטס אנדערס בעשעפטיגען אלס מיט דער אויפזיכט איבער דיא איינריכטונגען, דיא לעהרער נור מיט אונטערריכט געבען, דיא סאלדאטען אונד איהרע בעפעהלסהאבער איממער בערייט זינד צו שיטצען דיש לאנד פאר דעם אנפאלל איינעס פיינדעס, ווער אלזא זארגט פיר דען אונטערהאלט פיר דיזע אללע?

ת. דיא רעגירונג.

רב. דיש איזט מיר ניכט דייטליך גענוג?

ת. אללע איינוואהנער דעס לאנדעס, איינער מעהר, דער אנדרע וועניגער, נאך איהרעס פערמעגען, מיססען בייאטראגען, צור ערנעהרונג דעס גאנצען קריגסהעערס

מיט

wienia całego woyska w raz z naczelnikami iego, wszystkich nauczycieli, sędziów, urzędników i t. d. słowem, do opędzenia wszelkich potrzeb kraiowych.

Nau. Jakże się to nazywa, czém się każdy przykłada?

Ucz. Podatkiem i daniną.

Nau. Są iakie podatki, których nie każdy opłaca?

Ucz. Są takowe n. p. mostowe i brukowe, będące przeznaczone dla utrzymania w dobrym stanie gościńców i mostów, a takie podatki płacą iedynie ci, którzy odbywaiąc podróże, maią dogodność z mostów i drogi bitéy. Również do utrzymania poczty przykłada się iedynie ten, który listy przez pocztą posyła lub odbiera, albo koni pocztowych używa.

93.

Nau. Kto stanowi prawa i ma staranie nad ich zachowywaniem?

Ucz. Naywyższa Osoba w państwie, Osoba ta naywyższa nazywa się u nas CESARZEM i KRÓLEM, który naywyższą posiada moc i władzę, w innych zaś kraiach KRÓL lub Xiąże państwem zarządza.

Nau. Przez kogo zostaie ustanowioną ta naywyższa Osoba, za zwierzchnika

מיט איהרען פֿארגעזעטצטען, וויא אויך אללער לעהרער, ריכטער, בעאמטען, אונד זא ווייטער, מיט איינעם וואָרט, צור בעפֿרידיגונג אללער בעדירפֿניססע דעס לאנדעס.

רב. וויא נענט מאן דאס, וואס יעדער בייא צוטראגען האט?

ת. שטייערן אונד גאבען (מס נתינה).

רב. זינד ניכט פֿערהאנדען געוויססע אבגאבען, דיא ניכט יעדער צו געבען בראוכט?

ת. יא, עס זינד זאלכע, צום בייאשפיהל בריקקען־אונד וועג־צאָלל. וועלכעס בעשטיממט איזט דען וועג אונד דיא בריקקען אין גוטעם שטאנד צו ערהאלטען: איינען זאלכען צאָלל געבען נור דיא יעניגע וועלכע רייזען טהון, אונד דיא בעקוועהמליכקייט דער בריקקען אונד גוטען שטראססען געניסען, עבען זא צור אונטערהאלטונג דעם פאסט־וועזענס, טראגט נור דער יעניגע בייא, וועלכער בריפֿע דורך דיא פאסט וועגשיקט אדער עמפפֿאנגט, אדער פאסט פפֿערדע געבראוכט.

93.

רב. ווער לאסט דיא געזעטצע פֿערפֿאססען (מאכען) אונד גיבט אכט דאש זיא אייך בעפֿאלגט ווערדען?

ת. דיא העכסטע פערזאהן אים לאנדע. דיזע פערזאהן ווירד בייא אונס אים לאנדע גענאנט דער קייזער אונד קעניג, וועלכער דיא העכסטע מאכט אונד געוואלט בעזיצט, אין אנדערן לענדערן אבער איזט עס איין קעניג אדער איין פירשט דער דאש לאנד רעגירט.

רב. פֿאן וועם ווירד דיזע העכסטע פערזאן, צום אבערהויפט אדער רעגירער געמאכט?

ת. פֿאן

http://rcin.org.pl

czyli **Rządcę?**

Ucz. Przez samego BOGA Ten Ją obiera aby podług woli JEGO uszczęśliwiała lud przez miłość i sprawiedliwość.

Nau. Co należy do téy **rządzącéy osoby?**

Ucz. Czuwa nad tem, aby podatki i dochody wpływały, dla opędzenia potrzeb kraiowych; ma starani, aby naród co raz więcéy nabywał pomyślności, oświaty moralnéy i dobrych obyczaiów, Ma zwierzchny dozór nad wszelkiemi urządzeniami, i poprawia takowe, skoro to za dobro uznaie, mianuie Duchownych do służby Bożéy, Ministrów, Radców, Sędziów, Nauczycieli, Naczelników woyska i t. d. Przepisuie Jm czynności i obowiązki, a oni od Niey otrzymuią swą płacę. Taż rządząca Osoba wydaie woyny, zawiera pokóy, z innemi narodami przymierza stanowi i t. d.

94.

Nau. Jakież obowiązki maią poddani, i iak się zachowywać powinni względem Rządu.

Ucz. Powinni stosować się szczerze do praw, podatki i daniny rzetelnie i w czasie wyznaczonym składać, i w razie potrzeby oyczyzny bronić.

ת. פֿאן גאטט זעלבסט, נאט ערוועהלט זיא אום נאך זיינעם וויללען, מיט ליבע אונד גערעכֿטיגקייט דש פֿאלק צו בעגליקען:

רב. וואס געהערט צו דיזער רעגירונגס פערזאן!

ת. זיא גיבט אכֿט, דש דיא שטייערן אונד גאבען, איינקאממען, דאפֿאן דיא אויסגאבען דעם לאנדעס צו בעשטרייטען, זיא וואכֿט דארויף, דאש דיא נאציאן זאלל איממער מעהר צו געהמען אן גליק, פֿערשטאנד, אונד גוטע זיטטען. זיא האט דיא אבער אויפֿזיכֿט איבער אללע איינריכֿטונגען, אונד פֿערבעססערט דיא זעלבען, ווען זיר עס פֿיר גוט איינזעהט. זיא ערנענט דיא פריסטער צום גאטטעס דיהנסט, דיא מיניסטער, רעטהע (יועצים) ריכֿטער, לעהרער, פֿעלדהעררען (שרי צבא) אונד זא וויטער. זיא שרייבט פֿאר אללען דיזען איהרע פֿערריכֿטונגען אונד פפֿליכֿטען, אונד פֿאן איהר ערהאלטען זיא אויך דיא בעזאלדונג (צאהלונג). דיא זעלבע רעגירענדע פערזאן, בעשליסט דען קריג (מלחמה), אונד מאכֿט ווידער פֿרידען, זיא מאכֿט בינדניססע (כריתת ברית) מיט אנדרע נאציאנען, אונד זא וויטער.

94.

רב. וואס האבען דיא אונטערטהאנען פֿיר פפֿליכֿטען, אונד וואס האבען זיא געגען דיא רעגירונג צו באבאכֿטען?

ת. זיא מיססען דיא געזעטצע טרייא בעפֿאלגען, דיא שטייערן אונד גאבען דיכֿטיג אונד צור געהעריגען צייט בעצאהלען, אונד ווען עס נאטה איזט, דאש פֿאטערלאנד פֿערטיידיגען (ווערן).

Nau. A gdy nie wiemy, do czego by to lub owo prawo było potrzebném albo użyteczném?

Ucz. Powinniśmy, również iak żołnierz, wszelkiego rozkazu i prawa że tak rzekę ślepo dopełniać, chociaż nie znamy iego zamiaru.

Nau. Musimy zatem zupełnie polegać na rozwadze prawodawcy?

Ucz. W saméy rzeczy, możemy na rozwadze prawodawcy polegać, ufaiąc Jego wiadomościom. On sam bowiem tylko, zna potrzeby narodu w całym ich związku, również pokładaiąc nadzieię w Jego dobroci i mądrości za pomocą których naylepsze wybiéra środki, i żadnego innego nie ma zamiaru iak tylko ustalenie szczęścia narodu swoiego.

Nau. Czemuż powinni poddani rzetelnie się uiszczeć z podatków i danin?

Ucz. Bo bez nich wydatki kraiowe nie mogłyby bydź opędzone, pokóy i bezpieczeństwo utrzymane, ani też narody nieprzyiacielskie poskromiane.

Nau. Cóż ieszcze z tego ostatniego wynika?

Ucz. Jż skoro poddani zostaną wezwani do obrony Oyczyzny, natychmiast stawać muszą dla dzielnego odparcia nieprzyiaciela.

Nau.

רב. ווען וויר אבער ניכט וויססען, וואצו דיזעס אדער יענעס געזעטץ נעטהיג אדער ניטצליך איזט?

ת. וויר מיססען זא וויא דיא סאלדאטען יעדען בעפעהל אונד יעדעס געזעטץ בלינדלינגס בעפאלגען, אב וויר גלייך דיא אבזיכט (תכלית) דעס זעלבען ניכט איינזעהן.

רב. וויר מיססען אונס אלזא גאנץ פערלאססען אויף דיא איינזיכט דעס געזעטצגעבערס?

ת. יא, אין דער טהאט, וויר קעננען אונס פערלאססען אויף דיא איינזיכט דעס געזעטצגעבערס, אינדעם וויר פערטרויען האבען אויף זיינע קענטניססע, דען נור ער אליין וייס דיא בעדירפניססע דער נאציאן אים צוזאממען האנג, אונד אים פערטרויען אויף זיינע גיטע אונד קלוגהייט, דאש ער געוויס דיא בעסטען מיטטעל וועהלט, אונד קיינען אנדרען צוועק האט, אלס דש גליק דער נאציאן דויערהאפט צו ערהאלטען.

רב. ווארום מיססען דיא אונטערטהאנען דיא שטייערן אונד גאבען ריכטיג בעצאהלען?

ת. וייל אהנע דיא זעלבען קענטען ניכט דיא אויסגאבען דעס לאנדעס בעפרידיגט זיין, דיא רוהע אונד זיכערהייט ניכט ערהאלטען, אונד דיא פיינדליכען פעלקער ניכט אים צוימע געהאלטען ווערדען.

רב. וואס שטאמכט נאך הערויס אויס דעם לעטצטען פונקטע?

ת. דאש, ווען דיא אונטערטהאנען אויפגעפאדערט ווערדען, דאש פאטערלאנד צו פערטיידיגען, מיססען זיא גלייך הערבייא איילען, אום דען פיינד צוריק צו האלטען.

ר. וואס

Nau. Do czego są żołnierze obowiązani prócz winnego posłuszeństwa?

Ucz. Powinni przestawać na swoiéy płacy, po ludzku się zachowywać, a nawet w kraiu nieprzyiacielskim nie wyrządzać szkody, skoro takowa nie iest koniecznie potrzebną dla ich obrony.

95.

Nau. Czyliż my iako Jzraelici także iesteśmy obowiązani pełnić te obowiązki?

Ucz. W saméy istocie bez naymniéyszego wyiątku.

Nau. Podobno z boiaźni kary, która za dowiedzione przestąpienie prawa następuie?

Ucz. Bynaymniéy, nie z boiaźni kary, lecz z powodu że nas sumienie własne do tego obowiązuie.

Nau. Jak to? z obowiązku sumienia? przecież wiesz, że prawa pochodzą od RZĄDCY, który nie iest Jzraelitą?

Ucz. Wiem ia to bardzo dobrze, lecz wiem także co Talmud naucza, to iest: „że prawa które taki Rządca przepisuie, równie święcie zachowywanemi bydź powinni iak gdyby ie nadał Król Jzraelski.”

Nau. Czyliż nauka ta ma bydź stosowa-

רב. וואס האבען דיא סאלדאטען אויסער דעם שולדיגען געהארזאם נאך צו בעאבאכטען ?

ת. זיא זאללען מיט איהרעם זאלד (צאהלונג) צו פֿרידען זיין, זיך ניכט אונמענשליך בעטראגען, אונד זאגאר אים לאנדע דעם פֿיינדעס קיינען שאדען מוטהווילליג אנריכטען, ווען ער ניכט צו איהרער פֿערטיידיגונג דורך אוים נעטהיג איזט.

95.

רב. זינד וויר·אלס יהודים, עבען זא פֿערבונדען וויא דיא אנדרע אונטערטהאנען, דיזע פפֿליכטען צו ערפֿיללען?

ת. אהנע דיא מינדעסטע אויסנאהמע.

רב. פֿערמוטהליך וויל וויר דיא שטראפֿע פֿירכטען, וועלכע נאכקאממט ווען מאן ערפֿאהרט דאש·מאן איין געזעטץ איבערטרעטען האט?

ת. ניין, ניכט אויספֿורכט פֿאר דער שטראפֿע, זאנדערן וויל אונזער געוויססען מאכט אונס דאצו פֿערבונדען.

רב. וואס זאגסט דוא? אונזער געוויססען פֿערבינדעט אונס דאצו? דוא ווייסט דאך וואהל דיש דיא געזעטצע זינד געמאכט דורך איינען רעגירער (שר ומושל) דער קיין יהודי איזט?

ת. איך ווייס דאש וואהל, אבער איך ווייס אויך וואס אונס דער תלמוד (גמרא) לעהרט: נעהמליך דאש דאס געזעטץ וועלכעס דער רעגירער פֿארשרייבט, מוס עבען זא הייליג געהאלטען ווערדען, אלס אב עס איין קעניג אין פֿאלק ישראל געגעבען העטטע.

רב. זאלל דיזע לעהרע גילטען פֿאן יעדעם געזעטץ?

ną do każdego prawa?

Ucz. Do każdego prawa, które się zachowaniu przykazań, zakazów i innych obowiązków Religiy naszéy nie przeciwia lub takowych nie znosi.

Nau. Uważay dobrze, aby sprzeczność z twoiéy mowy nie wynikła. Powiadasz iż iesteśmy obowiązani bronić kraiu, stawać na polu bitwy i bydź uczęstnikami woyny, a przecież w woynie iest prawie niepodobieństwem wszystkich Religii naszéy obowiązków dopełniać.

Ucz. Bynaymniéy: nie masz żadnéy sprzeczności, prawda iż na polu bitwy nie bylibyśmy zawsze w stanie ściśle zachować wszelkie obowiązki Religii naszéy. Lecz w woynie gdzie wielkie iest niebezpieczeństwo, gdzie życie wielu tysięcy ludzi na zgubę iest wystawione; tam można w prawdzie nieco odstępować od ostrego zachowywania przepisów Religiynych, Wszakże sam Talmud powiada iż dla uratowania życia iednego tylko człowieka, można samę świątobliwość sobotu przełamać.

96.

Nau. Cóż ieszcze wypływa z nauki przez ciebie powyżéy (przedostatniéy) przytoczonéy

ת. יא דיזע לעהרע בעציהט זיך אויף יעדעם געזעטץ, וועלכעס ניכט צו ווידער איזט דען געבאטהען אדער פערבאטהען (מצות לא תעשה) אונד אנדרען פפליכטען אונזרער רעליגיאן, אדער זאלכע ניכט גאנץ פערזאגט.

רב. גיב וואהל אכט, דש חיא דיר ניכט ווידערשפריכסט (מותר זיין), דוא האסט געזאגט דאש וויר פערבונדען זינד דאש לאנד צו פערטיידיגען (ווערהרען) אלזא צו ציהען אין פעלד געגען פיינד, אונד דען קריג (מלחמה) מיט צו מאכען, נון אבער איזט עס אים קריגע פאסט (כמעט) אונמעגליך אללע פפליכטען אונזרער רעליגיאן צו ערפיללען?

ת. איך ווידערשפרעכע מיר ניכט אים מינדעסטען. עס איזט וואהר דאש מאן אים פעלדע ניכט אים שטאנדע איזט, אללע פפליכטען דער רעליגיאן אימממער צו ערפיללען: אלליין אים קריג, ווא גראסע געפאהר (סכנה) איזט, ווא דאש לעבען פאן פיהל טויזענד מענשען איזט אויסגעשטעלט פערלאהרען צו ווערדען, דא קאן מאן עטוואס נאכלאססען פאן דער שטרענגען בעאבאכטונג דער רעליגיאנס פארשריפטען. דער תלמוד (גמרא), זעלבסט ערלויבט יא, דאש, אום דש לעבען אויך נור איינעם איינציגען מענשען צו רעטטען, קאן מאן דיא הייליגע האלטונג פאן שבת, בייא זייטע זעטצען.

96.

רב. וואס שטאממט נאך הערויט אויס דעם לעהר זאטץ דעס תלמודס, דען דוא פריהער אנגעפיהרט האסט?

toczoney z Talmudu?

Ucz. Z niey wypływa iż iesteśmy obowiązani równie bydź posłusznymi prawu chrześciiańskiey Zwierzchności iak wszyscy inni poddani, nałożone podatki rzetelnie opłacać, Rząd pod którym żyiemy wysoko szanować, chrześciiańską zwierzchność czcić Nay wyższego Naczelnika Rządu serdecznie kochać i błagać Boga o długie życie i dobre powodzenie tak Jego, iako też całey naydostoynieyszey Jego Rodziny.

Nau. Gdzie i kiedy błaga się o dobre Jego powodzenie?

Ucz. W Bóżnicy, we wszystkich dniach sobotnych i świątecznych, a to zaraz po odczytaniu na głos wyznaczonych na każdą sobotę lub święto, rozdziałów z Pisma Stego.

N. Czego następnie ieszcze Talmud naucza?

Ucz. Że popełniamy zbrodnię przez ociągnienie się w obowiązkach do poddanego należących, przez dopuszczenie się oszukaństwa w opłaceniu podatków lub cła, a nareszcie przez zwodzenie Sędziów lub urzędników za pomocą przekupstwa, celem oderwania ich od sprawiedliwości i prawa i t. d.

N. Jakie wynikaią skutki z przekupstwa?

U. Że sędzia lub urzędnik ubliżaiąc świętym

ת. עס פאלגט דאראויס, דש וויר שולדיג זינד גהארזאם צו זיין דען געזעטצען דער קריסטליכען אבריגקייט (רעגירונג) זא וויא אללע אנדערע אונטערטהאנען. אייך דיא אבגאבען רעכטשאפפען צו צאהלען, דיא רעגירונג, אונטער וועלכער וויר לעבען האך צו אכטען, דיא קריסטליכע אבריגקייט צו עהרען, דען העכסטען פארגעזעטצטען דער רעגירונג (מושל) הערצליך צו ליבען, אונד גאטט צו בעטהען דש עס זאלל איהם זעלבסט אונד זיינער אללערהעכסטען פאמיליע וואהל געהען.

רב. וואו אונד ווען בעטהעט מאן פיר זיין וואהלגעהען?

ת. אין דער בעטה שולע (בבתי כנסיות) יעדעס זאנאבענד (שבת) אונד פייערטאגע (יום טוב) נאך דעם מאן אין דער הייליגען שריפט דיא געהעריגען קאפיטעל געלעגען האט (אחר קריאת התורה).

רב. וואס לעהרט אונס נאך דער תלמוד (גמרא)?

ת. דש וויר איין לאסטער (גראסע זינד) בעגעהען, ווען וויר ניכט ערפיללען דיא פפליכטען דיא צו איינעם אונטערטהאן געהערען, ווען וויר נעהמליך איינען בעטרוג מאכען בייא דער בעצאהלונג דער אבגאבען אדער צאלל, דש איזט קאממער געלד (מכס), אדער ווען וויר פערפיהרען דיא ריכטער אדער בעאמטען דורך בעשטעכונג (שחד) דש זיא זאללען אבגעהען פאן דער גרעכטיגקייט אונד דעם געזעטץ, אונד זא וויטער.

רב. וואס שטאממט הערויס פאן בעשטעכונג?

ת. דאס דער ריכטער אדער בעאמטער זיינע הייליגע פפלי-

http://rcin.org.pl

tym obowiązkom swoim, albo kraiowi uszczerbek lub wstyd wyrządza, albo prywatnego człowieka maiątku, spokoyności, honoru a nawet życia pozbawia. Pis: Ste: mówi w tym względzie. Przekupstwo zaślepia mądrych i wywraca słowa sprawiedliwych. Skoro więc człowiek postradał moralne światło rozumu i sprawiedliwości staie się gorszym aniżeli dziki zwierz, który przynaymniey zniszczenia równych sobie istot nie szuka.

N. Jaka za to kara następuie.

U. Bóg naywyższy, który nagrodę i karę wymierza, uymuiąc się za skrzywdzoną niewinność, daleko ostrzéy karze tego, który mógł a nie chciał czynić sprawiedliwości. Jeżeli iednak obłudą, udaniem lub innym sposobem potrafi uyść sprawiedliwéy kary, która prędzéy lub późniéy na tym iuż świecie następuie, na ten czas do daleko większéy pociągniony będzie odpowiedzialności przed Sądem Naywyższego przed którego obrażoną sprawiedliwością niechay drzy biorący dawaiący, i nikczemny pośrednik iakiego bądź rodzaiu przekupstwa.

97.

Nau. Złącz więc wszystko razem i powiedz

mi

כֿטען פֿערפֿעהלט, אונד ענטוועדער דעם לאנד שאדען אדער שאנדע מאכֿט, אדער ער בערויבט איינען פּרי־פֿאטמענש, זיין פֿערמעגען, זיינע רוהע, עהרע אדער גאר דאש לעבען. דיא הייליגע שריפֿט זאגט היראיבער: דיא בעשטעכֿונג פֿערבלענדעט דיא קלוגען, אונד פֿערדרעהט דיא ווארטע דער גערעכֿטען: זא באלד אלזא איין מענש פֿערלאהרען האט דאש מאראלישע ליכֿט דעם פֿערשטאנדעס אונד דער גערעכֿטיקייט, איזט ער שלימער אלס איין ווילדעס טהיר, וועלכֿעס וועניגסטענס זיינעס גלייכֿען בעשעפֿעניססע ניכֿט פֿער־דערבליך אנגרייפֿט.

רב. וואס פֿיר איינע שטראפֿע פֿאלגט היראויף?

ת. דער אללגערעכֿטע גאטט, דער זיך פֿיר דיא גע־דריקטע אונשולד אנניממט, וויררד וויית שטרענגער דען יעניגען בעשטראפֿען, וועלכֿער דיא גערעכֿטיגקייט טהון קאנטע אונד ניכֿט וואללטע. ווען ער אבער דורך הייכֿעלייא, פֿערשטעללונג אדער אויף איינע אנדרע ארט ענטקאממט דער גערעכֿטען שטראפֿע, דיא שאן אויף דיזער וועלט פֿריהער אדער שפעטער נאכֿקאממט זא וויררד ער צו איינער וויית גרעססערן פֿעראנטווארט־ליכֿקייט געצאגען ווערדען פֿאר דעם געריכֿט דעם אל־לערהעכֿסטען, פֿאר דעססען בעליידיגטע גערעכֿטיגקייט ציטטערן מוס, דער יעניגע וואס ניממט בעשטעכֿונג אלס דער יעניגער דער עס גיבט, וויא אויך דער יעניגע דער פֿערמיטטלער (פֿאקטאר) דאבייא איזט.

97.

רב. נים אללעס צוזאממען, אונד זאג מיר אין קורצעם

וויא

mi w krótkości, iak sobie pobożny i uczciwy człowiek w życiu swoiém postępować winien?

Ucz. Powinien on święcie zachowywać przykazania BOSKIE, nie czynić ani też zaniedbywać nic takiego, z czego mógłby mieć zgryzoty sumienia, ściśle dopełniać obowiązków względem żony i dzieci, względem nauczycieli, dobroczyńców i t. d. kochać iak siebie samego bliźnich, a szczególniéy ziomków swoich nakoniec bydź wiernym i posłusznym swoiemu MONARSZE.

N. Jakiéy nagrody można się spodziewać za takowe cnotliwe postępowanie?

Ucz. Naywiększego nieoszacowanego dobra, to iest spokoyności sumienia, ukontentowania i błogosławieństwa Boskiego w tem życiu a po śmierci nieprzerwanéy i prawdziwéy szczęśliwości.

K O N I E C.

וויא זיך איין פראממער אונד רעכט שאפפענער מעניש אייפפיהרען מוס ?

ת. ער מוס הייליג בעאבאכטען דיא געבאטהע גאטטעס, מוס ניכטס טהון אונד ניכטס פערלאססען דורך וואס איהם זיין געוויססען פארווירפע מאכען קענטע, ער מוס גענויא ערפיללען דיא פפליכטען געגען פרויא אונד קינדער, געגען לעהרער וואהלטהעטער אונד זא ווייטער, מוס זיינע נעכסטען ליבען וויא זיך זעלבסט אונד בעזאנדערס זיינע לאנדסלייטע, ענדליך מוס ער זיין טרייא אונד געהארזאם זיינעם מאנארכען (קייזער, קעניג, אדער רעגירענדען פירשט).

רב. וואס פיר איינע בעלאהנונג קאן מאן האפפען פיר זא איינע טוגענדהאפטע אויפפיהרונג ?

ת. דאס גרעסטע אונשעטצבארסטע וואהל, נעהמליך, איין רוהיגעס געוויססען, צופרידענהייט . ד גאטטעס זעגען אין דיזעם לעבען, אונד נאך דעם טאדע איינע אונ- אויפהערליכע וואהרע גליקזעליגקייט.

ע נ ד ע

http://rcin.org.pl

אינהאלט יעדעס קאפיטעלס	*Treść Rozdziałów.*
פֿאן דעם דאזיין גאטטעס אונד זיינע אייגענשאפֿטען.	1. O Jstności Boga i iego przymiotach.
ווייטער פֿאן דען אבערשטען געגענשטענדען, אונד דא־ בייא פֿאן דער בעשטימ־ מונג דעם מענשען.	2. Dalszy ciąg materyi poprzedza: tudzież o przeznaczeniu człowieka.
פֿאן דער געטליכֿען פֿארזעהונג	3. O Opatrzn: Boskiéy.
פֿאן דער אפֿענבארונג גאטטעס	4. O Obiawieniu Boga.
פֿאן דעם פֿארצוג דעם געט- ליכֿען לעהרערס משה פֿאר אללע איבריגע פֿראפֿעטען	5. Dalszy ciąg, tudzież o pierwszeństwie Boskiego nauczyciela Moyżesza nad wszystk: innemi proroka:
פֿאן דער ווארהאפֿטיגקייט דער הייליגען שריפֿט.	6. O prawdziwo: Pisma Ṡtego.
פֿאן דער בעלאהנונג דערגוטען אונד בעשטראפֿונג דער בע- זען מענשליכֿען טהאטען.	7. O wynagrodzeniu dobrych a ukaraniu złych uczynków ludzkich.
פֿאן משיח אונד אויפֿערשטע- הונג דער טאדען.	8. O Messyaszu i Zmartwych wstaniu.
פֿאן דעם גרונד געזעטץ דער הייליגען שריפֿט, אונד פֿאן דער ליבע צו גאטט.	9. O ogólnéy zasadzie Pisma Sgo i o miłości ku Bogu.
פֿאן דעם פֿערטרויען אויף גאט אונד דעם גאטטעסדיהנסט.	10. O ufności w Bogu i nabożeństwie.
פֿאן דען ערשטען דרייא געּ באטהען.	11. O pierwszych trzech przykazaniach.
פֿאן דען פֿאלגענדען פֿינף געבאטהען.	12. Dalszy ciąg o następ: 5 przykazaniach.

אנמערקונג

בייא דער אומארבייטונג איינעס עכֿט דייטשען טעקס- טעס אינס יודיש דייטשע, קאן דורךאויס, איינעס היר צו לאנדע פֿערשטענדליכֿען פֿארטראגס וועגען, וועדער אויף דיא הויפט עלעמענטע דער דייטשען שפראכֿע, נאך אויף איינע געהעריגע קאנסטרוקציאן, ריקזיכֿט גענאממען ווערדען; איינע גענויע בעאבאכֿטונג דיזערביידען, ווירדע פֿיהל־ מעהר מיספֿערשטענדניססע הערפֿארברינגען.

http://rcin.org.pl

אינהאלט יעדעם קאפיטעלס	*Treść Rozdziałów.*
פֿאן דיען לעצטען צווייא געבאטהען.	13. O ostatnich 2. przykazaniach.
פֿאם ערשטען זינדען פֿאלל אונד פֿאן דער פֿערגעבונג דער זינדע.	14. O upad: pierwszych rodziców i odpuszczaniu grzechów.
פֿאן דער פֿערגעבונג זאלכער זינדען, דורך וועלכע אונזרע נעבענמענשע לײדען:	15. O przebacze: grzechów takich przez które bliźni nasi cierpią.
פֿאן דער ליבע צו זיך זעלבסט	16. O miłości ku sobie samemu.
פֿאן ערווערבען דער מיטטעל צור זעלבסט ערהאלטונג.	17. O nabywaniu środków do utrzymania siebie.
פֿאם האנדעל אונד וואוכער.	18. O handlu i lichwie.
פֿאן דעם גוטטען געברויך דער ערווערבס מיטטעל,	19. O dobrem używaniu sposobów zarobkowych.
פֿאן דער ליבע צום נעכסטען	20. O Miłości bliźniego.
פֿאן פֿערבינדונג צווישען מאן אונד ווייב, אונד פֿאן דער ליבע צו עלטערן אונד קינדערן.	21. O związkach małżeńskich i miłości ku rodzicom i dzieciom.
פֿאן דער ליבע צו אונזער וואהלטהעטערן.	22. O miłości ku naszym dobroczyńcom.
פֿאן דער ליבע מאנארך אונד צום פֿאטערלאנד.	23. O Miłości ku Monarsze i Oyczyźnie.

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63
22.875
Fundacji im. J. J. Michalskich * Ze zbiorów
http://rcin.org.pl

E[illegible] archiwalny IBL

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl